

ภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม

สารนิพนธ์
ของ
นางสาวจุไรรัตน์ โสพัฒน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

พฤษภาคม 2548

ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม

บทคัดย่อ

ของ

นางสาวจุไรรัตน์ โสพัฒน์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
พฤษภาคม 2548

๒๕๔๘

จุไรรัตน์ โสพัฒน. (2548). ภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม.

สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : อาจารย์สุภัค มหาวรากร.

สารนิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ “ภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม” ผลการศึกษาพบว่า บันเทิงคดีของ ลาว คำหอม สะท้อนภาพชีวิตของชาวอีสาน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ชาวอีสานประสบกับปัญหาความยากจน ปัญหาการไร้ที่ดินทำกิน ปัญหาภาวะหนี้สิน และปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ด้านการศึกษาพบว่า ชาวอีสานขาดโอกาสทางการศึกษาและขาดบุคลากรทางการศึกษา ด้านการเมืองการปกครองพบว่า ชาวอีสานต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปัญหาระบอบประชาธิปไตย และปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มผู้มีอิทธิพล ด้านศาสนาพบว่า ชาวอีสานส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ยึดมั่นในประเพณีอันดีงาม และด้านบุคลิกลักษณะของชาวอีสานพบว่า ชาวอีสานส่วนใหญ่เป็นคนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น เป็นคนซื่อ มีอารมณ์ขัน เป็นมิตรกับผู้อื่น และตื่นกลัวเจ้านาย

ส่วนลักษณะท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม มี 5 ประการ ได้แก่ ภาษาถิ่น วิถีชีวิต ความเชื่อ สภาพภูมิศาสตร์ และประเพณี ลักษณะท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏแสดงให้เห็นสภาพชีวิต และความรู้สึกนึกคิดของชาวอีสานซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

REFLECTIONS OF THE NORTHEASTERN THAIS' LIFE STYLES
IN LAO KHAMHOM'S SHORT STORIES

AN ABSTRACT
BY
CHURAIRAT SOPHAT

Presented in partial fulfillment of the requirement
for the Master of Education degree in Thai
at Srinakarinwirot University

May 2005

Churairat Sophat. (2005). *Reflections of the northeastern Thais' life styles in Lao Khamhom's short stories*. Master's project, M.Ed. (Thai). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor : Acharn Supak Mahavarakorn.

This study aimed to analyse reflections of the northeastern Thais life styles in Lao Khamhom's short stories. The findings revealed that Lao Khamhom's short stories portrayed the lives of the northeastern people in five aspects, namely economy, education, politics and administration, religion and characteristics. In the economic aspect, it was found that northeastern people encountered poverty, lack of land for making a living, liability, and low price of crops. In education the northeastern people suffered form shortage of educational opportunities and educational personnel. In the political and administrative aspects, people in the northeast faced problems with civil servants and the democratic administrative system and were taken advantage of by authoritative people. In religion, it was found that most northeastern people worshipped Buddhism, and abode by the graceful tradition. In terms of characteristics, the northeastern people were helpful, generous, honest, humorous, and friendly, but nervous in front of their masters.

Five demonstrative local characteristics appeared in Lao Kamhom's literature. They were local dialects, ways of life, beliefs, geographical conditions and tradition. These demonstrative local characteristics portrayed the living conditions, feelings and thoughts of the northeastern people, which were unique local features.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่อง ภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา
ภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....
(อาจารย์สุภัค มหาวรากร)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....
(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
(อาจารย์สุภัค มหาวรากร)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์
(อาจารย์ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์
(อาจารย์บรรพต ศิริชัย)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
(รองศาสตราจารย์สุภา ปานเจริญ)

วันที่ 20 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2548

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยความกรุณาจากอาจารย์สุภัค มหาวรากร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมเกียรติ คู่ทวีกุล อาจารย์ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ และอาจารย์บรรพต ศิริชัย ที่ให้แนวคิดอันเป็นประโยชน์ และให้คำแนะนำชี้แนะให้เกิดความคิด ตลอดจนตลอดเวลาตรวจแก้ไขสารนิพนธ์ให้สมบูรณ์ และดียิ่งขึ้น ผู้ศึกษา ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ คุณจตุพล บุญพรัตน์ บรรณาธิการแพรวสำนักพิมพ์ที่กรุณามอบหนังสือฟាប់กันให้เป็นข้อมูลในการศึกษา

ขอขอบคุณ คุณสุธีร์ โสพัฒน์ พี่ชายที่แสนดีที่คอยเป็นกำลังใจ และสนับสนุนการศึกษา จนทำให้การศึกษาสำเร็จลุกล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณ คุณลำพิ่ง วิศิษฐ์ศรี และเพื่อนนิสิตปริญญาโท วิชาเอกภาษาไทยปี 2544 กัลยาณมิตรที่คอยให้กำลังใจ และคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ผู้ศึกษารู้สึกซาบซึ้งในความมีน้ำใจเป็นอย่างยิ่ง

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีมาจากสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาขอมอบเป็นเครื่องบูชา พระคุณบิดา มารดา และครูอาจารย์ผู้จุดประกายความรักในด้านการศึกษา ทำให้ผู้ศึกษามีความรู้ความคิด มานะพยายามและเป็นกำลังใจในการทำสารนิพนธ์จนประสบความสำเร็จ

จุไรรัตน์ โสพัฒน์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	5
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมอีสาน	5
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบันทึกคดีของ ลาว คำหอม	6
เอกสารที่เกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม	7
3 ภาพสะท้อนชีวิตของชาวอีสาน	9
ภาพสะท้อนด้านเศรษฐกิจ	9
ปัญหาความยากจน	10
ปัญหาภาวะหนี้สิน	15
ปัญหาการไร้ที่ดินทำกิน	19
ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ	22
ภาพสะท้อนด้านการศึกษา	23
การขาดโอกาสทางการศึกษา	24
การขาดบุคลากรทางการศึกษา	25
ภาพสะท้อนด้านการเมืองการปกครอง	26
ปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ	26
ปัญหาในระบอบประชาธิปไตย	28
ปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอิทธิพล	32
ภาพสะท้อนด้านศาสนา	36
ภาพสะท้อนด้านบุคลิกลักษณะของชาวอีสาน	41
มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ	41

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3(ต่อ) เป็นคนซื่อ มีอารมณ์ขันและเป็นมิตรกับผู้อื่น.....	45
ดีนักแล้วเจ้านาย	49
4 ลักษณะท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมของ ลาว คำหอม.....	57
ภาษาถิ่น.....	58
วิถีชีวิต	62
ความเชื่อ	72
สภาพภูมิศาสตร์	77
ประเพณี.....	83
5 สรุปผล อภิปรายและข้อเสนอแนะ	86
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	86
อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า	87
ข้อเสนอแนะ	87
บรรณานุกรม	89
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์.....	93

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 เรือน	63
2 กระท่อมกลางไร่.....	64
3 เฝิง	65
4 กระท่อมไม่มีฝากั้น.....	66
5 เรือนฝาขัดแตะ.....	67

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

บันทึกคดีเป็นผลงานที่ประพันธ์ขึ้นจากความคิด ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อมของผู้เขียน แล้วถ่ายทอดไปยังผู้อ่าน โดยมีรูปแบบการเขียนที่หลากหลายทั้งบันทึกคดี สารคดีตามความถนัดของผู้ประพันธ์แต่ละคน บันทึกคดีเป็นบันทึกคดีชนิดหนึ่งสร้างขึ้นเพื่อความสมจริง ดังที่บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2517 : 9) ให้ความหมายว่า บันทึกคดี หมายถึง บันทึกคดีที่ผู้ประพันธ์มีจุดประสงค์ที่จะให้ความเพลิดเพลิน แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า บันทึกคดีเป็นบันทึกคดีที่ไร้สาระ บันทึกคดีอาจมีสาระในด้านปรัชญา ด้านความเข้าใจการเมืองหรือประวัติศาสตร์ดีกว่าหนังสือสารคดีบางเรื่อง นอกจากนี้ สายทิพย์ นุกุลกิจ (2537 : 99) ได้ให้ความหมายว่า บันทึกคดี หมายถึง งานเขียนที่ผู้แต่งมีเจตนาจะให้ผู้อ่านได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันผู้อ่านจะได้ความรู้ ประสบการณ์ทางชีวิตไปพร้อมกันด้วย ทั้งนี้เพราะผู้แต่งเรื่องบันทึกคดีมักได้เค้าโครงหรือแบบอย่างมาจากชีวิตมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วย บุคคล เหตุการณ์ และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามเวลาและสถานที่เข้าไว้ด้วย

บันทึกคดีโดยทั่วไป ผู้เขียนมุ่งให้ผู้อ่านได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ขณะเดียวกันก็แฝงไว้ด้วยความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของผู้เขียน ในบรรดานักเขียนที่สร้างสรรค์บันทึกคดีบันทึกคดีนั้น ลาว คำหอม เป็นนักเขียนอีกท่านหนึ่งที่มีผลงานน่าสนใจ ทั้งนี้เพราะบันทึกคดีของ ลาว คำหอม มิได้มุ่งให้ความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่แฝงไว้ด้วยความรู้ ความคิด เพราะแนวการเขียนของ ลาว คำหอม ได้เค้าโครงมาจากความจริงของชีวิต เนื่องจาก ลาว คำหอม เป็นคนชนบท ชีวิตส่วนใหญ่สัมผัสอยู่กับผืนดินอันเป็นที่รัก และการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้พบปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในท้องถิ่น การเป็นนักเขียนทำให้ต้องครุ่นคิดในการนำเค้าโครงชีวิตเหล่านั้นถ่ายทอดเป็นบันทึกคดี

บันทึกคดีของ ลาว คำหอม สะท้อนภาพชีวิตของชาวชนบทอีสานที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด และถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอำนาจ ซึ่งการกระทำดังกล่าวเกิดจากสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ต้องปรับสภาพตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัย ดังตัวอย่างจากเรื่อง ชาวไร่เบ๊ย ในรวมเรื่องสั้นชุด ฟ้าบ่กั้น ที่ว่า

...ทุกครั้งที่คิดถึงหนังสือ ชายชราจะรู้สึกเจ็บในอก หายใจไม่ออก ปีแล้วปีเล่าแทนที่มันจะบรรเทาเบาบาง กลับนับวันพอกพูนเพิ่มขึ้น แก่เขยห่มเทจนหมดแรงในร่างกาย ทำงานเพื่อเปลื้องหนี้พ้อผ่อนลงบ้าง แต่อีกไม่นานก็ต้องชมซานไปกู่มาอีก จนเดี๋ยวนี้แทบจะมองหน้าใครไม่ได้ เย็นวันวานก็ครั้งหนึ่งที่หัวใจของลุงมีวาบหวิว จะหยุดเต้นเมื่อสายตาของแกได้เห็นร่างของชายคนหนึ่ง เดินลัดเลาะมาริมไร ทุกครั้งที่เขาหยุดมองดูพืชผลเป็นทุกครั้งที่ชายชรา รู้สึกใจจะขาด...

(ชาวไร่เปีย. 2539 : 97)

นอกจากบันทึกคดีของ ลาว คำหอม จะสะท้อนภาพชีวิตของชาวชนบทอีสานแล้วยังทำให้ผู้อ่านมองเห็นสีสันเฉพาะถิ่น ดังที่ ยุริฉัตร บุญสนิท (2534 : 195) กล่าวว่า การแสดงสีสันเฉพาะถิ่น คือ การแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับจาก ภาษาถิ่น วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีแห่งความคิด ความรู้สึก ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ ดังตัวอย่างจากหนังสือนิทานชาวบ้าน ลมแล้ง เรื่องควายเขาแดง ได้ถ่ายทอดความรู้สึกของชาวชนบทไว้ว่า

...ย้อนกลับมาถึงเรื่องของทิดสีอึก หลังจากพลิกแพลงกล่ากลืนผืนประเพณีอยู่หลายปีเขาก็เริ่มตระหนักถึงภาระที่ตนยังมีควายของตนเอาไว้ไถนาเพราะถึงจะอดอยากอึดคัดขัดสน ทว่าควายก็เป็นตัวถ่วงดึงเอาไว้ ทำให้ไม่สามารถออกไปทำมาหากินต่างถิ่นเหมือนเพื่อนบ้านคนอื่นๆ เขา แต่เพราะสงสารลูก ที่มันรักควายของมันถึงจะได้คิดบ่อยๆ แต่ก็ไม้อาจตัดใจได้...

(ควายเขาแดง. 2546 : 50)

ลักษณะเด่นในบันทึกคดีของลาว คำหอม ยังได้แสดงให้เห็นแบบอย่างความคิดเห็นและความเชื่อของชาวชนบทอีสาน ดังตัวอย่างจากรวมเรื่องสั้น ชุดฟ้าบ่กั้น เรื่องเขียดชาคำ ที่มีความเชื่อเรื่องยากกลางบ้านว่า

...ลูกของเขาร้องไห้และครางเบาๆ ตลอดทาง มือของเด็กตบที่หน้าอกบอกว่าหายใจไม่ออก เมื่อถึงบ้านทุกคนโกลาหลไปหมด วิ่งหาหมอน้ำมันต์ หมอยากกลางบ้านเท่าที่คิดชื่อได้ "เอาเขียดมาสับปืดที่แผล" เพื่อนบ้านคนหนึ่งร้องบอก "ปึงตึงงูให้มันกิน" อีกคนตะโกนเสียงดัง เขาวิ่งไปที่ซากงู ฝ่าท้องหาตับ ในขณะที่เมียของเขาเฝ้าแต่นั่งร้องไห้

(เขียดชาคำ. 2539 : 64)

จากประสบการณ์ของ ลาว คำหอม ที่คลุกคลีอยู่กับชาวนาชาวไร่ทำให้เห็นภาพของท้องถิ่นชัดเจนขึ้นจึงสามารถสร้างตัวละครให้สมจริงมีชีวิตชีวา ภาพของท้องถิ่นที่เขียนขึ้นนั้นชัดเจน มีสีสันของท้องทุ่ง โดยที่ผู้อ่านสามารถซึมซับอารมณ์การเขียนและได้แง่คิดไปพร้อมกัน ฉะนั้นจึงทำให้บันทึกคดีของ ลาว คำหอม เป็นที่รู้จักได้รับการกล่าวถึงและประทับใจผู้อ่าน ดังที่ บรรจง

บรรเจิดศิลป์ (2544 : 128) กล่าวว่า ลาว คำหอม เป็นนักอัตถิภาวนิยม โดยงานเขียนเป็น “กระจกสะท้อนชีวิต” และสะท้อนได้อย่างมีศิลปะ

จะเห็นได้ว่าเป็นเท็งคติของ ลาว คำหอม ได้สะท้อนภาพชีวิตของชาวอีสาน ตามความจริงในด้านสภาพความเป็นอยู่ ความแห้งแล้งอดอยาก และการถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอำนาจ จนกระทั่งในปัจจุบันความจริงเหล่านี้ก็ยังสะท้อนให้เห็นอยู่ จึงทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษามันเท็งคติของ ลาว คำหอม เพื่อทำให้มองเห็นลักษณะเด่นและรู้จักเข้าใจชาวอีสานดียิ่งขึ้น รวมทั้งอาจใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาสังคมชนบทอีสานได้อีกทางหนึ่ง

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานในบ้านเท็งคติของ ลาว คำหอม

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ทำให้เข้าใจวิถีชีวิตของชาวอีสานและสังคมของชาวอีสานดียิ่งขึ้นอันอาจนำไปใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาสังคมชนบทอีสานได้อีกทางหนึ่ง

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

บ้านเท็งคติของ ลาว คำหอม ที่นำมาศึกษาค้นคว้ามี่ทั้งหมด 6 เล่ม ซึ่งได้ตีพิมพ์รวมเล่ม ดังนี้

1. ฟ้าบักัน (รวมเรื่องสั้น ตีพิมพ์ปี 2539)
2. กำแพง (รวมเรื่องสั้นและบทความ ตีพิมพ์รวมเล่มปี 2518)
3. แมว (นวนิยาย ตีพิมพ์ปี 2546)
4. ลมแล้ง (รวมเรื่องสั้น ตีพิมพ์รวมเล่มปี 2546)
5. กำแพงลม (รวมเรื่องสั้น ตีพิมพ์รวมเล่มปี 2543)
6. ประเวณี (เรื่องสั้น ตีพิมพ์ปี 2539)

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิจัยเอกสาร โดยดำเนินการตามลำดับดังนี้

1. ศึกษาสภาพชีวิตของชาวอีสานจากเอกสารต่างๆ
2. ศึกษาบันทึงคดีของลาว คำหอม 2 ด้านได้แก่
 - 2.1 สภาพชีวิตของชาวอีสาน
 - 2.2 ลักษณะท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในบันทึงคดีของ ลาว คำหอม
3. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับสภาพสังคมอีสาน
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม
3. เอกสารที่เกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับสภาพสังคมอีสาน

1.1 เอกสารที่เกี่ยวกับสภาพสังคมอีสาน

โมฆิต บันเปี่ยมราษฎร์ (2524 : 53) ได้กล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่าเป็นภาคที่ได้ชื่อว่ายากจนที่สุดของประเทศไทย สภาพความยากจนของภาคนี้ไม่มีใครปฏิเสธหรือโต้เถียง และดูเหมือนว่าทุกคนไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง นักการปกครอง นักการทหาร นักพัฒนา นักวางแผนและนักการศึกษาต่างก็ยอมรับ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2534 : 33) กล่าวว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภาคที่มีสภาพทางกายภาพด้อยกว่าภาคอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพความอุดมสมบูรณ์ของดินค่อนข้างต่ำ เนื่องจากเป็นดินปนทรายไม่สามารถกักน้ำได้ดีจึงมักประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรอยู่เสมอ ทำให้การเพาะปลูกข้าวและพืชไร่ไม่ได้ผลผลิตที่ดีนัก

สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2541 : 7 - 25) ได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของคนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

1. ลักษณะทั่วไป ภูมิประเทศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะเป็นที่ราบสูงเกิดจากการแบ่งตัวของแผ่นดินด้านตะวันตกและด้านใต้ ซึ่งแยกตัวออกจากที่ราบภาคกลางที่เทือกเขาเพชรบูรณ์และดงพญาเย็น ทำให้ปิดกั้นกระแสอากาศที่มีความชื้นและไอน้ำจากทะเลเป็นเหตุให้ภูมิภาคนี้มีฝนตกน้อยและไม่สม่ำเสมอ ในฤดูหนาวจะหนาวจัดเพราะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนืออย่างเต็มที่

2. ลักษณะทางประชากร ประชากรส่วนใหญ่ทำการเกษตรแต่เนื่องจากฝนตกน้อย และไม่สม่ำเสมอ ระบบการชลประทานยังไม่ดีพอ การเพาะปลูกจึงขึ้นอยู่กับลมมรสุม ประชากรในภาคนี้จึงมีการย้ายถิ่นตามฤดูกาล โดยเฉพาะจะมีการอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ

3. ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจมากที่สุดซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ผลักดันให้มีผู้ย้ายถิ่นออกมากที่สุดโดยเฉพาะการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครและภาคกลาง อาชีพหลักของประชากรคือ เกษตรกรรม แต่ปรากฏว่าดินส่วนใหญ่

ของภาคนี้เป็นดินเค็มและดินทราย เอื้ออำนวยต่อการเกษตรน้อย จึงทำให้ภาคนี้มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนน้อยที่สุด

4. ลักษณะทางด้านสังคม การศึกษาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นการศึกษาภาคบังคับคือมีโรงเรียนในระดับประถมศึกษามากที่สุด ส่วนปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท คือ ปัญหาขาดน้ำอุปโภคบริโภค ปัญหาความแห้งแล้งและปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรอื่นๆ

1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับสภาพสังคมอีสาน

กาญจนา ประสงค์เงิน (2527) ศึกษาเรื่องสันไทยที่เสนอปัญหาสังคมชนบทอีสาน 2501 – 2525 พบว่าชนบทอีสานมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ประชาชนยากจนประสบภัยธรรมชาติ ทำให้เกิดปัญหาการย้ายถิ่นที่อยู่ ต้องอพยพเข้ากรุงเทพฯ ต้องพบกับภาวะการว่างงาน การถูกหลอกลวง ถูกเอารัดเอาเปรียบ เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ผิด ช่มเหงราษฎร ส่วนปัญหาด้านค่านิยมและความเชื่อนั้นชาวอีสานมีความยึดมั่นในไสยศาสตร์และมีค่านิยมยกย่องข้าราชการ

ประเสริฐ ไสววรรณ (2533) ศึกษานวนิยายและเรื่องสั้นที่สะท้อนชีวิตชาวชนบทอีสานของคำพูน บุญทวี พบว่าเนื้อหาในบันเทิงคดีส่วนใหญ่ผู้เขียนนำมาจากประสบการณ์ในชีวิตตนเอง ซึ่งเป็นชาวอีสานอันเป็นภูมิสำเนาของผู้เขียนรวมทั้งท้องถิ่นอื่นๆ ที่ผู้เขียนได้ไปใช้ชีวิตอยู่ ภาพสะท้อนชีวิตในบันเทิงคดีของ คำพูน บุญทวี เป็นภาพชีวิตของคนชนบทอีสานที่มีลักษณะเรียบง่ายผูกพันกับธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้นและยังสะท้อนให้เห็นค่านิยม ความเชื่อที่ยึดมั่นตามบรรพบุรุษอย่างมั่นคงถึงแม้จะมีฐานะยากจนแต่ก็ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขตามอัตภาพ สามารถสะท้อนรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของคนชนบทอีสานโดยแท้จริง

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับบันเทิงคดีของลาว คำหอม

2.1 เอกสารที่เกี่ยวกับบันเทิงคดีของลาว คำหอม

ยุรฉัตร บุญสนิท (2534 : 194 –196) กล่าวว่า ในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม แสดงสีสันทันของท้องถิ่นโดยที่คนอ่านอาจหัวเราะให้กับคำพูดซื่อๆ ไร้มารยาของชาวบ้านแต่ความจริงแล้วเป็นเรื่องหัวเราะท่ามกลางความโศกเศร้า สะเทือนใจ ดังตัวอย่างในเรื่องสั้น เรื่องเขียนดชาคำ ที่แสดงถึงความแห้งแล้งของภูมิภาค การขาดความรู้เรื่องการแพทย์และการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งที่นักเขียนต้องการเสนอเพื่อให้รัฐบาลดูแลเอาใจใส่

วัลยา วิวัฒน์ศร (2544 : 150-156) ได้วิจารณ์บันเทิงคดีของลาว คำหอมในชุดฟ้าบ่กั้น เรื่องเขียนดชาคำ ว่าเป็นเรื่องสั้นที่เสนอภาพอีสานอย่างผู้รู้จักคุ้นเคย นำเสนอตัวละครเอกได้ลุ่มลึกรวมทั้งได้วาดภาพสังคมในหมู่บ้านในแง่ความคิด ความเชื่อของชาวบ้าน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างลูกบ้านกับชนชั้นปกครอง ผู้ใหญ่บ้านและปลัดอำเภอ ผู้แต่งได้แทรกข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครเอกไว้อย่างแนบเนียน ผู้อ่านได้รู้จักตัวละครอย่างลุ่มลึกโดยมิได้รู้สึกว่ามี การนำเสนอข้อมูลจากผู้แต่ง

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับบันทึกคดีของลาว คำหอม

กาญจนา ประสงค์เงิน (2527) ศึกษาเรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบท : 2501 - 2525 พบว่า เรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบทอีสานเริ่มปรากฏเด่นชัดในงานเขียนของลาว คำหอม และรมย์ รติวัน ซึ่งเป็นกลุ่มนักเขียนที่ยึดแนวความคิด "ศิลปะเพื่อชีวิต" โดยสะท้อนปัญหาสังคมชนบทอีสาน 3 ด้าน คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านความแตกต่างของฐานะทางสังคม และปัญหาด้านค่านิยมและความเชื่อ

มารศรี สอทิพย์ (2542) ศึกษาลีลาเสียดสีในบันทึกคดีของลาว คำหอม พบว่าบันทึกคดีของลาว คำหอม มีลักษณะเด่นในการเสียดสีด้วยการใช้ภาษา ทั้งการใช้ภาษาและกลวิธีการประพันธ์ต่างๆ ผู้เขียนได้สร้างภาพที่แสดงถึงความตลกขบขัน ภาพที่แสดงถึงความโหดร้ายและความขมขื่นของชาวบ้าน ซึ่งมีความสมจริงทำให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนอารมณ์กับปัญหาต่างๆ โดยแสดงน้ำเสียงเสียดสีไว้ในบันทึกคดีได้อย่างชัดเจนทั้งเรื่องราวของผู้คนในสังคม ทั้งคนดีและไม่ดีและเรื่องราวความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดจากนโยบายความช่วยเหลือของรัฐบาล และความเลวร้ายของสังคม โดยมีลีลาเขียนที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือการเขียนอย่างมีวรรณศิลป์ เพื่อสื่อถึงสาระสำคัญของเรื่องอย่างเด่นชัด

งามทิพย์ อนุวัตรเกษม (2548) วิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ในเรื่องสั้นไทย พ.ศ. 2500 – 2545 พบว่าชื่อเรื่องมีความสัมพันธ์กับตัวละคร ในบันทึกคดีของลาว คำหอม เรื่อง แหมคำ สัตว์ที่มีความสัมพันธ์กับตัวละครคือนกเขากับแหมคำ ผู้เขียนใช้กลวิธีในการนำเสนอแบบความเปรียบคู่ขนาน ระหว่างนกเขากับแหมคำช่วยให้เข้าใจแนวคิดได้ชัดเจนว่า แหมคำเป็นตัวแทนหญิงสาวชนบทที่เต็มไปด้วยความโลภและการเลียดูที่ปิดกั้นเหมือนนกในกรงยอมส่งผลร้ายต่อลูกและพ่อแม่ กล่าวคือทำให้ลูกไฟหาวอิสระที่ไม่เคยสัมผัส แต่เมื่อออกไปสู่โลกภายนอกจริงๆ ก็ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

3. เอกสารที่เกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2539) กล่าวถึงลักษณะท้องถิ่นนิยมว่า เป็นการกระทำทั้งหมดให้รู้จักและเข้าใจท้องถิ่นอย่างถ่องแท้เพื่อแสวงหาวิถีทางปฏิบัติมาบูรณาการ อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของท้องถิ่นและพยายามเชื่อมโยงความคิดเห็นให้เป็นความรู้ ความจริง ความหวังแทน เรื่องใดเรื่องหนึ่งในท้องถิ่นของตน

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ (2543) ได้อธิบายความเป็นมาของท้องถิ่นนิยมว่า มีการกล่าวถึงกันมากในสังคมไทยโดยเฉพาะช่วงหลังทศวรรษ 2500 และเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าที่มาของเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับภูมิภาคอีสานและนักการเมืองอีสานด้วย โดยเฉพาะช่วงก่อน 2500 ข้อกล่าวหาที่รุนแรงของรัฐบาลขณะนั้นที่มีต่อนักการเมืองอีสาน คือ เป็นกบฏแบ่งแยกดินแดน รัฐบาลเริ่มตระหนักว่ากิจกรรมทางการเมืองของ

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีสาน อาจคุกคามความมั่นคงของประเทศได้ จนมีผลทำให้ผู้นำรัฐบาลในช่วงยุคหลัง 2500 ได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะจัดการและแก้ไขปัญหาของภาคอีสาน

พัฒนา กิติอาษา (2546) สรุปลักษณะท้องถิ่นนิยมไว้ว่า ท้องถิ่นนิยมเป็นปฏิบัติการทางสังคม วัฒนธรรมและมโนทัศน์หลักทางสังคม มีจุดเริ่มต้นจากพื้นที่ สถานที่ หรือท้องที่เฉพาะแห่ง ปรากฏอยู่ในรูปแบบอุดมการณ์ ความคิด พันธะผูกพันทางอารมณ์ สินค้า ทรัพยากร พิธีกรรม ความเชื่อ หรือการปฏิบัติการทางวัฒนธรรม นอกจากนี้อาจสอดแทรกในรูปแบบการจัดการทรัพยากร ความรู้และอำนาจในการนำเสนอประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมท้องถิ่นและชาติพันธุ์ ซึ่งมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นทั้งด้านภาษา ประชากร วิถีชีวิต พื้นที่ทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรม อันมีสาเหตุมาจากความยากจน ขาดอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจและการเมือง มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ถูกดูหมิ่น ไม่เป็นที่ยอมรับของชนชั้นผู้นำและผู้ปกครอง ขาดความภาคภูมิใจในความเป็นตัวของตัวเอง

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาจะนำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม ต่อไป

บทที่ 3

ภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสาน

บันเทิงคดีเป็นผลงานของนักเขียน ที่ถ่ายทอดจากความคิด จินตนาการ และประสบการณ์การใช้ภาษาและรูปแบบที่หลากหลาย โดยมีเจตนาให้ผู้อ่านได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและอาจได้รับความรู้และประสบการณ์ชีวิตไปพร้อมๆ กัน ซึ่งผู้เขียนได้สร้างสรรค์ผลงานที่มีเนื้อหาสาระและความคิดส่วนหนึ่งมาจากสังคม อาจกล่าวได้ว่าสังคมมีบทบาทสำคัญต่อบันเทิงคดีที่สะท้อนปัญหาสังคมด้านต่างๆ ในแต่ละยุคสมัย ดังเช่น บันเทิงคดีของ ลาว คำหอม ทำให้ผู้อ่านรับรู้ปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาประเทศที่ไม่สมบูรณ์ระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท ทำให้ผู้อ่านมองเห็นและรับรู้ปัญหาสังคมของชาวอีสาน โดยสะท้อนภาพชีวิตของชาวอีสาน 5 ด้าน ดังนี้

1. ภาพสะท้อนด้านเศรษฐกิจ
2. ภาพสะท้อนด้านการศึกษา
3. ภาพสะท้อนด้านการเมืองการปกครอง
4. ภาพสะท้อนด้านศาสนา
5. ภาพสะท้อนด้านบุคลิกลักษณะของชาวอีสาน

1. ภาพสะท้อนด้านเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจของชาวอีสานมีปัญหามากกว่าภาคอื่นของประเทศ โดยมีสาเหตุมาจากสภาพภูมิประเทศที่แห้งแล้ง ชาวอีสานจึงต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ดังที่สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2541 : 18) ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตของคนในเขตเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า อาชีพหลักของประชากรในภูมิภาคอีสาน คือ การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งนอกจากขึ้นอยู่กับสภาพอากาศแล้ว ยังขึ้นอยู่กับคุณภาพของดินด้วย ดินส่วนใหญ่ของภาคอีสานเป็นดินเค็มและดินปนทราย สภาพดินเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการเกษตรน้อยและขาดความสมบูรณ์ จากข้อมูลดังกล่าวสามารถบ่งชี้ได้ว่าสภาพชีวิตและสังคมของชาวอีสานในด้านเศรษฐกิจมีสาเหตุมาจากลักษณะภูมิประเทศที่แห้งแล้ง ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ดังปรากฏในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม 4 ประเด็นได้แก่

- 1.1 ปัญหาความยากจน
- 1.2 ปัญหาภาวะหนี้สิน
- 1.3 ปัญหาการไร้ที่ดินทำกิน
- 1.4 ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ

1.1 ปัญหาความยากจน

ปัญหาความยากจนของชาวอีสาน มีสาเหตุมาจากสภาพภูมิศาสตร์ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อผลผลิต ชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาภัยแล้ง ทำให้การทำมาหากินฝืดเคือง ดังปรากฏในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม 6 เรื่อง ได้แก่ เรื่องเขียดขาคำ คนหมู ฟาโปรด ร้านค้า ควายเขาแดงและกางเกงตัวใหม่

เขียดขาคำ นายนาค นางาม เป็นชาวนายากจน มีลูกห้าคน ได้นำลูกชายสองคน ออกไปจับเขียดตามรอยแดกระแหงกลางแปลงนาเพื่อเป็นอาหาร ในขณะที่จับเขียดนั้น เข้างัดดินที่แดกระแหงให้กระจายออก มีเขียดขาคำตัวหนึ่งกระโดดออกไป ลูกชายจึงไล่จับ เขียดกระโดดหลบลงไปตามรอยควาย เด็กน้อยจึงล้วงมือลงไปจับ แต่โชคร้ายถูกงูเห่ากัดมือ นายนาจึงดึงตัวนั้นตาย แล้วอุ้มลูกชายกลับบ้านพร้อมซากงู เพื่อนบ้านทั้งหมดพื้บ้าน หมอน้ำมนต์ ต่างพากันมารักษาตามมิดามเกิด ในขณะเดียวกันผู้ใหญ่บ้านได้บอกข่าวว่าให้นายนาจไปรับเงินจากทางการซึ่งจ่ายให้กับคนที่มีลูกมากตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป นายนาจปฏิเสธที่จะไม่ไปอำเภอ แต่เกรงว่าถ้าไม่ไปอาจติดตาราง นายนาจจึงต้องไปทั้งที่ยังเป็นห่วงลูก เมื่อไปถึงแล้วยังต้องรอปลัดอำเภอซักถาม จนถึงบ่ายจึงได้กลับบ้าน เมื่อกลับถึงบ้านปรากฏว่าลูกชายของเขาเสียชีวิตแล้ว ตัวอย่างจากเรื่องนี้ที่แสดงให้เห็นความยากจนที่เกิดจากความแห้งแล้งมีดังนี้

เข้านี้เอง เขากับลูกเล็กๆ สองคนพากันออกไปหาเขียดเพื่อหาอาหารเมื่อเช้าที่ทุ่งนาข้างบ้าน อากาศแสนหนาว ลูกน้อยทั้งสองคางสั้นกั๊กๆ ขณะมองหาบเขียด ซึ่งซ่อนตามรอยแดกระแหงของผืนนา ทุกครั้งที่มองเห็นตาใสในหลืบลึก ลูกน้อยจะเรียกเขาเสียงดัง “พ่อ นี่อีกตัว” “พ่อ หลับนี้มีสอง เขียดขาคำเสียด้วยเร็วหน่อยซิพ่อ” เขาจะกะเผลอกะเผลกไปตามเสียงเรียก ไข้จอบจัดรอยระแหง บางตัวเขาจับมันได้ทันที แต่บางตัวพอเริ่มจัดดินมันก็กระโดดแผล้วไป เป็นหน้าที่ของลูกที่จะไล่ตะครุบ บางตัวก็ทัน บางตัวก็กระโดดลงไปในหลืบดินใหม่ ทำให้เขาต้องตามไปจัดรอยระแหงนั้นอีก บางครั้งถ้าโชคดีนอกจากจะได้เขียดยังพบ หอยกาบ หอยจู้บแจงที่หมกตัวรอฝนซึ่งเขาก็เก็บมันไป

(เขียดขาคำ. 2539 : 62)

จากตัวอย่างข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นปัญหาความยากจนที่เกิดจากความแห้งแล้งของชาวชนบทอีสานที่ต้องอดทนต่อสภาพอากาศที่หนาวเย็น เพื่อพาลูกๆ ไปจับเขียดขาคำมาเป็นอาหาร แม้ว่าเขียดขาคำตัวเล็กๆ จะซ่อนตัวตามรอยแดกระแหงของผืนนาแต่สามารถเป็นอาหารให้กับคนที่ประสบกับภาวะแห้งแล้งให้มีชีวิตรอดได้ ซึ่งในเรื่องนี้ ลาว คำหอม ได้สะท้อนให้เห็นชีวิตชาวอีสานอย่าง นายนาค นางาม ที่ต้องเผชิญกับโชคชะตาอันโหดร้าย มีชีวิตความเป็นอยู่อดอยากแร้นแค้น อีกทั้งธรรมชาติยังแห้งแล้ง กันดาร จนไม่สามารถทำมาหากินได้ จึงต้องพินฝ่าอากาศแสนหนาว เพื่อพาลูกๆ ออกไปหาเขียดมาเป็นอาหารเมื่อเช้า “ลูกน้อยทั้งสองคางสั้นกั๊กๆ ขณะมองหาบเขียดซึ่งซ่อนตามรอยแดกระแหงของผืนนา” เป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นความพยายามในการ

ต่อสู้เพื่อความอยู่รอด อันมีสาเหตุมาจากความยากจน ซึ่งเป็นความยากจนที่เกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศ ภูมิประเทศ แต่นายนาและลูกๆ ก็ยังอดทนเพื่อความอยู่รอดต่อไป

คนหมู ผู้เขียนประชดประชันความยากจนของชาวบ้านที่ไม่มีข้าวกินจนต้องกินรำเหมือนหมูซึ่งเป็นเรื่องของ นายโพธิ์ ชาวนาผู้ยากจนเพราะที่นาประสบกับความแห้งแล้งมานาน ชาดทั้งอาหารและน้ำ แม้จะเคยได้รับแจกข้าวสารจากทางราชการแต่ก็เพียงพอ นิดเมื่อมีหมอมมาให้คำปรึกษาเรื่องความเจ็บไข้ นายโพธิ์และเมียจึงขอปรึกษาหมอแต่ไม่ใช่เรื่องความเจ็บไข้ เป็นเรื่องที่เมียของเขามีลูกแต่ไม่มีน้ำนมให้ลูกกิน หมอจึงแนะนำให้กินรำแทนโดยการหมกกับกล้วยหรือหมกกับผักทอง ในที่สุดเขาและเมียจึงได้ปฏิบัติตามคำแนะนำดังกล่าว ทำให้แก้ปัญหาการอดข้าวไปได้ บางวันเมียของเขาก็ต้มรำกับผักขม ใส่ใบโหระพากับใบแมงลักลงไปด้วย เพราะเป็นโรคขาดสารอาหาร ทำให้โพธิ์สายตาเสื่อม ประสาทหูฟังเพื่อน นึกว่าเมียของตนเป็นหมูและลูกเป็นอูฐ จากเรื่องทำให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในชนบทที่มีแต่ความแห้งแล้งกันดารท่ามาหากินไม่ได้ ผู้คนอดอยากยากแค้นและขาดสารอาหาร ดังตัวอย่างดังนี้

“ข้าวก็ไม่มี ไขก็ไม่มี” เธอว่า พลังเคาะห้อยากับฝ่ามือแล้วหันมาจ้องหน้าเขา “ต้องกินรำเสียแล้วล่ะคะ” เสียงนั้นเรียบๆ แต่โพธิ์เย็นวาบหมดตัว “คุณหมอ! นางแม่หมอ!” คราวนี้เขาก็เป็นฝ่ายอุทานอย่างตกตะลึง “ร่างกายของพี่สาวขาดสารอาหารขาดวิตามินสำคัญจะแก้ได้ก็ แต่กินรำ พอหาได้ไหมคะ” เธอถาม “เมียผมเป็นคนจะกินลงไปได้อย่างไร” เขาคำน้อยใจ “ต้องพยายามซิคะ” เธอได้แนะนำวิธีกินรำแกเขามากมาย และยังให้ความมั่นใจแก่เขาว่าภรรยาเขาจะมีน้ำนมอย่างแน่นอน

(คนหมู. 2539 : 76)

ลาว คำหอม สะท้อนให้เห็นความโหดร้ายทารุณของชนชาติที่ชาวนาต้องเผชิญ ทำให้เกิดปัญหาความทุกข์ยากขาดแคลนอาหาร โดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงสภาพความเป็นอยู่เช่นนี้ได้ การขาดสารอาหารจนกระทั่งต้องกินรำแทนข้าวนั้นเป็นภาพสะท้อนที่ทำให้เกิดความน่าสงสารอย่างยิ่ง ซึ่งโดยปกติแล้วรำเป็นอาหารของหมูแต่คนต้องกินรำเหมือนหมู ด้วยสภาพความแห้งแล้งทำให้ชาวชนบทไม่มีทางเลือกที่ดีกว่านี้ เพราะลักษณะทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดทำให้สภาพเศรษฐกิจของชาวอีสานไม่ดี

ฟ้าโปรด เป็นเรื่องของเผ่าชมกับเด็ก 2 คน ชื่อล่อมและเอียง ได้นำควายไปเลี้ยงกลางทุ่งนา โดยการแยกควายออกจากหมู่ใหญ่ กระจายออกเล็มยอดหญ้าและฟางแห้งพอแสงแดดอ่อนลงเด็กทั้งสองก็ออกไปหาจังหวัด จนถึงยามเย็นเด็กทั้งสองก็ไล่ควายเข้ากลุ่ม ในขณะนั้นเผ่าชมได้ยินเสียงเด็กทะเลาะกัน ถ้ามถึงสาเหตุจึงรู้ว่า เด็กทั้งคู่แย่งกองขี้ควาย เด็กคนหนึ่งบอกว่ากองขี้ควายกองนั้นเป็นของควายตน ในขณะที่อีกคนหนึ่งอ้างว่ากองขี้ควายนั้นอยู่ในนาของตน เผ่าชมจึงใกล้เกลี่ย

ให้เด็กทั้งสองรวมขอมกันโดยแบ่งกันคนละครึ่ง พอรุ่งเช้าเผ่าชมได้เดินไปเพื่อที่จะไปให้ถึงกองขี้ควายก่อนเด็ก ๆ เพราะเผ่าชมต้องการไปขุดแมลงกูดจี้เช่นกัน แต่พอเดินไปก็เห็นเด็กทั้งสองทะเลาะเรื่องกรรมสิทธิ์ของตัวเองอีก จนถึงขั้นลงไม้ลงมือ เผ่าชมวิ่งเข้าไปห้าม ทันใดฝนก็ตกลงมา เด็ก ๆ จึงวิ่งกลับบ้าน เผ่าชมรำพึงกับตัวเองว่า “สิ้นเคราะห์เสียที ฟ้าม่าโปรดแล้ว ถึงจะไม่ได้แมลงกูดจี้ แต่ก็จะได้กินยอดผักต้ว ผักหวาน ดอกกระเจียว” จากเรื่องฟ้าโปรดก็เช่นเดียวกันได้สะท้อนให้เห็นความยากจนของชาวชนบทอีสานที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อหาอาหาร ถึงกับต้องทะเลาะเพื่อแย่งเป็นเจ้าของกองขี้ควายเพราะในนั้นมีแมลงกูดจี้ซึ่งเป็นอาหารของชาวชนบทอีสาน ดังข้อความว่า

เด็กทั้งสองคนกลับนั่งเงียบ และก้มหน้ามองแผ่นดิน เมื่อเขามาถึงและได้เห็นสิ่งอันเป็นเหตุของการยื้อแย่ง สีน้าของชายแก่กลับซัดสลดลง แว่วแห่งความสุขเมื่อครู่จางหายไปสิ้น “เอี้ยง ล้อม ” เสียงที่หลุดออกมา แหบแห้ง “ฉันไม่ยอม ฉันเห็นกับตา ควายของฉัน” เด็กคนแรกพูดจะฉาน “แต่นี่เป็นนาของฉัน” อีกคนขัดขึ้นพร้อมกับย่องตัวนั่งยอง ๆ สายตาไม่ละจากวัตถุและ ๆ สีเขียวแก่ที่กองแฝอยู่เบื้องหน้า เผ่าชมรู้สึกตัวเบา ไหวง หูอื้อและสายตาพร่ามัว แกนั่งสงบอยู่นานก่อนที่จะพูดด้วยน้ำเสียงแตกพร่า “เอาอย่างนี้เถอะ” พยายามกลืนน้ำลายลงคออย่างยากเย็น “ควายเป็นของอ้ายเอี้ยงแต่ส่วนนาเป็นของอ้ายล้อม ทางที่ดีที่สุดก็ควรแบ่งกันแหละ ตก...เอ้อ...ตก...ตกลงไหม?” แกหันไปทางเด็กคนแรกแต่เห็นก้มหน้านิ่ง จึงหันไปถามอีกคน “ไ้อ้ายล้อมเอี้ยงจะตกลงไหม ?” ผู้ถูกถามยกมือขึ้นกุมท้องและพยักหน้า

(ฟ้าโปรด, 2539 : 173 - 174)

ชาวอีสานส่วนใหญ่ที่ปรากฏในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม ยากจนมากต้องแก่งแย่งแข่งขันกันเพื่อความอยู่รอด ดังที่เด็กทั้งสองทะเลาะกันเพื่อแย่งกองขี้ควาย เพราะขี้ควายเป็นที่อาศัยของแมลงกูดจี้ซึ่งสามารถนำมาเป็นอาหารของคนอีสานได้ ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นว่า ในความเป็นจริงแล้วขี้ควายควรนำไปทำปุ๋ยมากกว่าแต่เด็กทั้งสองต่างรู้สึกว่ขี้ควายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มากในการหล่อเลี้ยงชีวิตเขา ทั้งนี้ที่ฝนตกลงมาก็เปรียบดั่งฟ้าม่าโปรดเพราะทำให้ชาวอีสานคาดคะเนได้ว่าพวกเขาจะมีอาหารเพิ่มขึ้น เพราะน้ำฝนจะทำให้ต้นไม้ผลิดอกออกผลมีอาหารที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติไม่ต้องแก่งแย่งกันอีกต่อไป ผู้เขียนได้ทิ้งท้ายในตอนจบว่า “ฟ้าม่าโปรดเราแล้ว เมื่อแผ่นดินเย็นลง ยอดผักต้ว ยอดผักหวาน ดอกกระเจียวคงงอกให้พวกเอ็งได้เก็บกินกันบ้างหรอก” จากข้อความดังกล่าว ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นว่าสาเหตุแห่งปัญหาความยากจนนั้นมาจากความแห้งแล้งของธรรมชาติ แต่เมื่อฝนตกลงมาแล้วสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง คือความชุ่มชื้นจะทำให้มีอาหารจากธรรมชาติสามารถยังชีพคนยากจนได้

ร้านค้า เป็นการตั้งชื่อเรื่องตามเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง ในช่วงปลายฤดูหนาว ชาวบ้านในชนบทนั่งล้อมวงผิงไฟกันเป็นกลุ่ม ในขณะที่นั้นมีเจ้าหน้าที่จากทางราชการมาขอพบผู้ใหญ่บ้าน เพื่อซักถามข้อสงสัยถึงพฤติกรรมของชาวบ้านที่เดินผ่านหน้าบ้านผู้ใหญ่ ได้ความว่าแต่ละคนจะไปซื้อของเหมือนๆ กันเจ้าหน้าที่ที่มาพบผู้ใหญ่บ้านจึงเสนอว่าให้จัดตั้งสหกรณ์ร้านค้า เพื่อจะได้ประหยัดเวลาในการเดินทางและซื้อของได้สะดวก ไม่ต้องซื้อสินค้าผ่านพ่อค้าคนกลาง แต่เมื่อตกลงกันว่าจะรวมหุ้นกันจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้า ก็ไม่มีใครยอมเป็นผู้จัดการเพราะเกรงว่าจะดูแลสหกรณ์และเงินกองทุนไม่ได้ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ไม่เคยเก็บเงินไว้มากมาย หากมีใครขโมยไปจะไม่สามารถหาเงินมาชดเชยได้ ดังข้อความต่อไปนี้

ในที่สุดก็มีการเสนอชื่อรายสุดท้าย ฟังจากคำนำชื่อ ถ้าไม่เคยเป็นอดีตสมภารเจ้าวัดก็คงเป็นครูประชาบาล เกษียณอายุเพราะมีคำนำหน้าว่าอาจารย์ แต่ท่านอาจารย์ของชาวบ้านก็ปฏิเสธอย่างขึงขัง และเมื่อถามถึงเหตุผล คำตอบของท่านง่ายและชัดเจนจนไม่มีใครกล้าถามต่อผม "ไม่สู้แล้ว จะเล่นให้มานั่งเฝ้าทรัพย์สินของคนอื่น วันดีคืนดีเกิดไอ้ผู้ร้ายมันเข้าไปลักนกวาดเอาเงินไปหมดผมไม่แยءหรือ ท่านครับอยู่บ้านนอกอย่างพวกผมนี้หน้า อย่าพูดถึงเงินพันเลย เพียงแต่ใครมีติดบ้านสักห้าร้อยบาทก็นอนสะดุ้งแล้วเพราะไม่รู้ว่ามีไอ้โจรมันจะมาเหยียบบอเอา"

(ร้านค้า. 2546 : 25)

จากสภาพปัญหาความยากจนของชาวอีสานที่ไม่เคยมีเงินติดบ้านเลยทำให้ไม่มีใครกล้าที่จะรับเป็นผู้จัดการสหกรณ์เพราะต้องรับผิดชอบเงินของผู้อื่น ถ้ามีโจรมาปล้น ผู้จัดการสหกรณ์ต้องรับผิดชอบ ด้วยสภาพความยากจนของชาวอีสานซึ่งเกิดจากความแห้งแล้ง จึงทำให้ชาวบ้านต้องมีชีวิตอยู่อย่างพออยู่พอกินไปวันๆ หากต้องไปรับผิดชอบต่อเงินของผู้อื่น ชาวบ้านก็ไม่มีความสามารถพอที่จะใช้หนี้ได้เพราะไม่มีช่องทางทำมาหากินอย่างอื่นที่ดีกว่า นอกจากอดทนรอความชุ่มชื้นจากน้ำฝนเพื่อทำการเพาะปลูกต่อไป

ควายเขาแดง ทิดสีเป็นคนฉลาดหลักแหลม มีอาชีพทำนาเลี้ยงควายไว้ไถนาเอง เมื่อฝนไม่ตกติดต่อกันหลายปี ทำให้เพื่อนบ้านของเขาต้องขายควายเพื่อซื้อข้าวสาร เมื่อถึงฤดูทำนาทิดสีก็ไปเช่าควายมาไถนา หรือบางคนต้องไปทำงานต่างถิ่นเพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว ในหมู่บ้านของทิดสีมีเต้าแก่ที่คอยรับเช่าควายจากชาวบ้านลงสมัครเป็นกำนัน ด้วยอำนาจเงินจึงไม่มีใครกล้าลงสมัครแข่งขันด้วย ต่อมากิจการเช่าควายของกำนันดีขึ้นเรื่อยๆ จนถึงขั้นเป็นเศรษฐี เมื่อควายล้มคอก กำนันจึงส่งคนไปทาสีแดงรอบๆ โคนเขาควาย จึงเป็นที่รู้กันว่าควายเขาแดงเป็นควายของกำนัน ส่วนทิดสีเห็นเพื่อนในหมู่บ้านไปทำงานต่างถิ่นไม่ต้องเลี้ยงควายในหน้าแล้ง ก็รู้สึกว่ายากขายควายบ้าง แต่คิดถึงเมียและลูกว่าถ้าขายควายก็จะมีควายไถนาในฤดูทำนา ดังนั้น จึง

นำสีมาทาเขาควายของตนเองแล้วให้ลูกไปเลี้ยงควายตามปกติ เพราะถ้าเป็นควายเขาแดงจะไม่มีใครกล้าทำอะไร ส่วนทิดสีเองก็ไปทำงานต่างถิ่นเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว เมื่อฝนตกทิดสีกลับมาทำนา พอถึงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต ลูกน้องของกำนันจะมาเก็บค่าเช่าควาย เพราะควายเขาแดงเป็นควายของกำนัน ทิดสีปฏิเสธแล้วเล่าความจริงให้ฟัง กำนันจึงปรับหนึ่งร้อยบาท เพื่อเป็นการตักเตือน จากเรื่องได้สะท้อนให้เห็นความยากจนของชาวอีสานที่ต้องทิ้งถิ่นเพราะความยากจนขาดรายได้จึงต้องทิ้งที่อยู่อาศัยเพื่อไปทำมาหากินต่างถิ่น ส่วนผู้ที่ไม่ได้ไปทำงานต่างถิ่นต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ดังตัวอย่างที่แสดงให้เห็นปัญหาความยากจนที่เกิดจากความแห้งแล้งดังนี้

ย้อนกลับมาเรื่องของทิดสีอีกที หลังจากพลิกแพลงกลักลั่นผืนประเพณีอยู่หลายปี เขาก็เริ่มตระหนักถึงภาระที่ตนยังมีควายของตนไถนา เพราะถึงจะอดอยากอดคัดขัดสน ทว่าควายก็เป็นตัวดวงดึงเอาไว้ ทำให้ไม่สามารถออกไปทำมาหากินต่างถิ่นเหมือนเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ หลายครั้งที่ทิดสีคิดจะขายควายแล้วก็ออกจากบ้านเหมือนคนอื่น ๆ เขา แต่เพราะสงสารลูกที่มันรักควายของมันถึงจะได้คิดบ่อย ๆ แต่ก็ไม่อาจตัดใจได้

(ควายเขาแดง. 2546 : 50)

สภาพความยากจนทำให้ชีวิตของชาวชนบทต้องต่อสู้ดิ้นรนต่อความยากจนเพื่อให้ตนเองและครอบครัวรอดพ้นภาวะวิกฤติ โดยทิ้งถิ่นที่อยู่เพื่อไปหางานทำในต่างถิ่นแม้แต่ควายที่ใช้ไถนายังต้องขายเพื่อไปซื้อข้าวสาร เมื่อถึงหน้านาที่เช่าควายมาไถนา จากพฤติกรรมของชาวบ้านสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านต้องต่อสู้ดิ้นรนต่อความอดคัดขัดสน อันเกิดจากความแห้งแล้งของสภาพภูมิประเทศ ซึ่งผู้เขียนได้สะท้อนปัญหาความยากจนของชาวชนบทที่ต้องได้รับการแก้ไขเพราะจากปัญหาความยากจนอาจนำไปสู่ปัญหาด้านอื่นๆ กล่าวคือปัญหาการอพยพย้ายถิ่น และปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอิทธิพล

กางเกงตัวใหม่ เป็นเรื่องของโรงเรียนห่างไกลจากชนบทแห่งหนึ่ง ครูใหญ่กับ“ครูเฒ่า”ได้สนทนากันถึงเรื่องระเบียบวินัยการแต่งกายของนักเรียนว่า ต่อไปนี้โรงเรียนจะมีหัวหน้าจากส่วนราชการมาตรวจเยี่ยมโรงเรียนให้ “ครูเฒ่า”กำชับเด็กทุกคนให้แต่งกายให้ถูกต้องและสะอาด ซึ่งในโรงเรียนมีเพียงเด็กชายจันมาเพียงคนเดียวที่ยังแต่งกายไม่เรียบร้อย ครูใหญ่จึงสั่งให้ “ครูเฒ่า”ไปคุยกับเด็ก “ครูเฒ่า” นั้นเป็นครูไม่มีวุฒิ เป็นผู้อาวุโสของโรงเรียนจึงมักได้รับมอบหมายให้ไปอบรมในจังหวัดเสมอ ระหว่างเดินทางกลับ “ครูเฒ่า” นึกถึงคำพูดที่ได้ฟังโอวาทมาจากผู้บังคับบัญชาของทางราชการว่าให้ครูรู้จักมัธยัสถ์ อดทน อดออม เสียสละและซื่อสัตย์ แต่ “ครูเฒ่า” รู้สึกว่าคนที่พูดให้โอวาทคือคนที่ไม่มีคุณธรรมในข้อนี้ เมื่อ “ครูเฒ่า”เดินผ่านบ้านเด็กชายจันมา “ครูเฒ่า” พบว่าพ่อของเด็กชายจันมาต้องเลี้ยงลูกถึงหกคน ก็ไม่กล้าบังคับให้พ่อเด็กชายจันมาซื้อชุดนักเรียนใหม่ให้ลูกเพราะสงสารแต่เมื่อถึงวันที่ผู้บังคับบัญชาชั้นผู้ใหญ่จากทางราชการมาตรวจเยี่ยมโรงเรียน

ปรากฏว่าเด็กชายจีนมาซื้อชุดนักเรียนใส่มาโรงเรียนโดยใส่กางเกงพอมมา ดังตัวอย่างจากข้อความต่อไปนี้

...การยื่นหน้าเข้าไปขอร้องให้พ่อหม้ายลูกหก ซึ่งยังชีพด้วยการรับจ้างขุดดินค้ายหญ้าแล้วบอกให้เขาซื้อเครื่องแบบสวยๆ ให้ลูกไปโรงเรียนภาคบังคับ ออกจะเลอะเทอะเกินกว่าที่คนอย่างตนจะทำได้ อย่างไรก็ตาม ในวันที่แขกมาเยี่ยมโรงเรียนทั้งครูเฒ่าและครูหนุ่มต่างก็มองดูแถวนักเรียนของคนที่ยืนอยู่ตรงหน้าแขกผู้มีเกียรติด้วยสีหน้าที่แตกต่างกันเพราะเด็กชายจีนมาได้สนองตอบคำเรียกร้องของครูใหญ่ได้ไม่เลวนัก เสื้อเก่าของเขาแม้จะไม่ถึงกับขาวจืดก็ยังไม่สกปรกดูน่าเกลียด และกางเกงนั้นค่อนข้างจะใหม่และเป็นสีดำ ถูกต้องตามระเบียบของทางราชการ เพียงแต่ขอบขาด้านล่างของมันจะยาวมากไปหน่อยจนคลุมเลยถึงตาตุ่มมองดูผาดๆ เกือบจะเหมือนยกเอากางเกงทรงแข็งๆ มาตั้งไว้ตรงหน้า “ดูเด็กชายจีนมาซื้ออาจารย์ มันนั่งกางเกงของพ่อนี้หว่า”

(กางเกงตัวใหม่. 2546 : 91)

ลาว คำหอม ได้สะท้อนให้เห็นความยากจนของชาวชนบทอีสานอันมีสาเหตุมาจากการมีลูกมากทำให้ไม่มีเงินซื้อชุดนักเรียนใหม่ให้ลูก ต้องใส่กางเกงพอมมาโรงเรียน แต่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จากหน่วยงานราชการอาจมองไม่เห็นปัญหาเพราะสิ่งที่ได้พบนั้นเป็นการสร้างภาพ เพื่อสนองนโยบายผู้บังคับบัญชา แสดงว่าชาวชนบทแม้จะยากจนก็มีความเกรงกลัวเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ในเบื้องหลังภาพลักษณ์ที่ดีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเห็นนั้น คือความทุกข์ยากของชาวชนบทที่ต้องทำมาหากินเลี้ยงลูกอีกหลายคน

1.2 ปัญหาภาวะหนี้สิน

ปัญหาภาวะหนี้สินของชาวอีสานเกิดจากสภาพธรรมชาติที่แห้งแล้งและการขาดเงินทุนรอนเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำมาใช้จ่ายเพื่อการบริโภค โดยมีความคิดว่าหากกู้หนี้ยืมสินมาแล้วจะสามารถไถ่ถอนคืนมาได้ แต่ในขณะต้องรอน้ำฝนจากธรรมชาติเพื่อการเพาะปลูกฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลจึงทำให้เกษตรกรต้องเป็นหนี้สะสม ดังนั้นภาวะหนี้สินจึงเพิ่มพูนขึ้น ปัญหาภาวะหนี้สินปรากฏในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม 5 เรื่อง ได้แก่ เรื่องทิดมาไม่โง่ ควายเขาแดง หุ่นส่วนเจ้าชีวิต ความหลังความหลงและชาวไร่เปี้ย

ทิดมาไม่โง่ ทิดมาจะขายที่นาเพราะต้องการเป็นภารโรง ทั้งๆที่ที่นานั้นเป็นมรดกของภรรยาซึ่งได้รับส่วนแบ่งมาจากพี่น้อง ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจทิดมา โดยญาติของภรรยาแนะนำว่าควรจะไปจำนองกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ แต่ทิดมาไม่ยอม จนกระทั่งทิดมาได้เป็นภารโรง เมื่อเวลาผ่านไปทิดมาภูมิใจว่าไม่โง่ที่ขายนาเพื่อเป็นภารโรง เพราะภารโรงมีฐานะเป็นลูกจ้างประจำของทางราชการ สามารถเบิกค่าเล่าเรียนของลูก ค่ารักษาพยาบาล ลดค่าโดยสาร

รถเมล์ รถไฟและอื่นๆ จนกระทั่งลูกสาวลูกชายของทิดมาได้เรียนต่อแล้วได้เป็นครู ส่วนคนที่ไม่เรียนก็ได้แต่งงานกับลูกชายผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งหวังว่าทิดมาจะได้ช่วยให้เข้าเป็นภารโรงในยามเกษียณ ดังตัวอย่างที่สะท้อนปัญหาภาวะหนี้สินมีดังนี้

“ถึงอย่างนั้นเองก็ควรทำอย่างคนอื่นเขา ก็เอาไปจำนองกับ ธ.ก.ส. วันหน้าวันหลัง ก็พอจะ ได้ถอนคืนได้”

(ทิดมาไม่โง่. 2546 : 29)

ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นความคิดของคนอีสานบางส่วนที่ต้องการทำงานที่ดี มีเกียรติยศชื่อเสียงในสังคม ไม่ต้องการทำนาทำไร่ ชาวอีสานจึงยอมเป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ นั่นคือ การเป็นภารโรง ซึ่งจะได้รับสวัสดิการที่ดีในอนาคต การเป็นหนี้นั้นทำให้เกิดภาวะหนี้สินซึ่งเป็นภาระผูกพัน

ควายเขาแดง ทิดสีและคนในหมู่บ้านที่มีอาชีพทำนา เลี้ยงควายไว้ไถนาเอง เมื่อความแห้งแล้งมาเยือน ชาวบ้านต้องขายควายเพื่อไปทำงานต่างถิ่น เมื่อกลับบ้านในฤดูฝนก็จะไปเช่าควายที่ขายให้กับเศรษฐีที่เป็นเจ้าของให้เช่า และเมื่อทำนาเสร็จก็จะค้ำค่าเช่าไว้เพื่อไปหางานทำต่างถิ่นเพื่อหาเงินค่าเช่าควาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เดิมทีนั้น ในการซื้อขายควาย เพื่อนบ้านของทิดสีจะต้องจูงควายของตนไปส่งถึงคอกใหญ่ ของท่านกำนันในตลาด ต่อเมื่อถึงฤดูทำนาจึงพากันเข้าไปทำสัญญาเช่าแล้วนำควายที่เช่านั้นออกมาไถนาอีกครั้ง ถ้าปีใดฝนพามาปกติ พวกเขา ก็จะเลี้ยงควายไปจนหมดหน้านา แต่ถ้าปีใดฝนทิ้งช่วงแล้วหายไป เพื่อนบ้านของเขาก็จะนำควายที่เช่ามากลับไปส่งเจ้าของ โดยมัดค้ำค่าเช่า พร้อมกับดอกเบี้ยวไว้ก่อน แล้วพวกเขาจึงพากันออกจากบ้านไปทำมาหากินนอกถิ่นเท่าที่พอจะพากันหาเงินได้

(ควายเขาแดง. 2546 : 49)

ชาวชนบทอีสานต้องประสบกับปัญหาไม่มีแรงงานควายในการทำไร่ไถนาเพราะนำควายไปขายให้กับนายทุนด้วยเหตุที่ไม่มีทุนรอนในการทำไร่ทำนา ทำให้ชาวบ้านประสบกับภาวะหนี้สิน จำเป็นต้องขายควายของตนเองแล้วไปเช่าควายจากเศรษฐีในหมู่บ้าน เมื่อฝนแล้งก็จะต้องมัดค้ำค่างค่าเช่าไว้ก่อน ในขณะที่เดียวกันผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นว่าแนวทางการแก้ปัญหา โดยให้ทิดสีเป็นตัวแทนของชาวอีสานที่รู้จักใช้วิธีการแก้ปัญหาที่ฉลาดหลักแหลม กล่าวคือไม่ต้องขายควายให้เศรษฐี แต่ทำให้ควายของตนมีลักษณะเหมือนควายของเศรษฐี แต่สุดท้ายเศรษฐีก็จับได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชาวนาไม่มีทางเลือกที่ดีได้ตรวจไต่ที่ต่อสู้อันมีธรรมชาติเป็นตัวกำหนด กล่าวคือ ถ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลชาวนาต้องประสบกับปัญหาดังกล่าว

หุ่นส่วนเจ้าชีวิต กล่าวถึงน้ำซึ่งเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการเพาะปลูกของเกษตรกร ถ้าปีใดฝน ไม่ตกต้องตามฤดูกาลทำให้ได้ผลผลิตน้อย ถ้าปีใดฝนตกมากเกินไปจะทำให้หน้าท่วม สร้างความเสียหายให้กับผลผลิตเช่นกัน แต่ชาวนาส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาน้ำฝนเพราะน้ำฝนเปรียบเสมือน “หุ่นส่วนเจ้าชีวิต” กล่าวคือ ถ้าปีใดฝนตกต้องตามฤดูกาลชาวนาจะได้ผลผลิตทางการเกษตรมาก หากปีใดฝนแล้ง ชาวนาต้องรอความหวังทั้งจากธรรมชาติและการให้ความช่วยเหลือจากรัฐบาล ซึ่งการตั้งความหวังลมๆ แล้งๆ ตามคำสัญญาของนักการเมือง ทำให้ชาวบ้านมีความหวังเรื่องน้ำในการทำนาขึ้นมาอีกครั้ง แม้จะเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แต่ชาวนายังรอความหวัง เมื่อรัฐบาลนำระบบชลประทานมาช่วยแก้ปัญหาเรื่องน้ำแต่ชาวนายังคงประสบปัญหาด้านอื่นอีก คือปัญหาภาวะหนี้สินดังปรากฏในข้อความว่า

“... แม้ในเขตชลประทานที่ส่งน้ำเข้าถึงแล้ว เช่น บางแถบของอำเภอพิมาย บ้านเรือนของชาวนาก็ยังมุงๆ โทรมๆ ส่วนมากยังคงบ่น แต่เรื่องนี้ บ้างหนี้สิน ธ.ก.ส. บ้างหนี้ ค่ายา ค่าปุ๋ย อีกรสพัต ฟังแล้วดูเหมือนหนี้สินพอกพูนมากขึ้นกว่าเมื่อตอนที่น้ำยังเข้าไม่ถึงด้วยซ้ำ หากสภาพการค้ำข้าวยังเป็นอยู่อย่างทุกวันนี้ ชาวนาอยู่ไม่ได้”...

(หุ่นส่วนเจ้าชีวิต. 2543 : 117)

ภาวะหนี้สินดังกล่าวข้างต้นเกิดจากราคาผลผลิตตกต่ำ จึงทำให้ชาวนาต้องเป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ในบางครั้งแม้จะมีปริมาณน้ำที่พอเพียงยังทำให้เกิดปัญหาภาวะหนี้สินได้ เพราะการทำนาต้องใช้ปุ๋ยและยากำจัดวัชพืชด้วย ดังนั้นในการแก้ปัญหาภาวะหนี้สินผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทุกด้าน

ความหลังความหลง เป็นเรื่องความเจริญของชนบทเมื่อทางการตัดถนนเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านได้รับการเปลี่ยนแปลงโดยมีกลุ่มอิทธิพลของสังคมเมืองเข้าครอบงำ ถึงแม้ชาวบ้านจะมีฐานะยากจนแต่เครื่องใช้อุปโภคบริโภคยังจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน จึงทำให้ระบบเงินผ่อนมีอำนาจในการดึงดูดเงินจากกระเป๋าของชาวบ้านได้อย่างง่ายดาย ชีวิตของชาวบ้านจึงต้องผูกติดกับสินค้าในระบบเงินผ่อน ซึ่งเป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชาวอีสานในอดีตที่เป็น “ความหลัง” แล้วเมื่อสังคมเปลี่ยนมีความเจริญเข้ามาทำให้ชาวบ้าน “หลง” กับความเปลี่ยนแปลงนั้น จึงทำให้เกิดภาวะหนี้สินดังข้อความว่า

สังเกตดูการจับจ่ายของชาวบ้าน ก็ทราบว่ามีสองเล่มนั้นเป็นบัญชีลูกค้าและเห็นได้ชัดว่าการซื้อขายกันนั้นกระทำในรูปเงินผ่อน แต่ที่น่าทึ่งก็คือ “รถสรรพสินค้า” นั้นเดินทางขึ้นไปจากกรุงเทพฯ และนั่นก็คงเป็นเหตุผลหนึ่งของการค้าพรารภของพ่อค้าของท้องถิ่น ที่ครวญว่ากิจการของเขารอวันตาย ว่ากันว่า

ก็ตามที่ท่านผู้รู้ว่ากันนั้นแหละครับ ว่าการเกิดมีขึ้น การดำรงอยู่ของชาติที่ร่ำรวยและชาติที่ยากจนนั้น ท่านก็ว่า (หลายว่าน้อยครับ) เกิดจากการค้าที่ไม่สมดุล ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดหรืออย่างไร ประเทศที่ค้าขายเกินดุล – ขายมากซื้อน้อยก็รวยไป ฝ่ายประเทศที่ขาดดุล ซื้อเข้ามาขายออกน้อย ก็ยอมจนลงตกเป็นหนี้สิน เมื่อพิจารณาความเป็นมาในบ้านเรา เริ่มกันที่หมู่บ้านชนบททั้งปวงทั้งชาติ มีโอกาสขายสินค้าหลักๆ ปิละหน้ชาในราคาต่ำกว่าทุน แต่ต้องซื้อกินซื้อใช้ตลอดปี จึงเสียดุลให้กับเมืองมาโดยตลอด

(ความหลังความหลง. 2543 : 110)

จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นปัญหาภาวะหนี้สินของชาวชนบทอีสานว่ามีสาเหตุจากการเสียดุลทางการค้าเพราะชาวชนบทมีรายได้จากผลผลิตเพียงปีละครั้ง แต่ชาวชนบทยังมีความจำเป็นต้องใช้สินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันทุกวัน จึงทำให้ชาวชนบทประสบกับปัญหาภาวะหนี้สินเพราะซื้อสินค้าระบบเงินผ่อน ดังนั้นการแก้ปัญหาส่วนนี้ต้องขึ้นอยู่กับผู้บริโภคด้วย แม้ความเจริญจะทำให้มีรถสรรพสินค้าเข้ามาขายสินค้าในหมู่บ้าน หากแต่มีรายได้น้อยควรประหยัดไม่หลงไหลไปกับสิ่งใหม่ๆที่เข้ามา

ชาวไร่เบี้ย ผู้เขียนกล่าวเสียดสีชาวไร่ที่ต้องทำไร่ไ้ดอกเบี้ยให้กับนายทุน จะต้องเป็นชาวไร่ใช้(ดอก)เบี้ย โดยกล่าวถึงลุงมีและครอบครัวมีอาชีพทำไร่ ในระยะแรกผลผลิตได้ผลดี แต่วันหนึ่งเมื่อพืชพันธุ์ในไร่กำลังผลิดอกออกผล ทุกคนในครอบครัวล้มป่วย ไม่มีเงิน ลุงมีจึงไปหาเศรษฐีบุญเพื่อเล่าถึงความมอแงของผลผลิตแล้วขอกู้เงิน ถึงวันเก็บเกี่ยวผลผลิตเศรษฐีบุญพูดกับลุงมีแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัย ลุงมีประทับใจมากปีต่อมาฝนแล้งทำให้ผลผลิตของลุงมีไม่ได้ผลจึงต้องไปพบเศรษฐีบุญอีกครั้ง เพื่อผ่อนผันหนี้ ดังข้อความต่อไปนี้

ปีต่อมาลุงมีเปลี่ยนแทนกระท่อมใหม่ ชมหม่อมหลังคาให้หนากว่าเดิม และขยายไร่ออกไปจนเต็มหุบเขา แล้วนั่งมองดูพืชผักที่แย่งกันขึ้นจนสุดสายตาด้วยความพอใจ แต่เมื่อถึงเวลาพืชไร่เริ่มผลิดอก ฝนที่เคยเทจิกๆ มาตลอดเดือนกลับหายไปเฉยๆ สิ้นปีแทนที่เศรษฐีบุญจะเป็นฝ่ายมาเยี่ยมลุงมีกลับเป็นฝ่ายลนลานไปหาจนถึงบ้าน “ก็พอได้บ้าง สามสิบ สี่สิบ เกือบพอกู้มค่าดอกของนาย” แกนั่งไปนาน “แต่ถ้าส่งหมดข้ากับลูกๆ ก็คงไม่มีอะไรกิน” ชายชราพูดเหมือนกับที่แกเคยอ้อนวอน เทวาอารักษ์ “ถ้านายกรุณาผ่อนผันอีกสักรุ่น ถ้าฝนไม่ทำกรรมข้าคงมีเหลือส่ง ”

(ชาวไร่เบี้ย. 2539 : 94)

จากข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาเศรษฐกิจในด้านภาวะหนี้สิน มีสาเหตุต่อเนื่องมาจากปัญหาความยากจน จึงต้องไปกู้หนี้ยืมสินผู้ที่มีฐานะร่ำรวยมาใช้ก่อน ต่อมาต้องประสบกับภัยแล้งจากธรรมชาติ ทำให้หนี้สินเพิ่มมากขึ้น ในที่สุดต้องสูญเสียที่ดินทำกินไปเพราะเกิดจากสาเหตุความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของชาวชนบทที่มองโลกในแง่ดี คิดว่าคนที่ยื่นมือมาเข้ามาช่วยนั้นเป็นผู้ที่ใจบุญแต่ก็ไม่ได้เป็นอย่างที่คิด

1.3 ปัญหาการไร้ที่ดินทำกิน

การไร้ที่ดินทำกินเป็นอีกสาเหตุหนึ่งของปัญหาด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกษตรกรในชนบทไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง อันเนื่องมาจากการเพิ่มของประชากรในชนบทและอีกสาเหตุหนึ่งคือการถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอิทธิพลโดยใช้กลโกงเพื่อให้ได้มาซึ่งการถือครองที่ดิน ปัญหาการไร้ที่ดินทำกินเกิดจากสาเหตุ 3 ประการ ได้แก่ การถูกเอารัดเอาเปรียบ การขายที่ดินเพื่อแลกกับสิ่งอื่น และการขายที่ดินเพื่อนำเงินมาใช้จ่าย

1.3.1 การถูกเอารัดเอาเปรียบ เนื่องจากชาวอีสานมีฐานะยากจนและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงทำให้ต้องสูญเสียที่นาให้กับนายทุนโดยไม่มีทางเลือก ดังปรากฏในเรื่องชาวไร่เบี้ยและกลับบ้านเถอะเหลียง

ชาวไร่เบี้ย เมื่อลุ่มมีประสบกับปัญหาภาวะภัยแล้ง ต้องไปขอยืมเงินจากเศรษฐีบุญแล้วผ่อนดอกเบี้ยยจากผลผลิตในไร่ จึงทำให้ประสบภาวะหนี้สินตลอดทั้งปี ต้องไปขอผ่อนผันหนี้สินจากเจ้าหนี้ ลุ่มมีจึงต้องทำไร่ใช้ดอกเบี้ยยทุกปี แม้แต่เมื่อเศรษฐีบุญสร้างกุฏิหลังใหม่ยังต้องหักค่าดอกเบี้ยยเป็นเงินค่าทำบุญร่วมกับเศรษฐีบุญ ต่อมาเศรษฐีบุญมาทวงหนี้และให้ตำรวจมาจับตัวลุ่มมีไปอำเภอเพื่อไปโอนที่ให้เศรษฐีบุญ ปัญหาการไร้ที่ดินทำกินปรากฏในเรื่อง ดังนี้

ไต่ยืนบ้าง ไม่ได้ยืนบ้าง แต่ชายชราเข้าใจความที่พูดนั้นดี “เอาไว้เสียที่ฉัน” เศรษฐีบุญพูดต่อ “ทำหนังสือฝากฝังไว้ เมื่อใดเผ่ามีทำไร่ได้เงินมาใช้ฉัน เผ่ามีก็เอาไปของเผ่ามีคืนไป ฉันว่าอย่างนี้เผ่ามีเห็นยังงัย?” “เป็นพระคุณ เป็นพระคุณเหลือที่สุด สุดแล้วแต่ท่านเถอะ จะเอาไปอะไร ทำยังงัยซำยอหมอด ขอแต่ท่านผ่อนผันพอซำมีกิน เอาแรงไว้ทำไร่ใช้หนี้ท่านก็พอ” ชายชราสรรเสริญ “ท่านเป็นคนอยู่ในศีลกินในธรรม เมตตาคนยากคนจน”

(ชาวไร่เบี้ย . 2539 : 96)

ภาวะการไร้ที่ดินทำกินของชาวอีสานเกิดจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์เพราะความซื่อตรงและมองโลกในแง่ดี คิดว่าผู้มีอำนาจจะให้ความช่วยเหลือด้วยความบริสุทธิ์ใจ แต่ในความเป็นจริงนั้น มีผลประโยชน์ส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้มีอำนาจยอมได้เปรียบทุกเรื่อง ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาการไร้ที่ดินทำกินของชาวบ้านนั้นเกิดจากสภาพแวดล้อมเป็นตัวกำหนด แม้จะพบกับความยากจนขั้นขั้น ชาวบ้านไม่อาจที่จะไปต่อสู้กับอำนาจของผู้มีอิทธิพล ดังนั้นจึงต้องตกอยู่ในภาวะจำยอม ลาว คำหอม ได้สะท้อนปัญหาการไร้ที่ดินทำกินของคนชนบทอีสาน ซึ่งต้องพึ่งพานายทุนที่เอาเปรียบ โดยแสดงตนว่ามีความเมตตาให้ความช่วยเหลือเมื่อเดือดร้อน แต่สิ่งที่แฝงไว้ในความเมตตากรรณา คือการเอาเปรียบคนที่มีฐานะยากจนแม้แต่การทำบุญยังขูดรีดคนยากจน เพื่อให้ตนเองได้รับเกียรติยศและชื่อเสียงในสังคม จนทำให้ชาวบ้านต้องไร้ที่ดินทำกิน

กลับบ้านเถอะเหลียง เป็นเรื่องราวของนายบุญ เลี้ยงควายชื่อไอ้เหลียง นายบุญยินยอมให้นายทุนตัดถนนผ่านที่นาของตน เพราะชาวบ้านบอกว่าจะสร้างความเจริญให้หมู่บ้าน แต่แล้วนายทุนกลับตัดถนนไปจนถึงป่าช้าซึ่งมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์แล้วนำมาเผาถ่านขาย ทำให้ชาวบ้านประสบกับภาวะภัยแล้งและอากาศเป็นพิษเพราะฝุ่นและควันจากการเผาถ่าน จนกระทั่งนายบุญรู้สึกไม่พอใจกับการถูกเอาเปรียบในที่ดินของตนเอง แต่นายบุญไม่อาจเรียกร้องอะไรได้ เพราะชาวบ้านไม่เห็นด้วยถ้านายบุญจะไว้วางใจเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับตนเองชาวบ้านคนอื่นจะเดือดร้อนด้วยเพราะเกรงอำนาจอิทธิพล ในขณะที่เลี้ยงควายอยู่นั้น นายบุญจึงพูดกับควายว่า “คำแล้ว กลับบ้านเถอะ” ซึ่งสอดคล้องกับชื่อเรื่อง หมายถึงนายบุญต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงเพราะไม่สามารถแก้ไขอะไรได้ การถูกเอาเปรียบปรากฏในข้อความต่อไปนี้

นายบุญนั่งเฝ้าอยู่พักหนึ่ง “ฉันก็ว่า รู้ว่าจะเป็นยังงี้ ฉันไม่ยอมให้มันตัดผ่านนาฉันซะก็ตี ไอ้หน้าไหน ทั้งคนทั้งพระก็บอกว่าให้เขาเถอะ ให้เขาเถอะ หมู่บ้านจะได้เจริญบ้างละ จะได้บุญได้กุศลบ้างละ แล้วยังไงถนนที่ตัดเข้ามามันหยุดแค่หมู่บ้านซะเมื่อไหร่ โลกป่าช้าที่แต่ก่อนพอจะมีต้นไม้อยู่บ้าง แต่พอถนนเข้ามาถึง เตาถ่านของท่านคนนั้น ของเก่าแก่คนนี้ ก็พริบขึ้นแข่งกับจอมปลวก เราก็ได้แต่นั่งดูกันตาปริบๆ ชั่วไม่ทันข้ามปีต้นไม้ก็เกลี้ยงป่า ฟืนจะเผาฝึก็ไม่มี โลกที่เคยเป็นทำเลเลี้ยงวัวเลี้ยงควายก็กลายเป็นไร่มันของพวกเค้าแก่ไปหมด ฉันว่าจริงๆ แหละ ถ้ารู้ยังงี้จะไม่ยอมให้มันตัดผ่านนา...”

(กลับบ้านเถอะเหลียง. 2546 : 115)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านต้องเดือดร้อนเพราะถูกนายทุนเอาเปรียบทำให้เสียที่ดินทำกินบางส่วน เพราะคิดว่าเป็นการเสียสละเพื่อส่วนรวมแต่ในความเป็นจริงแล้วปรากฏว่าชาวบ้านต้องเสียที่ดินทำกินให้กับนายทุนที่คอยเอาเปรียบ หวังผลประโยชน์ส่วนตนจนทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน สุดท้ายชาวบ้านก็ไม่สามารถเรียกร้องความเป็นธรรมได้เพราะเกรงกลัวอำนาจของนายทุน

1.3.2 การขายที่ดินทำกินเพื่อแลกกับสิ่งอื่น ชาวอีสานบางส่วนต้องการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจึงยอมขายที่ดินเพื่อนำเงินมาแลกกับสิ่งอื่นที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น เช่น ตำแหน่งหน้าที่การงาน ปรากฏเพียงเรื่องเดียวในเรื่องทิดมาไม่โง่ ดังนี้

ทิดมาไม่โง่ ผู้เขียนตั้งชื่อเรื่องให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของตัวละคร คือ ทิดมาที่ยอมเอาที่นาของภรรยาไปขายเพื่อแลกกับตำแหน่งการโรง ทั้งที่เพื่อนบ้านและญาติพี่น้องต่างไม่เห็นด้วย เพราะว่าการที่ทิดมาไปขายที่นาเปรียบเหมือนคนโง่ ถ้าเอาไปจำนองยังสามารถไถ่คืนมาได้ แต่ทิดมาไม่ยอม ดังข้อความว่า

“...เอ็งจะบ้าไรงทิดมา ลูกเต้าก็มีหลายคน สมัยนี้ไรนานับวันยิ่งหายาก ชั่วดียังไงก็ควรเก็บไว้ให้ลูกหลานมันได้ทำกินบ้าง” ทิดมาฟังแล้วก็อึ้ง รู้สึกว่าคำพูดของคนขาสั้นที่เฝ้าคิดอยู่แต่ว่าบ่อทุกบ่อล้วนตื่นเขิน รวยไหนดก็รายนั้น ล้วนพูดซ้ำพูดซากเหมือนสืบทอดสืบทอดต่อกัน ...ฉันก็เป็นคนนะ พ่อแม่ทุกคนมันก็นึกถึงลูกกันทั้งนั้นแหละเพราะคิดยังงั้น ฉันจึงต้องขายนา...

(ทิดมาไม่โง่. 2546 : 28 – 29)

จากข้อความดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าชาวนาบางส่วนต้องการประกอบอาชีพอื่นเพื่อให้ตนเองมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แม้ว่าการตัดสินใจนั้นจะถูกหรือไม่ แต่การขายที่นาเพื่อไปแลกกับอาชีพอื่นอาจดีกว่า ในขณะที่ญาติพี่น้องคิดว่าไม่ถูกต้อง ถึงจะห้ามอย่างไรก็ไม่ได้ผลเพราะทิดมาคิดว่าเป็นการวางรากฐานให้กับลูกมากกว่าจะต้องทำนาไปตลอดชีวิต

1.3.3 การขายที่ดินเพื่อนำเงินมาใช้จ่าย จากการที่ชาวนาต้องประสบกับปัญหาภาวะหนี้สินทำให้ชาวนาต้องขายที่นาของตนเองเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน จึงทำให้ชาวนาประสบกับปัญหาภาวะการไร้ที่ดินทำกิน ปรากฏในเรื่อง ผู้กองแสนดี เพียงเรื่องเดียว

ผู้กองแสนดี เนื้อเรื่องกล่าวถึงนายทหารที่ทำงานรับใช้เจ้านายอยู่ในไร่ ต่อมาเมื่อได้รับคำสั่งให้ไปอยู่กับเจ้านายใหม่ ด้วยความจงรักภักดีกับเจ้านายคนเดิมจึงลาออกจากราชการมาทำไร่ ผู้กองเป็นคนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากการทำไร่ ทั้งเรื่องการทำไร่ขาดทุนและรายได้ไม่พอกับรายจ่าย จึงได้รับคำชื่นชมจากชาวบ้านให้ชื่อว่าผู้กองแสนดี ชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านมีการศึกษาน้อย มีอาชีพทำไร่ไปวันๆ บางปีก็ขาดทุนจนต้องนำไร่ไปขายหรือจำนองดังข้อความต่อไปนี้

เสร็จจากอาหารมื้อเย็น สองเพื่อนเก่าได้เปิดรายการสนทนาพื้นความหลัง – หยั่งความหนักันจนคิดตื่น ว่ากันตั้งแต่เรื่องทุกข์สุขในครอบครัว เรื่องการทำมาหากิน ไปจนกระทั่งเรื่องราวของปัญหาอนาคต ที่เฮ้อๆ ตอนเช้าไร้มา นั้นแหละหนึ่งตัวอย่าง บางคนก็เคยเป็นเจ้าของที่ ทำไปทำมาเกิดหนี้สินรุงรังจนต้องเอาที่เอาทางไปจำนองจำนำ ไปๆ มาๆ ก็กลับมาเช่าที่ของตัวเองทำกินไปฤดูต่อฤดู

(ผู้กองแสนดี. 2546 : 61)

จากข้อความข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านที่ประสบกับภาวะการไร้ที่ดินทำกินนั้นมีสาเหตุต่อเนื่องมาจากปัญหาภาวะหนี้สิน เพราะการทำไร่ ทำนา ต้องใช้ต้นทุนในการผลิต ดังนั้นถ้าปีใดประสบกับภาวะการขาดทุน ชาวบ้านต้องนำที่ดินไปจำนอง เพื่อนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายอย่างอื่น เมื่อหนี้สินพอกพูนขึ้น ชาวบ้านจึงต้องประสบกับภาวะการไร้ที่ดินทำกิน

1.4 ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ

ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำของชาวบ้าน มีสาเหตุมาจากพ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนดราคา จึงทำให้ชาวบ้านต้องขายผลผลิตทางการเกษตรในราคาถูก นอกจากนี้การทำไร้ทำนาดังกล่าวต้องอาศัยอุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ อีกทั้งปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชในการบำรุงรักษาด้วย จึงทำให้เกษตรกรต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการเพาะปลูกสูง ทำให้ราคาผลผลิตตกต่ำดังปรากฏในเรื่อง ผู้กองแสนดี

ผู้กองแสนดี ผู้กองเป็นคนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากการทำไร้ ทั้งเรื่องการทำไร้ขาดทุนและรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ชาวบ้านที่อยู่ ในหมู่บ้านมีการศึกษาน้อย มีอาชีพทำไร้ไปวันๆ บางปีก็ขาดทุนจนต้องนำไร้ไปจำนองกับนายทุน เมื่อหลุดจำนองแล้วต้องมาเช่าที่ของตัวเองทำกิน ไร้ของผู้กองแสนดีบางปีได้กำไร บางปีขาดทุน เพราะประสบกับปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“มีน้อยก็ใช้น้อยชีวิตสุขดีตามประสาชาวไร่” เจ้าของบ้านชะงักคำพูดลงครู่หนึ่ง “เอา ยิ่งงี้ก็แล้ว กันนะ เตี้ยวันนี้ การทำไร่ทำสวนไม่ใช่เพียงแต่มีที่ดิน มีเรียวแรง มีจอบ มีไถก็ทำกันไป ชุดๆ ผังๆ แล้วก็นอนกระดิกดินคอย วันกับเกี่ยว แต่มันก็ต้องลงทุน เช่นเดียวกับอาชีพ อื่นๆ มันต้องอาศัย เครื่องมือ ต้องมีปุ๋ย มียาฆ่าศัตรูพืช เชื้อใหม่ในรอบสิบห้าสิบหกปีที่ผ่านมาของเดือนทุกอย่างที่เราพูดถึง ราคาสูงขึ้นไปอย่างน้อยห้าถึงสิบเท่า แล้วยังราคาข้าว ปลาอาหารอีกละ ตอนโน้นนะ ตอนที่เรากลับมาใหม่ๆ ข้าวสารราคากระสอบละร้อยแปดสิบ บาท ปลาทุงษ์ละหนึ่งบาท แล้วเตี้ยวันนี้เป็นยังไง” ประโยคถัดมาสัมผัสเสียงของเขาฟังแล้วลง “แล้วราคาพืชผล จากไร่ละตอนนั้น ราคาข้าวโพดก็กิโลละแปดสิบสตางค์ ถึง หกสลึง เตี้ยวันนี้ถ้าได้สักกิโลละสามถึงสี่บาทก็ ถือว่าโชคดีแล้ว ละหุงหรือมันสำปะหลัง ก็อีกรอบเดียวกัน ของอยู่ของกินต้องซื้อในราคาวันนี้ แต่ของที่ทำได้ยังต้องขายในราคาสิบปีก่อนแล้วยังจะให้ได้น้อยใช้น้อยอยู่ได้อย่างไร”

(ผู้กองแสนดี. 2546 : 63)

จะเห็นได้ว่าชาวไร่ชาวนาต้องอยู่ในสภาพที่ไม่อาจเป็นผู้กำหนดราคาผลผลิตของตนเอง ได้ ขณะที่พ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนดราคาสินค้า จากอดีตจนถึงปัจจุบันราคาไม่แตกต่างกันมาก แต่ราคาสินค้าอย่างอื่น ไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือ ปุ๋ย หรือยาปราบศัตรูพืชกลับสูงขึ้นเท่าตัว เป็นปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำที่ไม่ว่าจะเป็นสมัยไหนก็ไม่มีใครสามารถแก้ปัญหาให้ชาวชนบทได้

จากการศึกษาภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานด้านเศรษฐกิจ ในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม พบว่า ชาวอีสานประสบกับปัญหาความยากจน ปัญหาภาวะหนี้สิน ปัญหาการไร้ที่ดินทำกินและปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ซึ่งสาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและ การถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอำนาจ

2. ภาพสะท้อนด้านการศึกษา

การศึกษาคือกระบวนการฝึกฝน เพื่อพัฒนาให้เกิดปัญญาแล้วนำปัญญานั้นไปพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ดังนั้นสถาบันการศึกษาจึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาการศึกษา แต่สภาพความเป็นจริงแล้วในท้องถิ่นที่ห่างไกลความเจริญยังด้อยโอกาสทางการศึกษา จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาการศึกษา ภาพสะท้อนด้านการศึกษาปรากฏในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม 2 ประการ ได้แก่

- 2.1 การขาดโอกาสทางการศึกษา
- 2.2 การขาดบุคลากรทางการศึกษา

2.1 การขาดโอกาสทางการศึกษา

การขาดโอกาสทางการศึกษาของชาวอีสาน ปรากฏในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องประเวณี และคนพันธุ์

ประเวณี ทางราชการรณรงค์ให้ทุกหมู่บ้านปลอดคนไม่รู้หนังสือ นายสมเดชเป็นผู้หนึ่งที่ถูกถอดชื่อออกจากโรงเรียนชั้นประถมศึกษาเพราะอายุพ้นเกณฑ์บังคับ แม้นายสมเดชจะอ่านหนังสือยังไม่ออกก็ตาม จึงทำให้กรรมการที่มาตัดสินมอบป้ายรณรงค์คนปลอดไม่รู้หนังสือพยายามช่วยให้นายสมเดชสอบผ่านเกณฑ์การทดสอบให้ได้ เพราะต้องการให้หมู่บ้านนี้มีป้าย "ปลอดคนไม่รู้หนังสือ" และฝ่ายกรรมการก็หวังจะนำผลงานไปรับความดีความชอบ เลื่อนขั้นเลื่อนยศ ปรากฏในข้อความต่อไปนี้

แม้ว่าในการทดสอบคราวนี้จะทำให้มีเรื่องเล่าขานกันสนุกปากว่า กรรมการได้พูดภาษามือ จนแซนเคล็ด (มีคนอ้างว่าเห็นกรรมการควักยาหม่องขึ้นทานวดหัวไหล) ว่ากันว่าที่กรรมการทำนอกหลุดลาย เช่นนั้น ประการแรกเป็นการเอาใจผู้ใหญ่บ้านที่นั่งลั่นเหนือแดกพลักอยู่ข้างๆ เพราะอยากได้ป้าย "หมู่บ้านปลอดคนไม่รู้หนังสือ" แผ่นโตที่กรรมการรณรงค์เตรียมมาเพื่อนำไปติดตั้งริมถนนปากทางเข้าหมู่บ้าน ประการที่สอง ทางฝ่ายกรรมการเองก็หวังจะเอาผลงานไปอ้างรับความดีความชอบ เลื่อนขั้นเลื่อนยศ ซึ่งเป็นประเพณีสืบต่อกันมา

(ประเวณี . 2539: 20 - 21)

จากข้อความนี้ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นการศึกษาของชาวอีสานที่มีการศึกษาน้อย แต่คนในหมู่บ้านก็มีความพยายามที่จะศึกษา แม้จะขาดโอกาสทางการศึกษาก็ตาม รัฐบาลพยายามสนับสนุนให้คนได้รู้หนังสือแต่สิ่งที่แฝงไว้ในความต้องการของรัฐบาล คือ ความต้องการผลงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งไม่ได้ต้องการพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจัง

คนพันธุ์ เป็นเรื่องราวของสามี ภรรยาที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อสามีไปรับถ้วยรางวัลในฐานะเกษตรกรดีเด่น ภรรยาไม่เข้าใจว่าถ้วยรางวัลที่สามีได้รับมานั้นมีประโยชน์อย่างไร ทำให้รูปทรงจึงแปลกประหลาดไม่เหมือนถ้วยใส่น้ำพริก ความไม่เข้าใจนี้แสดงถึงการขาดโอกาสทางการศึกษา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...รุ่งขึ้นสามีของนางไปแต่เช้า กลับบ้านจวนมืดพร้อมกับจอกขาวเล็ก ๆ ไบหนึ่งและลูกไก่ เขาอดกับนางว่าเป็นถ้วยรางวัลทำด้วยเงินและนำมาจากกรุงเทพฯ นางรับเอาพิจารณาด้วยความฉงน นางไม่เข้าใจเลยว่าเจ้าจอกขาว ๆ ไบนั้นมันจะเป็นถ้วยไปได้อย่างไร นางถามเขาด้วยความสงสัย แต่สามีของนางก็ยังยืนยันว่ามันเป็นถ้วยอยู่นั่นเอง ยิ่งกว่านั้นยังกำชับให้นางเก็บดี ๆ นายอำเภอท่านบอกว่ามันมีค่ามาก ให้เราเก็บไว้ แต่นางก็ไม่เข้าใจนั่นเอง...

(คนพันธุ์. 2539 : 33)

จากข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการที่ภรรยาไม่เข้าใจลักษณะของถ้วยรางวัลเพราะด้อยโอกาสทางการศึกษาจึงเกิดความสงสัยในสิ่งที่รัฐบาลต้องการพัฒนา หากชาวบ้านมีความรู้จะทำให้ชาวบ้านเข้าใจและเห็นประโยชน์ของการพัฒนา สิ่งที่รัฐบาลคิดว่าเป็นการพัฒนาแต่สำหรับชาวชนบทที่ขาดการศึกษาแล้วคิดว่าเป็นเรื่องแปลกที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

2.2 การขาดบุคลากรทางการศึกษา

การขาดบุคลากรทางการศึกษาเป็นปัญหาสำคัญของชนบทอีสาน ได้แก่ การขาดแคลนครู ซึ่งมีความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา มีสาเหตุมาจากท้องถิ่นอีสานอยู่ห่างไกลความเจริญ การขาดบุคลากรทางการศึกษาปรากฏในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม เพียงเรื่องเดียวคือเรื่อง กางเกงตัวใหม่

กางเกงตัวใหม่ กล่าวถึงครูในโรงเรียน 2 คน คือ ครูใหญ่และ "ครูเฒ่า" "ครูเฒ่า" รับผิดชอบให้ที่ตั่งอยู่ในโรงเรียนที่ห่างไกลความเจริญและต้องทำหน้าที่ทุกอย่างในโรงเรียน ดังข้อความต่อไปนี้

ครูเฒ่ารู้สึกพะอืดพะอมเหมือนมีก้อนหินดวงอยู่ในกระเพาะ แกนึกถึงตัวเองซึ่งได้ทำหน้าที่ที่ครูมาเกินครึ่งของชีวิต แต่เพราะเป็นครูสังคมประเภทไม่มีวุฒิ จึงได้รับมอบหมายให้วนเวียนอยู่เพียงโรงเรียนในรอบนอกตามขอบป่าชายดง ซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็เป็น โรงเรียนประเภทครูคนเดียว และก็ด้วยฐานะครูของโรงเรียนประเภทครูคนเดียวนั่นเอง ทำให้มักต้องถูกเรียกตัวไปอบรมในจังหวัดเสมอ

(กางเกงตัวใหม่. 2546 : 89)

ลาว คำหอม สะท้อนให้เห็นปัญหาสำคัญทางการศึกษา กล่าวคือ การที่ครูคนเดียวต้องทำหน้าที่หลายอย่างในโรงเรียน เมื่อต้องไปอบรมในจังหวัด เด็กจะไม่ได้เรียนหนังสือทำให้เด็กมีเวลาเรียนไม่เต็มที่ ปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการเหลียวแลจากรัฐบาลในการที่จะแก้ปัญหาที่ถูกต้อง

จากการศึกษาภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานในด้านการศึกษา พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวชนบทอีสาน คือการขาดโอกาสทางการศึกษาและการขาดบุคลากรทางการศึกษากล่าวคือ นักเรียนบางส่วนขาดโอกาสทางการศึกษาเพราะปัญหาความยากจนและโรงเรียนบางแห่งอยู่ห่างไกลความเจริญทำให้ขาดบุคลากรทางการศึกษา นั่นคือ ครูผู้สอน

3. ภาพสะท้อนด้านการเมืองการปกครอง

ปัญหาด้านการเมืองการปกครองในท้องถิ่นอีสานนับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญต่อความมั่นคงของประเทศชาติเพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในด้านการเมืองการปกครอง ซึ่งเป็นสาเหตุให้ชาวชนบทอีสานถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ใช้อำนาจรัฐเป็นเครื่องมือในการเอาเปรียบผู้ที่ย่ำแย่กว่า ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในส่วนของบุคลากรของรัฐและประชาชน จากการศึกษาปรากฏภาพสะท้อนด้านการเมืองการปกครอง 3 ด้าน ได้แก่

- 3.1 ปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- 3.2 ปัญหาในระบอบประชาธิปไตย
- 3.3 ปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มผู้มีอิทธิพล

3.1 ปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

การปกครองในระดับท้องถิ่นนั้น จะสำเร็จลุล่วงได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ของรัฐจะนำนโยบายทางการปกครองมาใช้ในทางที่ถูกต้องมากน้อยเพียงใด แต่ปัญหาที่พบส่วนใหญ่คือเจ้าหน้าที่ของรัฐขาดจิตสำนึกและขาดความรับผิดชอบในหน้าที่และประพฤติตนไม่เหมาะสม จากการศึกษาพบปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ 2 ประการ คือ การวางอำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐและการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ในทางมิชอบ

3.1.1 การวางอำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ในชนบทอีสานนิยมยกย่องและให้เกียรติผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในงานของรัฐทั้งที่เป็นข้าราชการและผู้นำท้องถิ่น แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐวางตัวไม่เหมาะสม เช่น วางตัวเป็นเจ้าของมูลนายและอยู่เบื้องหลังกลุ่มอิทธิพลทำให้ชาวบ้านเกรงกลัว บั่นทึงคดียของ ลาว คำหอม ปรากฏปัญหาการวางอำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องเขียดขาคำและคดีตามควาย

เขียดขาคำ นายนาคปฏิเสศการไปรับเงินจากทางการ แต่เพื่อนบ้านบอกว่าต้องไปถ้าไม่ไปอาจติดตะราง ด้วยความเกรงกลัวอำนาจของรัฐและผู้นำของท้องถิ่นนั้นคือผู้ใหญ่บ้าน นายนาจจึงต้องไปทั้งที่ยังเป็นห่วงลูก นายนาจ ไปถึงตั้งแต่เช้าแต่ปลัดอำเภอกลับให้รอก่อนโดยอ้างว่ายังยุ่งอยู่กับงานและพูดจาไม่ดี นายนาจต้องรอนถึงบ่ายจึงได้กลับบ้าน เมื่อกลับถึงบ้านปรากฏว่าลูกชายของเขาเสียชีวิตแล้ว ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นปัญหาการวางอำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนี้

“ผมนายนาค นางามครับ มาขอเอาเงินค่ามีลูกมาก ปลัดอำเภอเงยหน้าที่อวบอูมขึ้นมองหน้าเขาช้าๆ จ้องอยู่ครู่หนึ่งแล้วพูดเสียงหนัก “อ้ายบ้า คนกำลังทำงานไม่มีตารี? ไป ไปรอข้างนอก” “เออ นาย ลูกผมกำลังจะตาย” แต่แล้วเขาก็ชะงักโดยเร็ว เมื่อคิดว่าเขาไม่ควรจะพูดคำนั้น เพราะบางทีเจ้านาย เกิดสงสัยว่าลูกเขาจะตายจะลำบากปลัดอำเภอคนนั้นก้มหน้าเขียนอะไรขยุกขยิกต่อไปอีก นาคเดิน มาสมทบเพื่อนข้างนอกอย่างเงื่องหงอย “เกิดเป็นราษฎรชวานานี่ช่างมีแต่กองทุกข์” เขาคิด “ออก ยากปากหมองก็สุดจะทุกข์อยู่แล้ว หันหน้าไปหาเจ้านายก็มีแต่คำขู่เข็ญ” เขารอต่อไปจนเที่ยง แต่เจ้านายคนนั้นก็ยังไม่เขียนหนังสือต่อไป

(เขียนขาคำ. 2539 : 65)

ลาว คำหอม ได้สะท้อนให้เห็นถึงการทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เยื่อหยิ่ง ทะนงตนว่ามีอำนาจอยู่ในมือ จึงวางอำนาจเป็นเจ้านายจะทำอะไรก็ได้ตามความพอใจของตนเอง ชาวบ้านมาติดต่อราชการ เจ้าหน้าที่กลับพูดแสดงอำนาจ ไม่เห็นความทุกข์ร้อนของชาวบ้านและให้รอเป็นเวลานาน

คติตามควาย เป็นเรื่องราวของผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่ง ตีเกราะให้ลูกบ้านทราบว่ามีขโมยมาขโมยควายของชาวบ้าน ให้ลูกบ้านช่วยกันตามหา ลูกบ้านทุกคนมีความสามัคคีกัน ทุกครั้งเมื่อมีขโมยจะสามารถตามกลับมาได้ทุกครั้ง แต่ในครั้งนี่เมื่อลูกบ้านทุกคนออกตามหา จนพบขโมยจูงควายเข้าหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่ง จึงวิ่งตามเข้าไปแต่เจ้าของบ้านกลับมาขัดขวางอ้างว่าพวกที่มาตามควายเป็นขโมย จึงไปแจ้งกำนัน เมื่อกำนันมาถึงกลับชักใช้ไล่เสียงถึงเรื่องการพกป็น ขอคูบัตรประชาชน กว่าจะเรียบร้อยก็ผ่านไปหลายชั่วโมง ทำให้พวกที่ติดตามควายพบคำตอบว่าใครคือขโมยแต่ไม่สามารถทำอะไรได้ ดังข้อความที่ปรากฏ

ประโยคแรกที่ท่านเอ่ยปากด้วยเสียงกร้าวกระดังคือ การตามหาใบอนุญาตให้มีอาวุธปืน (แก๊ป) ที่ชาวหมู่บ้าน ก ถือติดมือมาสองสามกระบอกลง ต่อจากนั้นก็เรียกหาบัตรประจำตัวประชาชนของทุกคน ซึ่งก็เป็นคราวช่วยที่ไม่มีใครได้นำติดตัวมา จึงกว่าจะชักใช้ไล่เสียงกันเสร็จเวลาก็ผ่านไปมากกว่าสองชั่วโมง

(คติตามควาย. 2546 : 44)

ลาว คำหอม สะท้อนการทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับผู้นำท้องถิ่น คือ กำนันที่ประพฤติผิดในหน้าที่ วางอำนาจข่มเหงชาวบ้านแทนที่จะให้ความช่วยเหลือเมื่อชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน การกระทำของกำนันสะท้อนให้เห็นว่ากำนันขาดสำนึกและความรับผิดชอบต่องานในหน้าที่ วางอำนาจและใช้อำนาจในทางที่ผิด ผู้เขียนไม่ได้ให้คำตอบตรงๆ ว่าใครคือขโมยแต่

ทั้งทำให้คิดว่า ทำไมกำหนดจึงต้องออกมารับหน้าแทนลูกน้องในหมู่บ้าน และทำไมชาวบ้านที่ มาตามควายจึงไม่แสดงความคิดเห็นอะไรเมื่อเห็นพฤติกรรมการวางอำนาจของกำนัน

3.1.2 การใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ

เจ้าหน้าที่ของรัฐในท้องถิ่นชนบทส่วนหนึ่งขาดความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย เป็นสาเหตุทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ เช่น การใช้อำนาจ ในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวหรือการนำทรัพย์สินของทางราชการมาใช้ประโยชน์ ปรากฏใน บ้านเท็งคืดของ ลาว คำหอม เพียงเรื่องเดียว ได้แก่ เรื่องเลี้ยงรุ่น

เรื่องเลี้ยงรุ่น ในงานชุมนุมศิษย์เก่าของโรงเรียน เป็นการรวมกลุ่มศิษย์เก่าในแต่ละรุ่นของโรงเรียนที่ได้ทำงานในสาขาอาชีพต่างๆ โดยจัดงานเลี้ยงเพื่อแสดงกตเวทิตาจิตแต่ครูที่เคยสั่งสอนมา แต่ความจริงแล้วเป็นการจัดงานเพื่อวัตถุประสงค์ศรีของลูกศิษย์แต่ละคน บางคนนำรถ ราชการมาใช้ส่วนตัวเพื่ออวดเพื่อน ๆ ว่าตนเองได้ทำงานดีมีรถประจำตำแหน่ง และยังสร้างความภูมิใจให้กับครูผู้สั่งสอนมาด้วยเพราะคิดว่าลูกศิษย์ได้ทำงานในตำแหน่งหน้าที่การงานดี ปรากฏในตอนหนึ่งของเรื่องดังนี้

...บางที ไร่เจ้างานประเภทชุมนุมศิษย์เก่าหรือเลี้ยงรุ่นอะไรทำนองนี้ นอกเหนือไปจากการสังสรรค์บันเทิง แล้ว ความมุ่งหมายเร้นลับอีกประการหนึ่ง น่าจะเป็นการอวดชงกันในระหว่างเพื่อนฝูงนั้นกระมัง ดูๆก็น่า หรอกที่อดีตครูดีธรรมแก่ๆ และจนๆ คนหนึ่งจะบังเกิดความปิติสุขเพียงพิจารณาจากจำนวนรถ ซึ่งจอด เรียงเป็นดับอยู่เกือบสิบคันนั้น ย่อมจะเป็นสิ่งบ่งบอกอย่างน้อยลูกศิษย์ลูกหาที่ทำงานก้มหน้าก้มตาสั่งสอน มา ก็ตั้งเกือบสิบคนที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีหน้ามีตาพอที่จะมีหรือหยิบฉวยเอารถหลวง นั้นมาร่วมงานชุมนุมศิษย์เก่าได้โก้ๆ....

(เลี้ยงรุ่น. 2518 : 118 - 119)

ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นการประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยการนำทรัพย์สินของ ทางราชการมาใช้เหมือนเป็นทรัพย์สินส่วนตัว

3.2 ปัญหาในระบอบประชาธิปไตย

ชานินทร์ กรัยวิเชียร (2518 : 1) อธิบายความหมายของ ประชาธิปไตย ว่าหมายถึง ระบอบการปกครองประเทศระบอบหนึ่ง ซึ่งเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อ ประชาชน และได้ให้ความหมาย คำว่า ประชาชน หมายถึง ปวงชนทั้งชาติ ไม่ว่าจะเป็นคน ยากดีมีจนอย่างไรหรือประกอบอาชีพใดก็ตาม ปวงชนเหล่านี้ ย่อมมีสิทธิหน้าที่และ ความรับผิดชอบ ในการปกครองประเทศร่วมกันและอย่างเสมอภาค กมล ทองธรรมชาติ

(2531 : 231) ได้กล่าวว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยประชาชนจะต้องได้ใช้อำนาจอธิปไตยผ่านผู้แทนที่ประชาชนเลือกตั้งขึ้นตามวิธีการ และระยะเวลาที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งจะเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยดังกล่าวแทนประชาชน ด้วยเหตุที่ผู้แทนจะเป็นผู้ใช้อำนาจแทนประชาชน จึงทำให้ผู้แทนพยายามหาเสียงเพื่อให้ได้คะแนนเสียงในการเลือกตั้งมากที่สุด เพื่อที่จะได้เข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชน ซึ่งอำนาจอธิปไตยดังกล่าวอาจแฝงไว้ด้วยการแสวงหาทรัพย์สิน และอำนาจ ด้วยวิธีการอันไม่ชอบธรรมทั้งหลาย อันนำมาสู่ปัญหาในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสะท้อนในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม 2 ประการ ได้แก่ การหาเสียงในการเลือกตั้งและการใช้อำนาจของผู้แทนราษฎร

3.2.1 การหาเสียงในการเลือกตั้ง

ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนให้เป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง มีบทบาทเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนในทุก ๆ ด้าน แต่มีนักการเมืองบางคนเห็นผลประโยชน์ส่วนตัว ทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งพยายามหาเสียงเพื่อให้ได้รับคะแนนเสียงมากที่สุด จึงเกิดการซื้อเสียงกับประชาชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาหรือในชุมชนที่ไม่สามารถป้องกันการซื้อสิทธิ์ขายเสียงได้ ปรากฏการหาเสียงในการเลือกตั้งในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องคนละงานเดียวกัน นักการเมืองและควายเขาแดง

คนละงานเดียวกัน เป็นเรื่องการสนทนาระหว่างกลุ่มเพื่อนที่สนิทกันเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ไม่ชอบธรรมของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยมีวิธีการหาเสียง 2 วิธี ซึ่งเป็นวิธีที่ไม่ควรอยู่ในเรื่องเดียวกันดังชื่อเรื่อง คือ ให้เงินสดและให้ชื้อหอยโดยไม่ต้องจ่ายเงินปรากฏว่าชาวบ้านเลือกที่จะชื้อหอยได้ดินแลกกับคะแนนเสียง ดังข้อความว่า

ในการเลือกตั้งใหญ่คราวที่แล้ว ที่นั่นแหละมีการทดลองให้ชาวบ้านผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งเลือกเอาระหว่างเงินสดกับแท่งเบอร์ตัวที่ชอบแลกกับคะแนนเสียง พวกเขาจะเอาอย่างไร ผลก็คือมีคนเลือกแท่งเบอร์แทนการรับเงินเป็นเปอร์เซ็นต์ที่สูงมากกว่าการจะรับเงินสด เมื่อสอบผลคะแนนดูก็ตรงเป๊ะ ผมจึงว่ามันบ่งชี้หนอรอกนายสมัยหน้าเศรษฐกิจเงินถึงหากประมาทเจ้ามือหอยเดือนก็ยอมมีสิทธิ์สอบตกได้

(คนละงานเดียวกัน. 2543: 123)

ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทยที่มีผู้สมัครสมาชิกผู้แทนราษฎรใช้วิธีการซื้อสิทธิ์ขายเสียง โดยให้ชาวบ้านชื้อเสียงด้วยเงินกับให้ชื้อหอยโดยไม่ต้องจ่ายเงิน ปรากฏว่าชาวบ้านเลือกชื้อหอยมากกว่ารับเงิน แสดงว่าชาวบ้านหลงงมงายในอบายมุข ซึ่งเป็นการทำลายระบอบประชาธิปไตยเช่นกัน ซึ่งสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวชนบทว่าเป็น

ปัญหาที่ทุกฝ่ายรู้เห็นแต่ไม่สามารถจะแก้ปัญหาได้ แม้ว่าการซื้อสิทธิ์ขายเสียงจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการซื้อเสียงที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการทำลายระบอบประชาธิปไตย

นักการเมือง เป็นเรื่องที่คุณเขียนกล่าวเสียตีสคนที่ไม่ได้ต้องการทำงานเป็นนักการเมือง แต่แฝงตัวมาเพื่อหวังผลประโยชน์ทางการเมือง กล่าวถึงนายเขินเคยเป็นเจ้าอาวาสวัดแต่สึกออกมาแต่งงาน เมื่อภรรยาเสียชีวิตได้ทิ้งสมบัติไว้ให้พอสมควร นายเขินโคกเตว้าเสียใจกับการจากไปของภรรยา จึงหันไปดื่มเหล้าเพื่อคลายทุกข์ ต่อมาเพื่อนนายเขินแนะนำให้เขาลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพราะผู้แทนยิ่งใหญ่มากกว่าการเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งใหญ่กว่าตำรวจ ในที่สุดนายเขินตัดสินใจลงสมัคร ผู้สมัครต่างหาเสียงโฆษณาคุณภาพตนเองอย่างเลิกลอย มีการฉายภาพยนตร์และพูดถึงเรื่องที่ต้องการสร้างความเจริญให้ชาวบ้านต่างๆ ดังข้อความต่อไปนี้

กิตติศัพท์การแจกเงินและเหล้ายาอาหารของผู้สมัครครั้งก่อน ประกอบกับเป็นฤดูแล้ง ห่างจากการทำไร่นา คนจากยอดดอยที่อยู่ไกลออกไป จึงพากันอพยพหลังไหลเข้ามาสู่ตัวเมืองไม่ขาดสาย ยิ่งวันเลือกตั้งใกล้เข้ามาผู้คนยิ่งมาก ภาพยนตร์ของผู้สมัครฉายดิน แล้วดินเล่า บางดินก็แย่งกันฉายถึงสามแห่ง ผู้สมัครต่างโฆษณาคุณภาพของตนเองเลิกละประจุมนุษย์กายสิทธิ์ผู้งชนเฮโลจากวงโน้โน้ไปวงนี้

(นักการเมือง. 2539 : 48)

ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นภาพการหาเสียงของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่พยายามทำให้ตนเองได้รับเลือกตั้งโดยวิธีหาเสียงที่หลากหลาย เช่น การแจกเงิน เหล้า อาหารและฉายภาพยนตร์ให้ดู ซึ่งผู้สมัครใช้วิธีการหาเสียงเลือกตั้งที่ไม่ถูกวิธี ซึ่งแสดงให้เห็นปัญหาในระบอบประชาธิปไตยในชนบทอีสาน

ควายเขาแดง ก่อนที่เก่าแก่จะเป็นกำนัน เขามีอาชีพรับซื้อควายจากชาวบ้านที่ต้องไปทำงานต่างถิ่น เมื่อตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านว่างลง จึงสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนันตามลำดับ เขาได้รับเลือกตั้งทุกครั้งเพราะอำนาจเงินและอำนาจข่าวสาร ซึ่งหมายถึงอิทธิพลความร่ำรวยที่ชาวบ้านจะต้องมาขอพึ่งพาอาศัย ทำให้ไม่มีใครกล้าลงสมัครแข่งขันด้วย ดังข้อความตอนหนึ่งดังนี้

เมื่อตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านว่างลง เขาจึงสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน และต่อมาเมื่อตำแหน่งกำนันมีอันถูกเบียดว่างลงอีก เขาจึงได้สมัครเข้ารับเลือกตั้ง ด้วยอำนาจของเงินและอำนาจของข่าวสาร ทำให้ไม่มีใครในตำบลกล้าแข่งลงสมัคร จึงถือได้ว่าเขาได้รับเลือกเป็นกำนันด้วยคะแนนเป็นเอกฉันท์ ซึ่งมีให้เห็นไม่บ่อยนัก

(ควายเขาแดง. 2539 : 49)

ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นการซื้อเสียงเพื่อให้ตนเองได้ตำแหน่งผู้นำของหมู่บ้านโดยไม่มีใครกล้าลงแข่งขันเพราะว่าชาวนาผู้มีฐานะยากจนต้องพึ่งพาอาศัยกันนั้นเมื่อมีเรื่องเดือดร้อน ไม่มีเงินหรือไม่มีข้าวสาร จึงทำให้กำนันมีอำนาจที่จะซื้อเสียงของชาวบ้านเพื่อให้ตนเองได้เป็นผู้นำของหมู่บ้าน แสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองไม่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ

3.2.2 การใช้อำนาจของผู้แทนราษฎร

ผู้แทนราษฎร คือผู้ที่เข้าไปบริหารราชการแผ่นดินแทนประชาชน หากผู้แทนราษฎรเป็นคนดี ซื่อสัตย์ สุจริต ยึดมั่นในอุดมการณ์และนโยบายของตน ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง รู้จักแยกเรื่องส่วนตัวออกจากเรื่องส่วนรวม ระบอบประชาธิปไตยก็จะเจริญก้าวหน้าแต่ในทางตรงกันข้าม หากผู้แทนราษฎรเป็นคนไม่ดี ไม่สำนึกในหน้าที่ของตน คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก คดโกง ตักตวงผลประโยชน์เพื่อตนเอง ก็จะทำให้ประเทศชาติไม่ได้รับการพัฒนา บ้านเกิดคือของลาว คำหอม ที่ปรากฏปัญหาการใช้อำนาจของผู้แทนราษฎรมี 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องสวรรคดียังอยู่ และนักกานเมือง

สวรรคดียังอยู่ เป็นเรื่องของชายคนหนึ่งที่เคยประกอบอาชีพครู เมื่อประสบกับปัญหาภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น จึงลาออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จ แล้วเข้าทำงานในค่ายฝรั่ง จึงทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ต่อมาเมื่อค่ายฝรั่งย้ายออกไปความเป็นอยู่ของเขาก็เริ่มแยลง จึงคิดที่จะวิ่งเต้นเพื่อขอเข้ารับราชการเหมือนเดิมจนทำให้มีโอกาสได้สนิทสนมกับผู้แทนราษฎร เพราะช่วงที่เขาเข้าพบผู้แทนราษฎรนั้น เป็นระยะที่ผู้แทนกำลังวางแผนเพื่อเลือกตั้งครั้งใหม่ เขาจึงมีประโยชน์ต่อการเลือกตั้งในสมัยหน้า เมื่อเขาได้เข้าไปทำงานในสังกัดเดิมแล้ว เขาก็ยังสามารถเข้าไปพบสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เหมือนเดิม ดังข้อความว่า

จากการที่ทั้งวิ่งทั้งเต้นเพื่อขอรับราชการนั่นเอง ทำให้เขามีโอกาสพบปะขอความช่วยเหลือสนิทสนมกับบุคคลที่สำคัญที่พอจะนับเนื่องว่าเป็นเทวดาจำพวกหนึ่ง คือผู้แทนราษฎร (สังกัดพรรคทำได) ผู้อ่านท่านใดที่เคยคิดเคยเชื่อในเรื่องของดวงดาวก็อาจโมเมได้ว่า เพื่อนของข้าพเจ้าคนนั้นเป็นคนดวงดีเพราะช่วงจังหวะที่เขาเข้าหาผู้แทนนั้น เป็นระยะที่ท่าน ส.ส. กำลังวางแผนเพื่อเลือกตั้งครั้งใหม่...

(สวรรคดียังอยู่. 2518 : 77)

ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่า การปกครองในระบบประชาธิปไตยของไทยยังปรากฏให้เห็นการใช้อำนาจหน้าที่ของนักการเมืองในทางที่ผิด กล่าวคือผู้แทนราษฎรยอมช่วยเหลือบุคคลที่ให้ผลประโยชน์ในการลงสมัครรับเลือกตั้งต่อไป การช่วยเหลือบุคคลซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้อำนวยประโยชน์ให้นักการเมืองจึงเป็นการทำลายประชาธิปไตยในอีกรูปแบบหนึ่ง

นักการเมือง นายชินและเพื่อนมีความคิดว่าการได้เป็นผู้แทนราษฎรสามารถเป็นใหญ่เป็นโตได้และใช้สิทธิของนักการเมืองได้เต็มที่เพราะมีอำนาจเหนือกว่าผู้อื่น โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา ดังนี้

...เขาว่าผู้แทนโตมากนี่ ใหญ่กว่าผู้ใหญ่ ใหญ่กว่ากำนัน ใหญ่กว่านายอำเภอ ใหญ่กว่าข้าหลวงและยังสำคัญตรงที่ใหญ่กว่าตำรวจนี่ซิ จะทำอะไรก็ได้ จะแตกเหล่า ดีหัวคน เตะกันแจก ใครจะทำไม? ...

(นักการเมือง. 2539 : 44)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นพฤติกรรมของคนในสังคมชาวอีสานที่มีความคิดว่าผู้แทนราษฎรเปรียบเสมือนผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่เกินกว่าใคร สามารถที่จะทำอะไรก็ได้แม้แต่การวางอำนาจข่มเหงรังแกผู้อื่น ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นการใช้อำนาจในทางที่ผิด แต่ประชาชนชนบทก็ไม่มีใครกล้าทำอะไรด้วยเกรงกลัวบารมี ผู้เขียนได้สะท้อนปัญหาการใช้อำนาจผู้แทนราษฎร ซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ตราบไต่ที่ทุกคนรวมทั้งผู้ที่เป็นผู้แทนราษฎรมีความเชื่อว่าการที่ได้เป็นผู้แทนราษฎร คือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าใคร ทั้งผู้ใหญ่ กำนัน นายอำเภอและตำรวจ

3.3 ปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอิทธิพล

สังคมชนบทอีสานเป็นสังคมที่ชาวบ้านเกรงกลัวผู้ที่มีอำนาจเพราะชาวชนบทส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จึงทำให้ต้องพึ่งพาอาศัยผู้ที่มีอำนาจทั้งในด้านเศรษฐกิจ และชีวิตความเป็นอยู่ ทำให้ผู้มีอิทธิพลใช้อำนาจในการแสวงหาผลประโยชน์และข่มเหงชาวบ้าน ซึ่งแยกได้ 2 ประเภทได้แก่ ผู้มีอิทธิพลที่เป็นผู้นำกลุ่มและผู้มีอิทธิพลที่เป็นนายทุน

3.3.1 ผู้มีอิทธิพลที่เป็นผู้นำกลุ่ม

ผู้นำกลุ่ม คือ ผู้ที่เป็นหัวหน้า มีหน้าที่ปกครองสมาชิกในกลุ่ม ผู้นำกลุ่มอาจมีทั้งคนดีและไม่ดี ในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะของผู้นำกลุ่มที่ไม่ดีซึ่งเอารัดเอาเปรียบสมาชิกในกลุ่มเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเองปรากฏ 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องควายเขาแดง คดีตามควาย เขียดชาคำและมือกายสิทธิ์กับดินปีศาจ

ควายเขาแดง ทิดสีไม่ยอมขายควายให้แก่นักผู้มีอิทธิพลต่อชาวบ้าน ซึ่งภายหลังได้รับเลือกเป็นกำนัน แต่เมื่อต้องไปทำงานต่างถิ่น ทิดสีกลับทำเขาควายสีแดงให้เหมือนควายของกำนัน เมื่อกำนันจับได้ทิดสีจึงถูกปรับเป็นเงิน โดยกำนันให้เหตุผลว่าถ้าทิดสีทำอย่างนี้ได้จะทำให้ควายเขาแดงไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ใคร ๆ จะไม่เกรงกลัวอำนาจของกำนัน ลักษณะของผู้มีอิทธิพลที่เป็นผู้นำกลุ่มปรากฏในงานของ ลาว คำหอม ดังนี้

“ยังงี้ก็ตาม การกระทำอวดดีอย่างงี้ๆ ของทิดสีคราวนี้ ถือว่าเป็นการทำไม่ถูกต้องครั้งแรก ท่านกำนันจึงยอมยกโทษให้ เพียงแต่อยากเรียกตัวมาทำทัณฑ์บนไว้ต่อหน้าผู้ใหญ่บ้านและต่อหน้าชาวบ้านว่า ถ้าในเวลาต่อไปทิดสีขึ้นทำงี้ๆ ยังงี้อีกนอกจากจะเสียค่าเช่า แล้ว ควายก็จะต้องถูกยึดด้วย” สารวัตรหนูหยุดพักเอือกใหญ่ก่อนจะพูดต่อ “ยังงี้ก็ดี ฐานกรูณากัน คราวนี้ทิดสีต้องเสียค่าไถ่ของตนเอง เป็นค่าน้ำมันรถของท่านกำนันหนึ่งร้อยบาทนะ”

(ควายเขาแดง. 2546 : 54)

จากข้อความนี้ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่า กำนันมีลักษณะของผู้นำที่เอารัดเอาเปรียบเพราะเมื่อทิดสีนำสีแดงมาทาเขาควายของตนให้เหมือนควายของกำนัน ทำให้กำนันไม่พอใจ จึงเรียกทิดสีมาตักเตือน ถ้าทำอีกจะต้องเสียค่าเช่าและยึดควาย แต่เป็นความผิดครั้งแรก ทิดสีจึงต้องจ่ายเงินค่าปรับให้กำนันหนึ่งร้อยบาท ทั้งๆ ที่ทิดสีไม่ควรจะต้องจ่าย แต่สารวัตรกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและเพื่อนบ้านต่างคิดว่าทิดสีมีความผิดเพราะทุกคนอยู่ภายใต้อำนาจและอิทธิพลของกำนัน

คดีตามควาย แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอิทธิพลซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มในเรื่องนี้คือกำนัน ปรากฏในข้อความดังนี้

ฝ่ายคนที่ถูกอ้างว่าเป็นกำนัน (ในนิทานนะครับ) ก็คงจะมีทิพญาณหยั่งรู้อะไรกำลังเกิดขึ้นในหมู่บ้าน จึงเพียงไม่กี่อึดใจต่อมา ท่านกำนันก็เดินรื้อร่ำร่วมในชุดกำนันเต็มยศโผล่เข้ามาพร้อมกับสมุนบริวารล้อมหน้าล้อมหลัง ประโยคแรกที่ท่านเอ่ยปากด้วยเสียงกร้าวกระดังก็คือ การตามหาใบอนุญาตให้พกอาวุธปืน (แก๊ป) ที่ชาว หมู่บ้าน ก ถือติดมือมาสองสามกระบอกลง ต่อจากนั้นก็เรียกหาบัตรประจำตัวประชาชนจากทุกคน ซึ่งก็เป็นคราวชายที่ไม่มีใครได้นำติดตัวมา จึงกว่าจะชักใช้ไล่เรียงกันเสร็จเวลาก็ผ่านไปมากกว่าสองชั่วโมง อย่างไรก็ตาม พวกชาวบ้านที่ติดตามควายก็ยังฉลาดพอที่จะไม่เอ่ยปากพูดถึงเรื่องที่พวกเขาคิดว่าพวกตนได้เห็นและรู้คำตอบดีแล้ว นั่นคือเรื่องไอ้หวัชไมยกกับควายของชวานา

(คดีตามควาย. 2546 : 44)

จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่ากำนันคือผู้นำกลุ่มที่มีอิทธิพลเพราะเมื่อชาวบ้านไปแจ้งความกับกำนันเรื่องควายหาย ปรากฏว่ากำนันไม่สนใจเรื่องที่ชาวบ้านจะร้องเรียน แต่ซักถามเรื่องอื่น ทั้งเรื่องใบอนุญาตให้มีปืน ขอดูบัตรประชาชน ทำให้ชาวบ้านเข้าใจว่ากำนันเป็นผู้มีอิทธิพลของกลุ่ม ชาวบ้านต้องกลับไปโดยที่ไม่ได้ควายคืนไปด้วย การที่กำนันออกมาพบชาวบ้าน โดยแต่งตัวเต็มยศและมาพร้อมบริวารมากมาย จึงเป็นการแสดงอำนาจเพื่อข่มขู่ประชาชน และใช้คำพูดที่กระด้างเสมือนการขู่กรรโชกเพื่อให้ชาวบ้านเกรงกลัว กำนันจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่ใช้อำนาจเอาเปรียบประชาชน

เขียนคำ ผู้ใหญ่บ้านให้นายนาคไปรับเงินช่วยเหลือที่นายนาคมีลูกมาก เมื่อนายนาคไปรับเงินกลับถูกปลัดอำเภอซึ่งถือว่าเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ให้ความช่วยเหลือราชการอย่างเต็มที่ โดยให้ชาวบ้านนั่งรอเป็นเวลานานตั้งแต่เช้าถึงบ่าย ทำให้นาคไม่มีโอกาสได้ดูลูกชาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ปลัดอำเภอเงยหน้าที่ยาวมูมขึ้นมองมาช้าๆ จ้องอยู่ครู่หนึ่งพูดเสียงหนัก "อ้ายบ้า คนกำลังทำงาน ไม่มีตารี? ไป ไปรอข้างนอก" "เออ นาย ลูกผมกำลังจะตาย" แต่แล้วเขาก็ชะงักโดยเร็ว เมื่อคิดว่าเขาไม่ควรพูดคำนี้ เพราะบางทีเจ้านายเกิดสงสัยว่าลูกเขาจะตายจะลำบาก ปลัดอำเภอ คนนั้นก็หันหน้าเขียนอะไรขยุกขยิกต่อไปอีก นาคเดินออกมาสมทบเพื่อนข้างนอกอย่างเงื่องหงอย เกิดเป็นราษฎรชวานานี่ช่างมีแต่กองทุกข์ เขาคิด อออยากปากหมองก็สุดจะทุกข์อยู่แล้ว หันหน้าไปหาเจ้านายก็มีแต่คำขู่เข็ญ

(เขียนคำ. 2539 : 66)

จากข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการใช้อิทธิพลของผู้นำกลุ่ม ซึ่งหมายถึงปลัดอำเภอที่ใช้อำนาจขู่เข็ญราษฎร เมื่อราษฎรเข้ามาพบก็ไล่ออกไปให้นั่งรอเป็นเวลานานจน นายนาค ต้องรำพันกับตนเองว่า "เกิดเป็นราษฎรชวานานี่มีแต่ความทุกข์ อออยากยากจนก็เป็นทุกข์ หันไปหาเจ้านายก็มีแต่คำขู่เข็ญ" ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นการใช้อิทธิพลของผู้นำกลุ่มในการขู่เข็ญราษฎรชวานานี้ ทั้งที่การให้บริการชาวบ้านเป็นหน้าที่ของปลัดอำเภอโดยตรง

มือกายสิทธิ์กับตีนปีศาจ ผู้ใหญ่ดำมีโอกาสได้เข้าไปประชุมในเมืองบ๋อยๆ ชาวบ้านจึงฝากชื่อของในเมืองเป็นประจำ โดยเฉพาะยาแก้ปวดที่มีรูปคนกุมขมับ ซึ่งชาวบ้านรู้จักยาชนิดนี้เพราะฟังจากโฆษณาทางวิทยุ ชาวบ้านส่วนใหญ่กินเพื่อคลายปวด ต่อมาเมื่อชาวบ้านนิยมมากขึ้น ผู้ใหญ่ดำจึงรับมาขายที่บ้านเพราะถือว่าเป็นยาตำราหลวงสามารถมีไว้ใช้ในบ้านได้ ต่อมาเริ่มมีขโมยมาปล้นของชาวบ้าน ผู้ใหญ่ดำไปตรวจที่เกิดเหตุพบของยาที่ตนขายให้กับชาวบ้าน ผู้ใหญ่ดำจึงคิดวิธีจับขโมย โดยเขียนสัญญาลักษณะไว้ที่ของยา ต่อมาเมื่อเกิดมีขโมยอีก ผู้ใหญ่ดำจึงสามารถจับขโมยได้ ชาวบ้านต่างยกย่องว่าผู้ใหญ่ดำมีพรายทิพย์ สามารถล่วงรู้ทุกอย่าง แต่ผู้ใหญ่ดำรู้ดี

ว่าทราบได้ที่ชาวบ้านยังกินยาแก้ปวดอยู่ เขาจะสามารถจับขโมยได้ เพราะยานั้นเปรียบเสมือน "มือกายสิทธิ์" ที่บีบขมับชาวบ้านและเป็นดัง "ดินปีศาจ" ที่เหยียบท้องของชาวบ้านไว้ ดังข้อความต่อไปนี้

ด้วยความสัตย์จริง แรกทีเดียวเมื่อทราบว่ายาคือที่ตนเฝ้ารับฝากซื้อเป็นประจำนั้นถือเป็นเพียงยาตำราหลวงที่ใครก็ขายก็ซื้อได้ ผู้ใหญ่คำก็คิดจะเอามาขายเพื่อหวังผลกำไรเป็นตัวเงินบ้างเล็กๆ น้อยๆ ไม่เคยคิดไปไกลถึงขั้นที่ว่า ไล่เจ้ายาแก้ปวดตัวร้อนดังกล่าว มันจะกลายเป็นสิ่งเกื้อหนุนเสริมฐานะผู้ใหญบ้านของตนเองให้มั่นคงและเป็นทีเกรงขามของทุกคนในหมู่บ้านแม้แต่น้อย แต่ก็นั่นแหละ "เมื่อกุมประสาทได้แล้วก็เหมือนกุมได้ทั้งชีวิต" ผู้ใหญ่คำแผลงพิมพ์พาดเหมือนละเมอ ยึดดอกและเอียงคอกยิ้มอย่างมีความสุขเมื่อคิดขึ้นได้ถึงความสำเร็จในอำนาจของตนเองที่มีเหนือผู้เหนือคนในหมู่บ้าน พลังก็นึกขอบคุณไอ้ผงสีขาวละเอียดที่บรรจุอยู่ในซองเล็กๆ ที่มีรูปร่างหน้าตาบูดเบี้ยวเหมือนกำลังถูกบีบขมับด้วยมือกายสิทธิ์หรือไม่ก็กำลังถูกเหยียบท้องน้อยจากฝ่าตีนของปีศาจที่มองไม่เห็นตัว

(มือกายสิทธิ์กับดินปีศาจ. 2546 :71)

จากข้อความข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ใหญ่คำเป็นผู้หน้าที่ใช้อำนาจเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน มอมเมาชาวบ้านด้วยยาแก้ปวดที่ชาวบ้านหลงเชื่อตามคำโฆษณาจากรายการวิทยุ เมื่อชาวบ้านต้องกินทุกวัน จึงมาซื้อกับผู้ใหญ่คำเพราะผู้ใหญ่คำเอามาขายที่บ้าน ผู้ใหญ่คำจึงเปรียบเหมือนมือวิเศษที่คอยช่วยเหลือชาวบ้าน แต่ขณะเดียวกันก็แฝงไว้ด้วยการเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน จึงเปรียบเสมือนการแฝงดินปีศาจเอาไว้

3.3.2 ผู้มีอิทธิพลที่เป็นนายทุน

ความด้อยโอกาสของชาวชนบททำให้นายทุนผู้ที่ต้องการผลประโยชน์จากชาวบ้าน ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือโดยหวังผลประโยชน์จากชาวชนบททั้งด้านเงินทุนและที่ดินทำกิน จากการศึกษาพบบันทึกคดีที่สะท้อนปัญหาผู้มีอิทธิพลที่เป็นนายทุนเพียงเรื่องเดียวคือ ชาวไร่เบี้ย

ชาวไร่เบี้ย ลุงมีถูกเอารัดเอาเปรียบจากเศรษฐีบุญเพราะเมื่อลุงมีได้รับความเดือดร้อนไม่มีเงินไปรักษาคนในครอบครัว จึงขอความช่วยเหลือจากเศรษฐี แต่เศรษฐีให้ทำหนังสือสัญญาจำนองที่ดินไว้ จนกระทั่งเกิดภาวะภัยแล้งทุกปี ทำให้ลุงมีไม่มีเงินใช้หนี้เศรษฐีบุญ ลุงมีจำเป็นต้องไปขอร้องเศรษฐีบุญเพื่อทำไร่ใช้ดอกเบี้ยให้ทุกปี ดังข้อความว่า

“เป็นพระคุณ เป็นพระคุณเหลือที่สุด สุดแล้วแต่ท่านเถอะ จะเอาอะไรทำยังงัย ข้ายอมหมด ขอแต่ท่าน ผ่อนผันพอข้ามักิน เอาแรงไว้ทำไร่ไถนี้ท่านก็พอ” ชายชราสรรเสริญ “ท่านเป็นคนอยู่ในศีลกินในธรรม เมตตาคนยากคนจน” แยกมือขึ้นไหว้อีกเมื่อเศรษฐกิจลุกขึ้นไปรับชั้นลงหินสีทองที่มีข้าวร้อนควันฉุยจากมือลูกสาว...

(ชาวไร่เบ๊ย. 2546 : 96)

ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นการเอาวัดเอาเปรียบของนายทุนที่พยายามหว่านล้อมให้ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าทำตามข้อเสนอทุกอย่าง เมื่อไม่เป็นไปอย่างที่ตกลงกันไว้จึงยึดที่นาจนชาวนาไม่มีที่ทำมาหากิน ลาว คำหอม ได้เสนอภาพชาวชนบทถูกเอาวัดเอาเปรียบจากพวกนายทุน โดยไม่สามารถปฏิเสธได้ ปัญหานี้ไม่มีทางแก้ไขเพราะชาวชนบทไม่มีทางเลือก จึงต้องยอมรับสภาพต่อไป

บันทึกคติของ ลาว คำหอม ได้สะท้อนชีวิตชาวอีสานในด้านการเมืองการปกครองพบปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ คือเจ้าหน้าที่ของรัฐวางอำนาจกับประชาชนและใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ ส่วนปัญหาในระบบประชาธิปไตย พบว่าผู้ลงสมัครเลือกตั้งหาเสียงในทางที่ผิด และเมื่อได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วก็ใช้อำนาจหน้าที่ของตนในทางมิชอบ และสุดท้ายพบว่าปัญหาการถูกเอาวัดเอาเปรียบจากกลุ่มผู้มีอิทธิพล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้นำกลุ่มและเป็นนายทุน

4. ภาพสะท้อนด้านศาสนา

ศาสนา หมายถึง เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นหลักคำสอนเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้บรรลุความสุขและเป้าหมายสูงสุดในชีวิต คนไทยทุกคนมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ชาวอีสานส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ บางคนเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาก็จะทำนุบำรุงศาสนา แต่บางคนนอกจากจะไม่เลื่อมใสศรัทธาแล้วกลับแสวงหาผลประโยชน์จากศาสนา ดังปรากฏในบันทึกคติของ ลาว คำหอม 8 เรื่อง ได้แก่ เรื่องยมทูต พ่อค้าแดงโม หลวงพ่อบุงเตย จิตเภท ชาวไร่เบ๊ย คุณนายของหมู่บ้าน ลมแล้งและแซมคำ

ยมทูต เป็นการตั้งชื่อเรื่องเสียดสีคนที่หาผลประโยชน์จากความตาย โดยกล่าวถึง นายกอบ ชาวอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด มาเฝ้าไข้พี่ชายชื่อนายกอบ ซึ่งป่วยเป็นโรคร้ายไม่สามารถรักษาให้หายได้ที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ หมอบอกนายกอบว่า พี่ชายของเขาไม่มีทางรอด ต้องอยู่โรงพยาบาลเพื่อรอวันตายเท่านั้น นายกอบไม่รู้จะทำอย่างไรเพราะไม่มีเงินทำศพพี่ชาย ดังนั้นจึงไปพบญาติที่บวชเป็นพระที่วัดแห่งหนึ่ง โดยหวังว่าถ้าพี่ชายเสียชีวิตจะได้เฝ้าที่วัด เพื่อไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก แต่นายกอบต้องผิดหวัง เพราะญาติที่เป็นพระไม่อยู่ที่วัด นายกอบจึงเดินทางกลับมาที่

โรงพยาบาล ในระหว่างที่อยู่โรงพยาบาล พี่ชายของนายกอบจะได้รับของเยี่ยมจากญาติคนไข้ที่อยู่เคียงติดกันเสมอ เพราะเขาสงสารที่นายกอบไม่มีญาตินอกจากน้องชาย วันหนึ่งมีคนไข้มาเยี่ยม นายกอบ แล้วยื่นข้อเสนอเรื่องการทำพิธีเผาศพ นายกอบตกใจมากเพราะพี่ชายของเขายังไม่ตาย แต่คนแปลกหน้ากลับพูดเรื่องทำศพพี่ชายของเขาแล้ว ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้

“จะเก็บหรือจะเผาสด” “อะไรนะครับ” ชายหนุ่มเงยหน้าขึ้น “จะเก็บไว้ก่อนหรือจะเผาสดเลย” “อะไร” ศพพี่ชายของคุณนะตกลงกับวัดไหนหรือยัง” “นี่คุณ พี่ชายผมยังไม่ตายนะ”.....“อย่าไปตกลงกับมันง่าย ๆ มันพวกหน้าม้า กินเปอร์เซ็นต์จากวัด” “ยังไงละก็ ใช้บริการของเราดีกว่า วัดเราอยู่ใกล้ๆ นี่เอง มีรถมารับ มีโลงประกอบให้เสร็จ ค่านำรุ่งก็ถูกกว่าที่อื่นแล้วก็มีให้เลือกหลายอัตรา ตั้งแต่แปดร้อยถึงสองพัน โลงธรรมดาก็ถูกหน่อย โลงทองแพงขึ้นไปอีกชนิดหนึ่ง...”

(กำแพง. 2518 : 25 – 26)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า แม้ศาสนาจะสอนให้คนทุกคนเป็นคนดีแต่คนที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนย่อมไม่คิดถึงคุณธรรมในข้อนี้ ดังการกระทำของคนที่แสวงหาผลประโยชน์จากวัด แล้วจะได้เงินส่วนแบ่งจากการเผาศพ ซึ่งไม่คำนึงถึงจิตใจของผู้ที่กำลังจะสูญเสียญาติอันเป็นที่รักไป แต่คนที่มาติดต่อเรื่องการเผาศพกลับรວวันที่คนป่วยจะตาย ซึ่งย่อมหมายความว่า พวกคนกลุ่มนี้จะมีรายได้เพิ่มขึ้น

พ่อค้าแดงโม ผู้เล่าเรื่อง แทนตัวเองว่า “ข้าพเจ้า” ได้เล่าชีวิตของตนเองตั้งแต่สมัยยังเป็นเด็ก ได้รู้จักกับภิกษุชื่อ พระจันท์ซึ่งสนิทสนมกับครอบครัว เมื่อพระจันท์สึกแล้วกลับไปอยู่บ้านเกิด ทำให้ทุกคนต่างคิดถึง จนกระทั่งเวลาผ่านไปนานหลายปี ได้มาพบกันอีกครั้งในงานวัด ทิดจันท์มาขายแดงโมแต่ขายไม่ดีเพราะวันนั้นฝนตกจึงหนีกลับไปไม่จ่ายค่าเช่าแผงวัด เพราะงานวัดแห่งนี้จัดบ่อยมากจนไม่ใช้งานวัดประจำปี เนื่องจากกรรมการวัดต้องการหารายได้เพื่อนำไปใช้จ่ายในกิจการของวัด ที่สำคัญคือเป็นการแบ่งรายได้กันระหว่างกรรมการวัดและผู้จัดงาน ดังข้อความต่อไปนี้

จะเรียกว่าเป็นงานประจำปีประจำเดือนอะไรก็คงไม่เป็นไปตามที่เป็นจริง เพราะในปีหนึ่งๆ เห็นจัดกันหลายครั้งหลายหน ซึ่งก็ดูเหมือนจะเป็นธรรมเนียมของวัดที่กำลังใหญ่โดยทั่วไป ที่ยิ่งเจริญด้วยจำนวนและขนาดของกุฏิวิหาร ก็ยิ่งต้องแบกภาระค่าใช้จ่ายดูแลรักษาหนักขึ้น (ท่านว่าอย่างนั้น) เพราะฉะนั้นการวิ่งเต้นหาจตุปัจจัยจึงต้องกระทำอย่างเอาจริงเอาจังเป็นกอบเป็นกำ เทศกาลอันใดพอจะบุโล่บุเลให้เป็นที่ประเพณีก็กำหนดเป็นประเพณี เพื่อที่จะได้จัดงานประเพณี...

(พ่อค้าแดงโม. 2543 : 25 – 26)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การจัดงานวัดได้เปลี่ยนแปลงไป มีวัตถุประสงค์เพื่อหารายได้เข้าวัดหรือกรรมการวัดอาจมีส่วนแบ่งด้วยก็ได้ จากที่จัดงานวัดปีละครั้งก็จัดหลายครั้งโดยถือเอาโอกาสสำคัญๆ มาเป็นเหตุให้จัดงานวัด

หลวงพ่อบึงเตย เป็นเรื่องของหมู่บ้านบึงเตยที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์ และอยู่อย่างสงบสุข ต่อมาเมื่อข่าวลือว่าเศียรพระพุทธรูปถูกโจรตัดไป แล้วสามารถนำกลับคืนมาได้ เพราะพระพุทธรูปแสดงอภินิหาร ทำให้โจรกลัวจนต้องทิ้งเศียรพระพุทธรูปไว้ จึงทำให้มีคำล่ำลือไปทั่วทุกสารทิศ ชาวบ้านจึงมาแสวงโชคจากคำล่ำลือเรื่องความศักดิ์สิทธิ์นั้น ส่วนทางวัดได้ถือโอกาสจัดงานสมโภชเศียรพระเพื่อหารายได้เข้าวัด ดังข้อความต่อไปนี้

ดังนั้น ด้วยเสียงเล่าลือเหล่านี้ วัดบึงเตยจึงได้กลายเป็นจุดหมายปลายทาง ของผู้แสวงบุญแสวงโชคลาภที่ยิ่งใหญ่อีกแห่งหนึ่ง เป็นผลให้หมู่บ้านบึงเตยที่สงบสุขเขากลับคึกคักมีชีวิตชีวาขึ้นมาอีก...อย่างไรก็ดี ในตลอดเวลาที่ผ่านมา ถึงแม้หลวงพ่อบึงเตยจะนำความคึกคัก ความมั่นคงมาสู่วัดและบ้านบึงเตยอย่างไร บุคคลหนึ่งที่วางเฉยไม่แสดงออกถึงความยินดียินร้ายให้ปรากฏ ก็คือหลวงปู่ผู้เป็นเจ้าของวัด จึงไม่มีใครทราบว่าคุณคิดอย่างไรกับสภาพใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น จนกระทั่งวันหนึ่ง เมื่อใกล้ จะถึงวาระเลือกตั้งกำนันใหม่ ผู้ใหญ่แหลมจึงได้ออกมาหารือถึงเรื่องการจะจัดงานฉลองหลวงพ่อบึงขึ้นเป็นงานพิเศษอีกครั้งหนึ่ง ท่านจึงปรารภขึ้น "น่าจะพอเสียทีนะผู้ใหญ่ อย่าเอาหลวงพ่อบึงบู๊บู๊ยามากนักเลย"

(หลวงพ่อบึงเตย. 2546 : 36 – 37)

จากข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กรรมการวัดนำคำล่ำลือเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของเศียรพระมาแสวงหารายได้โดยจัดงานสมโภชเศียรพระ จากหมู่บ้านที่มีความสงบเรียบร้อยกลับมากึกคักอีกครั้ง ส่วนผู้ที่ไม่เห็นด้วย คือเจ้าอาวาสเพราะการกระทำของกรรมการวัดเป็นการหลอกลวงชาวบ้าน ให้หลงมกยกับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว หลวงพ่อบึงไม่ได้ศักดิ์สิทธิ์จริง เพราะหากศักดิ์สิทธิ์จริงต้องรักษาเศียรของตนไว้ได้

จิตเภท ผู้แต่ง ตั้งชื่อเรื่องเสียดสีการพัฒนาชนบทของรัฐบาลที่เป็นความตั้งใจที่จะพัฒนาชนบทแต่ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นการทำลาย ทั้งในเรื่องการสร้างถนนหนทางใหญ่โต การทำโครงการต่างๆ ที่ส่งเสริมการพัฒนา ซึ่งไม่ใช่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนา จนชาวบ้านย้ายออกไปจากหมู่บ้านจนจะหมดทั้งหมู่บ้าน เพราะการพัฒนาเป็นการพัฒนาที่วัดดู ไม่ได้พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ซึ่งรวมทั้งการจัดงานทำบุญผ้าป่าของผู้แสวงบุญบางคน ที่พยายามจะพัฒนาถาวรวัตถุ ดังข้อความนี้

ครานั้นบุคคลที่เคารพนับถือท่านหนึ่งชักชวนให้ร่วมไปกับขบวนผ้าป่าของท่านในท้องถิ่นทุรกันดาร และงานกุศลครั้งนั้นก็เหมือนกับรายอื่นๆ คือได้จัดขึ้นเพื่อหาเงินสร้างถาวรวัตถุในพระศาสนา ซึ่งท่านผู้ชักชวนใช้คำว่าพัฒนาเหมือนกัน และมีคนร่วมไปพัฒนาด้วยค่อนข้างจะคึกคักถึงสองคันรถโดยสาร รวบรวมเงินได้สองหมื่นบาทเศษๆ และถาวรวัตถุที่จะพัฒนานั้นก็อย่างที่รู้ๆ กันคือ พระอุโบสถ

(จิตเภท. 2543 : 66)

จากข้อความข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่าการทำบุญผ้าป่าเพื่อนำเงินไปสร้างอุโบสถนั้นเป็นการช่วยพัฒนาและบำรุงพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง แต่เป็นการพัฒนาถาวรวัตถุโดยไม่คำนึงถึงการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้นด้วย

ชาวไร่เบี้ย ผู้เขียนตั้งชื่อตัวละครให้ตรงข้ามกับความเป็นจริง ซึ่งคำว่า “มี” ควรเป็นคนที่ร่ำรวยแต่ลุงมีกลับเป็นจน ทำไร่ใช้หนี้เศรษฐี “บุญ” ซึ่งชื่อน่าจะหมายถึงคนที่มีจิตใจเป็นบุญกุศล แต่กลับเป็นคนเอาวัดเอาเปรียบผู้อื่น ลุงมีเข้าไปนั่งฟังพระเทศน์ในงานบุญสร้างกุฏิ ลุงมีคิดว่า คนที่ทำบุญน้อยจะตกนรก ส่วนคนที่ทำบุญมากก็จะได้ขึ้นสวรรค์ ทั้งที่ในความจริงนั้นเศรษฐีบุญยักษ์ยกเงินจากลุงมีไปเป็นค่าจ้างขึ้นสวรรค์ “คนที่มีเงินทำบุญ สร้างกุฏิ ซาดิหน้าจะได้ขึ้นสวรรค์” ดังข้อความต่อไปนี้

แต่เมื่อท่านเทศน์ถึงความร้อนไหม้และความทุกข์ทรมานของเหล่าสัตว์นรก ชายชราที่บรู๊สึกว่าพระท่านมักจะมองมาทางที่แกนั่งอยู่เสมอ บางทีก็จ้องหน้าเขาตรงๆ จนแกต้องหลบตาและปิดปาก แกอยากตะโกนดังๆว่า ไม่ต้องมอง ชำรูลแล้วซาดิหน้าไม่พันนรก เพราะข้าไม่มีเงินสร้างกุฏิ

(ชาวไร่เบี้ย. 2539 :99)

ลาว คำหอม แสดงภาพสะท้อนด้านศาสนาทำให้เห็นความคิดของคนอีสานที่มีฐานะยากจนที่ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนา คือการทำบุญจะทำให้ได้ขึ้นสวรรค์ แต่คนจนเมื่อไม่ได้ทำบุญก็คงไม่มีโอกาสได้ขึ้นสวรรค์ คนทำบุญน้อยคงต้องตกนรก เมื่อฟังพระเทศน์ถึงความทุกข์เมื่อตกนรกทำให้คิดว่าถึงอย่างไรคนจนก็ไม่มีโอกาสได้ขึ้นสวรรค์ เพราะไม่มีเงินที่จะเอาไปทำบุญ

คุณนายของหมู่บ้าน เป็นเรื่องของอ่อนสา ซึ่งเป็นผู้หญิงสวยที่ได้เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นอรสา สามีเป็นเจ้าของร้านอาหารพื้นเมือง แล้วขยายกิจการใหญ่โตขึ้นเรื่อยๆ เมื่อชาวบ้านจากต่างจังหวัดมาเยี่ยมแล้วให้อ่อนสา ช่วยทำบุญผ้าป่าด้วย ดังข้อความว่า

ในระยะหลัง ๆ แยกจากบ้านเก่าที่มาเยือน นอกจากพ่อแม่และเพื่อนฝูงที่มักนำลูกมาฝากทำงานแล้วในช่วงฤดูแล้ง ครูเก่า เจ้าอาวาสและมรรคทายกจากหลายวัดก็มักจะแวะเวียนเข้ามาขอผ้าป่าจากนางเป็นประจำ จนอาจกล่าวได้ว่าไม่มีกองผ้าป่าใดที่กลับออกไปสู่อำเภอบ้านเกิดโดยไม่มีชื่อของคุณนายอรสาเป็นกรรมการ

(คุณนายของหมู่บ้าน. 2546 : 108)

ชาวอีสานแม้จะไปทำงานต่างถิ่นก็ยังมีจิตใจที่จะชำระไว้ซึ่งพุทธศาสนา เมื่อเพื่อนมาขอให้ร่วมทำบุญผ้าป่าเพื่อไปสร้างบำรุงวัด ชาวบ้านที่มาทำงานต่างถิ่นก็ยินยอมให้ความช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ

ลมแล้ง ในวันที่พ่อของบุญกองเสียชีวิต ญาติของบุญกองได้จัดพิธีศพให้เมื่อเผาแล้ว ได้อวยพรให้พ่อของบุญกองไปเกิดใหม่ในชาติหน้าให้ไปอยู่ในที่อุดมสมบูรณ์ จะได้ไม่ลำบาก ดังข้อความต่อไปนี้

“เออ ต่อจากนี้ก็ขอให้รีบไปสุดไปเกิดซะไวๆ ไปเกิดในบ้านเมืองที่เขาอุดมสมบูรณ์ ไร่นาปากว่าง ดินดำน้ำชุ่ม อยากรู้แล้ง อยากรู้อด ร้อยยาก เกิดชาติใหม่ขอให้ร่างกายแข็งแรงอย่าเจ็บออดๆ แอดๆ เหมือนในชาตินี้” ชายชราชubby แก้มตอบบิบบิ้นแก้มนูนเด่นขึ้นมาจนได้ระดับเดียวกับจมูก พุดพลางกางมือ ออกกวาดเต้าถ่านรวมเข้าเป็นคันยาวประมาณแค่แขนและกว้างราวๆ คืบ ความซุบซิดของลำแขนและแนวปูดโปนของเส้นเอ็นทำให้ฝ่ามือทั้งคู่ที่กำลังเคลื่อนไหวอยู่บนผิวดินมองดูเหมือนไม้กวาด

(ลมแล้ง. 2546 : 119)

จากความเชื่อในทางพุทธศาสนาเชื่อว่าการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายนั้น จะทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดใหม่ในชาติหน้าซึ่งไม่ลำบากเหมือนในชาตินี้ ดังนั้นคนที่ยังมีชีวิตอยู่จึงต้องอุทิศส่วนกุศลไปให้

แชมคำ สะท้อนให้เห็นความเชื่อในศาสนาของชาวอีสานเกี่ยวกับงานบุญประจำปีของชาวอีสานคือบุญมหาชาติ ชาวอีสานเรียกว่า บุญพระเวสสันดร เมื่อถึงวันงานชาวบ้านจะออกมาร่วมงานกัน ดังข้อความว่า

พ่อหัวม้องเดินอยู่ตอนท้าย แม่เหม่อตามจนขบวนแห่เลี้ยวลับโค้งท้ายบ้าน ชั่วครูต่อมาเสียงกลองที่วัดดัง กระหึ่มขึ้น เป็นการบอกให้ทราบว่างค์พระเวสสันดรกลับเข้าเมือง ต่อจากก้านกิ่ง ดอก และใบไม้จากป่าคง จะรวมเสียบแชมประดับธรรมาสัน

(แชมคำ. 2539 : 205)

การทำบุญเป็นการแสดงออกถึงการยึดมั่นในคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งชาวอีสานจะยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน และทุกคนที่มาร่วมงานจะรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ร่วมทำบุญในประเพณีที่สำคัญที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

จากการศึกษาภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานด้านศาสนาที่ปรากฏในบ้านเทิงคดีของลาว คำหอม พบว่า ชาวอีสานส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ยึดมั่นในกรอบประเพณีอันดีงาม แต่มีบางคนบางกลุ่มนอกจากจะไม่เลื่อมใสในพุทธศาสนาแล้วยังแสวงหาผลประโยชน์จากศาสนาด้วย ทั้งนี้บุคคลดังกล่าวไม่ใช่คนอีสานแต่เป็นคนที่เขาว่าเอาเปรียบคนอีสาน โดยการแสวงหาทรัพย์เพื่อส่วนตน

5. ภาพสะท้อนด้านบุคลิกลักษณะของชาวอีสาน

บุคลิกลักษณะของคนแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างกัน อันมีปัจจัยหลายอย่างที่ก่อให้เกิดความแตกต่าง ทั้งด้านสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิต ในแต่ละท้องถิ่นบุคลิกลักษณะของคนอาจสอดคล้องหรือตรงกันข้ามกับสภาพความเป็นอยู่ โดยเฉพาะท้องถิ่นอีสาน ซึ่งมีสภาพความเป็นอยู่ที่แห้งแล้ง แต่บุคลิกลักษณะของชาวอีสานกลับตรงกันข้าม คือเป็นคนสนุกสนาน อารมณ์ดี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นคนซื่อและยกย่องให้เกียรติผู้อื่น บุคลิกลักษณะของชาวอีสานที่ปรากฏในบ้านเทิงคดีของลาว คำหอม มี 3 ด้าน ได้แก่

- 5.1 มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ
- 5.2 เป็นคนซื่อ มีอารมณ์ขันและเป็นมิตรกับผู้อื่น
- 5.3 ตื่นกลัวเจ้านาย

5.1 มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ

ถึงแม้ชาวอีสานจะประสบกับภัยธรรมชาติ ถูกเอาเปรียบจากผู้มีอิทธิพล แต่ชาวอีสานก็ไม่ย่อท้อต่อชีวิต ยังมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนบ้านเสมอ ลักษณะดังกล่าวปรากฏในบ้านเทิงคดีของลาว คำหอม 9 เรื่อง ได้แก่ คดีตามควาย ผู้กองแสนดี เนินตะแบก คุณนายของหมู่บ้าน เขียดขาคำ แหมคำ แหม ข้าวจากปลายนาและความหลังความหลง

คดีตามควาย ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้มีความสามัคคีกันเมื่อมีโจรมาปล้นควาย ชาวบ้านทุกคนแสดงน้ำใจด้วยการออกไปช่วยตามควาย ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อใดที่มีเสียงเกราะดังตึ๊ง ระวังขึ้น ทุกคนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างก็รู้ว่าได้มีโจรภัยเกิดขึ้นในหมู่บ้านของตน...และตามประเพณีของหมู่บ้านที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน เมื่อได้ยินเสียงกะลอลจับโจรบรรดาชายในหมู่บ้านที่พอจะมีกำลังวังชาก็จะรีบเร่งแต่งตัวอย่างรัดกุม พร้อมกับหยิบฉวยมีดพร้าและ

อาวุธเท่าที่คิดเรือน แล้วรีบรุดไปยังบ้านผู้ใหญ่บ้าน ต่อจากนั้นก็แข่งกันวิ่งแข่งกันเดินออกติดตามสินทรัพย์ที่ถูกลักขโมย

(คดีตามควาย. 2546 : 41)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานเป็นคนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนบ้าน เมื่อประสบกับเรื่องเดือดร้อนจากการถูกโจรปล้นทรัพย์ ทุกคนต่างพร้อมใจที่จะช่วยเหลือ แม้เป็นเวลากลางคืนซึ่งเป็นเวลาพักผ่อน แต่เมื่อคนอื่นได้รับความเดือดร้อน ทุกคนต้องให้ความช่วยเหลือ

ผู้กองแสนดี ผู้กองแสนดีลาออกจากราชการมาทำไร่ เมื่อชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากการทำไร่ ผู้กองก็จะให้ความช่วยเหลือจนชาวบ้านเรียกว่าผู้กองแสนดี ปรากฏในข้อความว่า

อย่างไรก็ตามแม้ว่าชีวิตจะล้มลุกคลุกคลานแต่ก็ติดนิสัยความรักดีน้ำใจเด็ดเดี่ยว รักเพื่อนฝูงและความเป็นคนรับผิดชอบทำให้คนที่คุ้นเคยรวมทั้งลูกน้องเก่าแก่แถมสร้อยชื่อไปอีกคำ เรียกเขาว่าผู้กองแสนดี แรกๆ ก็เรียกกันตอนเมาได้ที่ แต่เมื่อบ่อยๆ เขาก็เลยเรียกกันติดปากทั้งยามเมาและยามสร้าง ต่อมาชื่อนั้นก็แพร่ไปทั้งตำบล...

(ผู้กองแสนดี. 2546 : 59)

จากข้อความดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานเป็นคนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนรอบข้าง แม้ว่าตนเองจะไม่ร่ำรวยแต่ยังคงให้ความช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อนกว่า

เนินตะแบก เป็นชื่อของนิคมซึ่งเดิมนั้นอุดมสมบูรณ์ แต่พื้นที่เปลี่ยนเป็นนิคมเพราะมีการสร้างเขื่อน ชาวบ้านจึงต้องอพยพมาอยู่ในนิคมที่ทางการจัดสรรให้ โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำหมู่บ้าน และมีผู้ปกครองนิคมคอยดูแลทุกข์สุขของชาวนิคมด้วยกัน ส่วนชาวบ้านทุกคนต่างรักใคร่สามัคคี แม้บ้านที่อยู่ในนิคมใหม่จะอยู่ห่างไกลกันแต่ทุกคนก็ยังไปมาหาสู่กันเหมือนเดิม ดังความว่า

สมัยเมื่อยังอยู่บ้านทุ่ง มูลเหตุที่ทำให้ชายวัยกลางคนทั้งสามรักใคร่สนิทสนมกัน นอกจากจะเป็นคนในรุ่นเดียวกันแล้ว ส่วนหนึ่งยังเป็นเพราะว่าครอบครัวของคนทั้งสามปลูกบ้านอยู่ใกล้ชิดติดกัน ทำให้ไปมาหาสู่กันได้ง่าย สามารถเรียกขานวานใช้ฝากบ้านฝากเรือนกันได้ทุกเมื่อ กระนั้นเมื่อย้ายขึ้นมาอยู่ในนิคม บ้านของพวกเขาจะอยู่ห่างกันออกไป ตามแบบแปลนของชุมชนใหม่ แต่ทว่าพ่อเรือนทั้งสามก็ยังหมั่นไปมาหาสู่...

(เนินตะแบก. 2546 : 99 – 100)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นว่ามิตรภาพระหว่างเพื่อนที่เกิดขึ้นตั้งแต่อยู่บ้านทุ่ง จนกระทั่งย้ายไปอยู่ที่อื่นแสดงว่ามีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันไม่เคยเปลี่ยนแปลงสามารถไปมาหาสู่และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้เสมอ

คุณนายของหมู่บ้าน อ่อนสา หรือ อรสา เป็นสาวสวยที่มีโอกาสไปทำงานในกรุงเทพฯ แล้วได้แต่งงานกับเศรษฐี เมื่อมีฐานะที่ดีขึ้นก็ให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ จนได้รับฉายาว่า คุณนายของหมู่บ้าน ดังข้อความต่อไปนี้

...แล้วก็ด้วยความเป็นมาอย่างนี้แหละ คุณนายอรสาหรืออ่อนสาของเพื่อนๆ จึงได้กลายเป็นที่พึ่งพิงของเพื่อนบ้านและญาติมิตร บ้านเช่าของนางแปรเป็นสภาพชุมชนย่อยๆ ของผู้คนจากบ้านเกิด แม้ว่าในกาลต่อมานายห้างจะได้เสริมจำนวนคุณนายเข้ามาอีกบ้าง แต่ก็ไม่กระกระเทือนกับเธอแต่อย่างใด ยิ่งกว่านั้นยังดูเหมือนว่าจะเป็นการช่วยให้อันดับของเธอดีขึ้น จนสามารถพูดได้อย่างเต็มปากว่าอ่อนสาเป็นคุณนายอันเป็นอันดับและมีหน้ามีตาผู้หนึ่ง

(คุณนายของหมู่บ้าน. 2546 : 108)

จากตัวอย่างนี้สะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสาน แม้จะไปทำงานต่างถิ่น แต่ยังมีน้ำใจต่อญาติมิตรและเพื่อนบ้าน เมื่อชาวบ้านไม่มีงานทำและไม่มีที่พักอาศัยก็จะให้ความช่วยเหลือ จนกระทั่งทำให้ที่อยู่ของตนเปลี่ยนสภาพเป็นชุมชนย่อยของชาวอีสานที่เดินทางมาจากบ้านเกิดของตนเอง

เชียดชาคำ เมื่อลูกของ นายนาค นางาม ถูกขูด เพื่อนบ้านต่างก็มาดูแลช่วยเหลือ แม้จะไม่รู้วิธีรักษาที่ถูกต้องแต่ก็แสดงความเป็นน้ำใจโดยการมาเยี่ยมให้กำลังใจ ปรากฏข้อความว่า

...ยิ่งสายคนก็ยิ่งมาก เพื่อนบ้านที่ประชุมอยู่บ้านผู้ใหญ่บ้าน เมื่อทราบข่าวก็แตกฮือมาสมทบ และในขณะเดียวกันเขาก็ตกใจแทบเป็นบ้า เมื่อเพื่อนบ้านบอกว่าเขาต้องไปอำเภอนี้ เพราะผู้ใหญ่บ้านชี้แจงว่า วันนี้เป็นวันที่ทางการจะจ่ายเงินให้กับคนที่มีลูกตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป และเขาก็เป็นคนหนึ่งที่มีลูกครบห้าคนพอดี

(เชียดชาคำ. 2539 : 64)

จากข้อความนี้สะท้อนให้เห็นลักษณะความเป็นน้ำใจของชาวอีสาน เมื่อเห็นว่าเพื่อนบ้านได้รับความเดือดร้อนก็รีบมาให้กำลังใจแม้ว่าจะช่วยอะไรไม่ได้มากนักถึงแต่ก็แสดงความเป็นน้ำใจและความเป็นห่วง

แหมคำ ชาวบ้านทุกคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกับแหมคำ ต่างยึดมั่นในพุทธศาสนา เมื่อถึงวันจัดงานบุญมหาชาติทุกคนต่างพร้อมใจกันมาเตรียมงานที่วัดรวมทั้งพ่อของแหมคำที่อยู่ช่วยงานวัดจนเสร็จงาน ดังข้อความต่อไปนี้

พ่ออยู่ช่วยเขาเก็บธัญและธรรมาสน์อาสนะจนเย็นจึงกลับบ้าน พลังคิดว่าความสุขของคนเรานั้นนำประหลาด หากมันมีน้ำหนักเหมือนกรวดทราย พ่อคงดับแตกแต่กลางทาง ไม่มีกำลังพอแบกขมน้ำหนักกลับบ้าน แต่ไม่ใช่เช่นนั้น ตรงกันข้าม พ่อรู้สึกเหมือนกับว่ากำลังล่องลอยอยู่กลางอากาศ ท้องฟ้าเบื้องบนกระจ่างสวยและแผ่นดินงดงาม

(แหมคำ. 2539 : 207)

จากข้อความนี้สะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานเป็นคนมีน้ำใจต่อผู้อื่นเมื่อมีงานทำบุญก็อยู่ช่วยเหลือกันจนงานเสร็จเรียบร้อย

แมว ปู่โสมอาศัยอยู่ในเพิงที่ปลูกติดกับฉางเก็บข้าว มีหน้าที่ดูแลฉางข้าวให้เก่าแก่ ส่วนลูกหลานของปู่โสมไปทำงานต่างถิ่นเพราะอพยพหนีความแห้งแล้งของท้องถิ่น แต่ปู่โสมแก่แล้วอยากอยู่ดูแลและตายบนแผ่นดินของตนเอง จึงไม่ตามลูกหลานไป อย่างไรก็ตามปู่โสมยังมีเพื่อนบ้านที่คอยดูแล คือ พ่อมหาและลูกชายชื่อบุญยก ซึ่งเป็นคนที่มีน้ำใจต่อปู่โสมมาก ดังข้อความต่อไปนี้

“พ่อให้เอาอึ่งอ่างกับข้าวเหนียวมาให้ปู่...รีบล้างหน้าสิปู่แล้วก็มากินข้าว ฉันจะกินกับปู่ด้วยนะ... หัวคำฉันไปกับพ่อ ครูเดียวยังไม่ทันถึงทุ่งนาเลยก็ได้เกือบเต็มช่องแล้ว พ่อจะ จับไปกินกับไป รีมงา...”

(แมว. 2546 : 96)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานส่วนใหญ่แม้จะไม่ใช้ลูกหลานกันแต่ๆ แต่ทุกคนก็ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทุกคนอาจไม่ร่ำรวยต้องหาอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เมื่อได้อาหารมาไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็แบ่งปันกันไป

ข่าวจากปลายนา ผู้เขียนตั้งชื่อเรื่องให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องว่า ข่าวลือเปรียบเหมือนเรื่องที่อยู่ไกลถึงปลายนา ไม่มีใครทราบข้อเท็จจริง ดังเนื้อเรื่องที่ชาวบ้านเล่าลือว่ามีคนแปลกหน้ามาที่ ชายทุ่ง สร้างความแปลกใจให้กับคนทั้งหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านคิดว่าคงเป็นผู้ร้าย สอบถามก็ไม่มีใครทราบว่าเป็นใคร จึงสันนิษฐานว่า คนที่มา นั้นอาจไม่ใช่ผู้ร้าย แต่เป็นคนที่เคยเติบโตในหมู่บ้านแล้วมาระลึกถึงความหลัง ดังข้อความต่อไปนี้

ข้าพเจ้าคิดว่าคงไม่ใช่แต่ตนเองคนเดียว ถึงใครอื่นที่บังเอิญได้เกิดเติบโตขึ้นมา หรือเคยมีชีวิตอยู่ตามหมู่บ้านของประเทศไทย ย่อมจะมีบางวันที่คิดถึงและโหยหา ความร่มเย็น สงบสุข ความเอื้อเฟื้อและไม่ตรีจิตที่เอบอาบอยู่ในหัวใจของเพื่อนร่วมบ้าน ที่แม้จะไม่ใช่ญาติก็ผูกพันเหมือนญาติ

(ข่าวจากปลายนา. 2543 : 86)

จากข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นลักษณะของคนอีสานที่เคยสัมผัสชีวิตของคนที่มีน้ำใจ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จากเพื่อนบ้านแม้จะไปอยู่ที่อื่นย่อมต้องคิดถึงความรู้สึกที่ดีต่อท้องถิ่นของตน เพราะในท้องถิ่นอีสานคนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีน้ำใจแม้จะเป็นคนอื่นแต่ก็มีความผูกพันกันเหมือนญาติ

ความหลังความหลง ชายหนุ่มกลุ่มหนึ่งเดินทางไปเยี่ยมหมู่บ้านในชนบทที่ครั้งหนึ่งในอดีตพวกเขาเคยไปมาแล้ว จึงประทับใจสภาพชีวิตและบรรยากาศที่สงบสุขของหมู่บ้าน เมื่อเดินทางไปถึงได้เห็นความเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือความมีน้ำใจของคนในหมู่บ้าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อจำกันได้ ผู้ใหญ่บ้านหนุ่มก็กฤตูกจ้อเชื้อเชิญ โดยบอกว่าจะเลือกพักบ้านพ่อหรือบ้านของเขาเอง ซึ่งปลุกอยู่ลึกเข้าไปในไร่เดียวกันหลังใดหลังหนึ่งก็ได้

(ความหลังความหลง. 2543 : 108)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานเป็นผู้มีไมตรีจิตต่อผู้มาเยือน แม้จะไม่ใช่ญาติ แต่ก็ให้การต้อนรับขับสู้อย่างดี ทั้งให้ที่พักอาศัยและให้ความเป็นมิตรกับทุกคนแม้ว่าจะมีฐานะไม่ดี

5.2 เป็นคนซื่อ มีอารมณ์ขันและเป็นมิตรกับผู้อื่น

ลักษณะของคนอีสานแม้จะได้รับความเดือดร้อนจากสภาพภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก แต่คนอีสานก็เป็นคนซื่อ มีอารมณ์ขันและเป็นมิตรกับผู้อื่น ดังปรากฏในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม 8 เรื่อง ได้แก่ เรื่องคนหมู หมอเถื่อน เขียดขาคว่ำ ควายเขาแดง คนพันธุ้ ฟ้าโปรด แวมคำ และอีกไม่นานเธอจะรู้

คนหมู นายโพธิ์มาพบหมอเพื่อบอกอาการป่วยของภรรยา คำพูดของนายโพธิ์เต็มไปด้วยความซื่อและไม่มีความรู้ในเรื่องที่พูด ดังข้อความตอนหนึ่งดังนี้

“นางหมอรับ เมียมผมมีลูก” เขาบอกหลังจากอีกอึกกันไปครู่หนึ่ง “ก็ดีนี่คะ” ยิ้มเห็นไรฟันงาม “แต่เมียมผมไม่มีนม” เขาพูดแล้วเบา “ฮิ” เธอขึ้นเสียงอย่างตกใจ “แล้วไงอีกคะ?” เมื่อเห็นเขาเงิบเธอจึงพูดต่อ “ไม่ต้อง

อายนะคะ เจ็บป่วยอะไรก็บอก ฉันจะช่วยพี่สาวทุกอย่าง” คราวนี้เธอหัน ไปพูดกับภรรยาโดยไม่มองหน้า เขา “คือยังจึ่ครับ เมียผมมีลูก เมียผมไม่มีนม” เขาพูดไปเรื่อย ๆ “คือไม่มีน้ำนมครับ ไม่รู้เป็นยังไง นมก็มี แต่มันแบนเหมือนหุ้ว”

(คนหมู. 2539 : 75)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านมีความรู้สึกตื่นเต้นและมีความละอายต่อเรื่องที่พูด จึงทำให้ขาดความมั่นใจ เมื่อพูดออกไปในสิ่งที่คิดจึงแสดงให้เห็นความซื่อของชาวบ้านซึ่งบางครั้งแสดงออกมาจากคำพูด ทั้งที่พูดความจริงแต่อาจเป็นเรื่องตลกขบขันของผู้ฟัง จากตัวอย่างตอนนี้นายโพธิ์ต้องการจะบอกหมอว่าภรรยาไม่มีน้ำนมให้ลูก แต่ด้วยความตื่นเต้นจึงพูดผิดแต่ในความเป็นจริงคือความขมขื่น ความยากจนที่เกิดขึ้นจากพวกเขา

หมอเถื่อน ตาสาไม่เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มเข้ามาในหมู่บ้าน เมื่อมีชายสองคน มารักษาคณไช้ คนทั่วไปเรียกว่าหมอเถื่อนเพราะชาวบ้านเข้าใจว่าถ้าเป็นหมอจริงๆ ต้องอยู่ที่โรงพยาบาล ตาสาเห็นว่าเดี๋ยวนี้มีหมอเข้ามาในหมู่บ้านหลายประเภท ทั้งหมอควาย หมอวัว หมอหมูและหมอหมา ดังข้อความต่อไปนี้

ขณะที่ควายกำลังตายท่าวนควาย ผู้ใหญ่บ้านนำหมอมาจากในเมืองสองคน แกจึงได้ความรู้เพิ่มอีกชนิดหนึ่งว่า เดี่ยวนี้เขามียังหมอควาย หมอวัว หมอหมู หมอหมากันแล้ว แกเคยสงสัยว่าบางทีหมอสองคนนั้นคงจะเป็นหมอเถื่อน อย่างที่คนเขาพูดกันบ่อยๆ เมื่อแกได้พบเขาทั้งสองที่กลางทุ่งนาอีกครั้งหนึ่ง แกได้ตรงเข้าไปถาม “ลูกหลานเอ๊ย เอ็งทั้งสองเป็นหมอเถื่อนใช่ไหมแล้ว?” แทนที่จะตอบ เขาทั้งสองกลับแผดเสียงขึ้นลั่นทุ่งจนควายตื่น หวาวแกดูหมิ่นดูแคลน

(หมอเถื่อน. 2539 : 80 – 81)

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า ชาวบ้านขาดความรู้ความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านของตน เมื่อทางราชการส่งหมอมาให้ความช่วยเหลือเพื่อรักษาคณและสัตว์เลี้ยง ชาวบ้านคิดว่าหมอที่มารักษาสัตว์เรียกว่า หมอควาย หมอวัว หมอหมูและหมอหมา ส่วนหมอที่รักษาคณเรียกว่า หมอเถื่อน เมื่อมีความสงสัยไม่เข้าใจในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงพูดไปในสิ่งที่ตนคิดว่าถูกต้องคือคิดอย่างไรก็พูดอย่างนั้น ซึ่งคำพูดนั้นอาจทำให้คนที่ฟังพอใจหรือไม่พอใจได้ บางทีอาจมองเป็นเรื่องตลกสนุกสนาน

เชียดชาคำ นายนาค นางาม ไปรับเงินช่วยเหลือจากทางราชการพระนายนาคมีลูกมากถึงห้าคน เมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐสอบถามเกี่ยวกับการมีลูกมาก นายนาค จึงตอบไปด้วยคำพูดที่ชื่อว่า

“มันจน มันจน ไม่มีเงินจะซื้อผ้าห่ม ถึงจะเหม็นสาบเหม็นคาวทั้งปีทั้งชาติก็ค่าใช้จ่ายนั้นแล้วต่างผ้าห่ม ลูกมันก็หลังไหลมา” แทนเสียงหัวเราะ ทุกคนเงยบั้นไปครู่หนึ่ง เสียงปลัดหน้าตายคนนั้นจึงปร่าๆ ขึ้นอีก “บ๊ะ อ้ายหมอนี่เอาเมียทำผ้าห่ม”

(เขียนฉาก. 2539 : 67)

จากข้อความนี้ได้แสดงให้เห็นว่าความจนเป็นปัญหาสำคัญที่พบในสังคมอีสานชาวบ้านยากจนมาก ไม่มีแม้เงินซื้อผ้าห่ม เมื่อถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐตั้งคำถาม จึงตอบไปด้วยความซื่อตรง วิธีการตอบปัญหาตามความคิดของชาวบ้าน แม้ผู้ฟังจะรู้สึกตกชบขันแต่สิ่งที่แฝงไว้คือ ความคับแค้น ขมขื่นของผู้พูด เพราะความจนจึงทำให้มีลูกมาก

ควายเขาแดง ทิดสีนําสีมาทาเขาควายของตนให้เป็นสีแดงเหมือนควายของกำนัน เมื่อถูกจับได้ ทิดสีจึงยอมรับความจริง ดังข้อความต่อไปนี้

พอแผ่นดินแห้ง ทิดสีก็ลงมือตากลานแล้วเริ่มเก็บเกี่ยวพ่อแม่และลูก ๆ ช่วยกันชน... จู๋ ๆ ทิดสีก็มีแขกคุ้นหน้าใฝ่เข้ามาเยี่ยมถึงขอบลาน หลังจากทักทายปราศรัยกันตามธรรมเนียม ผู้เป็นแขกจึงเริ่มพูดขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นงาน “นี่ทิดสี ถ้าฉันจำไม่ผิด นาของทิดสีเหมือนจะมียี่สิบไร่ไร่ไหม” “ใช่แล้ว ผู้ช่วย...” “ถ้ายังงั้นค่าเช่าควายของทิดสีก็ดกร้อยถึงพอดี” “หือ ฉั้น ปละ ปละ เปล่านะ...” เขาควายของทิดสีมันเปล่งสีแดงออกมาเองอย่างนั้นรี” “ฉั้นเป็นคนทาเอง ฉั้นทากับมือของตนเอง กระป๋องสีที่เหลืองฉั้นก็ยังไม่เก็บไว้ในยุ้งข้าว...”

(ควายเขาแดง. 2539 : 51 - 52)

จากข้อความนี้สะท้อนให้เห็นว่า บุคลิกลักษณะของชาวอีสานบางคนแม้มีความคิดฉลาดรู้จักแก้ปัญหา เมื่อตนเองถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้อื่น แต่เมื่อถูกจับได้ก็สารภาพความจริงที่ได้กระทำไว้ เพราะเกรงกลัวต่อความผิด

คนพันธุ้ เป็นเรื่องราวของสามีภรรยาที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ฝ่ายสามีขยันทำงานจนได้รับเลือกให้เป็นเกษตรกรดีเด่นทางราชการจึงมอบถ้วยรางวัลให้ แต่ฝ่ายภรรยาไม่เข้าใจว่าถ้วยรางวัลที่สามีได้รับมาจากอำเภอเป็นอะไรและใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ดังข้อความว่า

...หรือเพราะน้ำพริกของชาวกรุงเทพฯ ไม่เหมือนกับน้ำพริกที่บ้านของนาง เขาจึงใช้ถ้วยแปลกประหลาดอย่างนี้ ถ้าเช่นนั้นทำไมนายอำเภอจึงไม่ให้ถ้วย สำหรับใส่น้ำพริกแก่สามีนางเล่า จะได้ใช้เป็นประโยชน์บ้าง นางเคยแอบให้เพื่อนของนางดูหลายคน แต่ไม่มีใครทราบว่ามันใช้สำหรับอะไรแน่นอน บางคนบอกกับนางว่าดูตามรูปแล้ว ทำเขาจะทำสำหรับใส่น้ำให้ไก่ และนางก็ออกจะเห็นด้วย

(คนพินธ์. 2539 : 33 – 34)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ในความคิดของชาวอีสานบางคน จะมีความสนใจและความคิดเห็นเฉพาะในสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเท่านั้น เพราะบางคนไม่มีโอกาสได้พบกับสิ่งที่แปลกใหม่ เมื่อทางราชการมอบถ้วยรางวัลให้เกียรติแก่เกษตรกรดีเด่น เพื่อเป็นรางวัลแห่งเกียรติยศและความภาคภูมิใจ แต่ชาวอีสานคำนึงแต่สิ่งที่มีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน จึงต้องการรางวัลตอบแทนที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้

ฟ้าโปรด เฒ่าชมได้สั่งสอนล้อมและเอียงว่า ควายมีประโยชน์ต่อชาวนาทำนาปลูกข้าวเลี้ยงคนทั้งประเทศแต่คนที่ไม่ได้เลี้ยงควายจะไม่รู้สึกเห็นใจควายเพราะความฉลาดความโง่ของคนไม่ได้อยู่ที่ความคิดความอ่านแต่อยู่ที่ชาติกำเนิด ดังนั้นบ่อยครั้งที่ชาวนามักจะถูกตำว่าโง่เหมือนควาย แต่ไม่ต้องไปตอบโต้เขา แต่ล้อมและเอียงตอบเฒ่าชมด้วยคำพูดที่ว่า

“ตา ถ้าเราเกิดโง่โง่ขึ้นบ้าง จะยืนยันว่าอายุจิวได้ไหม?” “ไม่ได้ – ไม่ได้” เฒ่าชมรีบปฏิเสธ “ถ้ายังงั้นจะให้เรายังไง?” เจียบบอญ่ครู่หนึ่งก่อนจะตอบเบา ๆ “ก็...เอ้อ...ก็ต้องว่า พ่อมหาจำเริญนะซีเล่า”

(ฟ้าโปรด. 2539 : 171 – 172)

จากข้อความนี้ ลาว คำหอม ได้แสดงให้เห็นอารมณ์ขันของชาวอีสานแม้จะได้รับการดูถูกเหยียดหยาม แต่ยังใช้คำที่เป็นภาษาที่ตลกกว่า “ตา ถ้าเราเกิดโง่โง่ขึ้นบ้าง จะยืนยันว่าอายุจิวได้ไหม” สะท้อนให้เห็นว่าคนอีสานส่วนใหญ่มีลักษณะสนุกสนานและมีอารมณ์ขัน

แหมคำ แหมคำเป็นสาวชาวบ้าน หน้าตาดี จึงเป็นที่หมายปองของชายหนุ่ม รวมทั้งชายหนุ่มจากเมืองกรุง ซึ่งมีความแตกต่างกันในเรื่องการใช้ภาษาสื่อสาร แม้จะมีเสียงเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันที่ความหมาย ดังข้อความตอนหนึ่งดังนี้

“แหมคำเกิดมาสวย” คนที่ยืนเกาะราวก็พูด “ช่วยแหมคำเกิดมาสวย” เพื่อนของเขาลากเสียง ย้ำประโยคแม่เลี้ยงเล็ดลึนใจไม่ถูกว่าควรทำอย่างไร จะอยู่ที่นั่นหรือเตลิดขึ้นเรือน “ไม่ใช่ ฉันทเกิดยามแลง” แหมคำตอบ

(แหมคำ. 2546:201)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นบุคลิกลักษณะของชาวอีสานที่เป็นมิตรกับผู้อื่น แม้จะใช้ภาษาที่แตกต่างกันแต่สามารถสื่อสารกันได้ ดังคำว่า สวย ในภาษาไทยกลาง หมายถึง งาม แต่ในภาษาไทยอีสาน หมายถึง เวลาสวย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสื่อสารด้วยภาษาที่ต่างความหมายกัน แม้จะเข้าใจไม่ตรงกัน แต่ทำให้ผู้ฟังรู้สึกตลกขบขัน

อีกไม่นานเธอจะรู้ เป็นชื่อเรื่องที่สอดคล้องกับความรู้สึกของตัวละครในเรื่อง คือทองม้วน ซึ่งสงสัยว่ารถที่เธอโดยสารมาทำไมถึงผ่านด่านตรวจไม่ได้ เพื่อนบ้านจึงให้เหตุผลว่าเพราะมีเจ้าของสัมปทาน ทองม้วนไม่รู้ว่าสัมปทานคืออะไร ผู้เขียนได้ทิ้งท้ายไว้ว่าอีกไม่นานเธอจะรู้ เมื่อทองม้วนไปขายของที่ตลาด ระหว่างทางมีเจ้าหน้าที่มาตรวจรถโดยสาร ดังข้อความต่อไปนี้

...ด้วยการดูอย่างคนอื่น ทองม้วนก็เรียนรู้อย่างรวดเร็ว เธอรีบคุกเข่าลงข้างกระบุง ขย่มใบตองที่ปิดอยู่ข้างบนออกกองไว้ข้างนอก “แดงอะไร?” “คะ” “มีอะไรข้างล่างไหม?” “หือ” ว่าไง มีหรือไม่มี? “คะ เจ้าคะ ด้วยเหตุที่ไม่ซัดถ้อยของท่งทิวาจา กระบุงจึงถูกยกขึ้นขยอก และแสงไฟฉายวูบวาบไปวูบวาบมาหลายครั้งระหว่างใบหน้าของเด็กหญิงกับกระบุงแดงร้าน “งามดีนี่” ขอสักมัดนะน้อง” “คะ สามมัดบาท” คำตอบชื่อ ๆ ที่ไม่ตรงคำถามนักของทองม้วนจะลดความเครียดยามติดลงได้มาก มีเสียงหัวเราะแทรกขึ้นมาพร้อมกับคำชี้แจงขอกภัย

(อีกไม่นานเธอจะรู้. 2539 : 263 – 264)

จากข้อความนี้สะท้อนให้เห็นว่า ในบางครั้งชาวบ้านอาจไม่ทันเล่ห์เหลี่ยมของคนอื่นที่คอยเอาเปรียบเปรียบ ซึ่งการที่เจ้าหน้าที่มาตรวจกระบุงแดงร้านของทองม้วน แล้วขอแดงร้านนั้น เจ้าหน้าที่ต้องการขอฟรีๆ แต่ด้วยความคิดที่เป็นมิตรต่อผู้อื่นของทองม้วน จึงไม่เข้าใจการกระทำเช่นนั้น คิดเพียงว่าคนที่มาตรวจรถโดยสารนั้นต้องการซื้อของที่ทองม้วนขาย แต่ความจริงแล้วพวกเขาต้องการมาเก็บค่าสัมปทาน

5.3 ตีนกิ้วเจ้านาย

ชาวอีสานให้ความเกรงใจผู้ที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะคิดว่าพวกเขาเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ดังนั้นจึงเรียกคนพวกนี้ว่า “เจ้านาย” เมื่อไปติดต่อบุคลากรจะเกิดความเกรงกลัวเจ้านายมาก ดังปรากฏในงานเขียนบันเทิงคดีของลาว คำหอม 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องคนหมู เขียดขาคำและมือกายสิทธิ์ กับตีนปีศาจ

คนหมู นายโพธิ์และภรรยา ไม่กล้าเข้าตรวจอาการป่วยกับหมอที่มาให้บริการถึงหมู่บ้าน ด้วยเกรงกลัวว่าจะวางตัวไม่เหมาะสม ดังตัวอย่างนี้

“พี่สาวมารับชื่คะ วีรอยู่ทำไม มาชื่คะ” ภรรยาของเขาทำท่าจะออกเดิน แต่เขาแอบหยุดชายเสื้อไว้ “เราไม่ปวดหัวปวดท้องจะไปเอาทำไม?” เขากะซิบเบาๆ แต่ภรรยาก็หน้ามึงมองพื้นดิน “บอกชื่อยายทำไมเล่า?” บอกหมอซี...

(คนหมู. 2539 : 74)

จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นลักษณะของชาวอีสานที่ไม่กล้าเข้าไปพบหมอเพราะคิดว่าตนเองไม่ได้ป่วยแต่มีอาการผิดปกติทางร่างกาย จึงเกรงว่าหมอจะต่อว่า ซึ่งแสดงให้เห็นบุคลิกลักษณะดีนกล้าเจ้านาย ขาดความมั่นใจ เพราะเกรงว่าจะทำในสิ่งที่ผิดแล้วเจ้านายเกิดความไม่พอใจ แต่ความเป็นจริงบางครั้งเจ้านายก็ไม่ได้น่ากลัวอย่างที่คิด เพราะบางคนก็ใจดี ต้องการให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถ

เขียดชาคำ นายนาค ไม่อยากไปปรับเงินช่วยเหลือที่ทางการจ่ายให้คนที่มียูกตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป แต่เพื่อนบ้านบอกว่าถ้าไม่ไปจะต้องติดตาราง นายนาคจึงต้องไป ดังข้อความต่อไปนี้

“ไปเสีย อย่าขัดทางการเขา เราเป็นราษฎร” หันไปก็พบผู้ใหญ่บ้านยืนหน้าขีริมอยู่ข้างๆ เสียงเขาแหบแห้งลงทันที “ถ้าไม่ไป โทษถึงตารางจริงหรือ?” เขากถาม “แน่นอน” ผู้ใหญ่บ้านพูดขึงขัง “บางทีถึงจำคุกตลอดชีวิต”

(เขียดชาคำ. 2539 65)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านมีความดีนกล้าเมื่อต้องขัดคำสั่งเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะมีความคิดว่าการขัดขืนทางราชการนั้นมีความผิดขั้นร้ายแรง ชาวบ้านไม่อาจแสดงความคิดเห็นอะไรได้ เพราะเจ้านายคือผู้รู้เรื่องดีทุกอย่าง

มือกายสิทธิ์กับตีนปีศาจ ผู้ใหญ่ดำฟังวิทยุที่โฆษณาขายแก้ปวด มีเด็กคนหนึ่งไม่เห็นด้วยผู้ใหญ่ดำรีบห้ามปรามไม่ให้พูดเพราะวิทยุเป็นของหลวง หากพูดไปจะมีความผิด ดังข้อความว่า

“เอ็งไม่เชื่อวิทยุรี มันเป็นของหลวงนะเว้ย ไม่มีหลวงสักๆ ที่ไหนดอกที่จะโกหกราษฎร”

(มือกายสิทธิ์กับตีนปีศาจ. 2546 : 69)

จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นลักษณะของผู้ใหญ่บ้านที่มีความเกรงกลัวเจ้านาย เพราะคิดว่าเจ้านายทำอะไรต้องเป็นเรื่องที่ถูกต้อง แม้แต่การฟังโฆษณาชวนเชื่อทางวิทยุชาวบ้าน ก็คิดว่า วิทยุเป็นของทางราชการคงจะไม่พูดอะไรในทางที่ไม่ดีแน่นอน ข้อมูลต่างๆ ที่เป็นของราชการเป็นสิ่งที่ถูกต้องทั้งหมด

จากการศึกษาบุคลิกลักษณะของชาวอีสานในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม พบว่าชาวอีสานส่วนใหญ่ เป็นคนมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น อีกทั้งเป็นคนซื่อเป็นมิตรกับทุกคนมีความ ตื่นกลัวเจ้านายและให้ความเคารพเกรงกลัว ทำให้ขาดความมั่นใจในการตัดสินใจ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาบันทึกคดีของลาว คำหอม พบว่า ความแห้งแล้งจากธรรมชาติ ทำให้เกิดปัญหาความยากจน ปัญหาการไร้ที่ดินทำกิน ปัญหาภาวะหนี้สิน และปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ซึ่งผู้เขียนไม่ได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาไว้เพียงแต่เป็นการเสนอ ปัญหาให้ผู้อ่านได้รับรู้ ในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม บางเรื่องได้นำเสนอแนวทาง แก้ปัญหาชาวอีสานของรัฐบาลไว้ด้วยเช่นกัน แต่เป็นการแก้ปัญหาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการ ของชาวอีสาน กล่าวคือรัฐบาลนำความเจริญจากต่างประเทศและสังคมเมืองมาใช้แก้ปัญหาของ ชาวอีสานแต่ไม่ได้ศึกษาความต้องการของชาวอีสานก่อนจึงทำให้การพัฒนาประสบความล้มเหลว ดังปรากฏในงานของลาว คำหอม 8 เรื่อง ได้แก่ เรื่องร้านค้า คนหมู เขียดขา คำ จิต เกท นิทานชาวบ้าน คนพันธุ์ ฟันผมหายและกลับบ้านเถอะเหลืออง

ร้านค้า รัฐบาลพยายามที่จะแก้ปัญหาความยากจนของชาวบ้าน โดยชาวบ้านไม่ต้องซื้อสิน ค้าผ่านพ่อค้าคนกลาง ด้วยวิธีจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าแต่ได้รับการปฏิเสธจากชาวบ้านเพราะไม่มีใครรับ อาสาที่จะเป็นผู้จัดการสหกรณ์ ดังข้อความต่อไปนี้

ผมไม่สู้แล้ว จะเล่นให้มานั่งเฝ้าทรัพย์สินของคนอื่น วันดีคืนดีเกิดไอ้ผู้ร้ายมันเข้าปล้น กวาดเอาเงินไป หมดผมไม่แยหรือ ท่านครับอยู่บ้านนอกอย่างพวกผม อย่าพูดถึงเงินพันเลย เพียงแต่ใครมีติดบ้านสัก ห้าร้อยบาทก็นอนสะดุ้งแล้วเพราะไม่รู้ว่ามีเมื่อไร ไอ้โจรมันจะมาเหยียบบอกเอา

(ร้านค้า. 2546 : 25)

ลาว คำหอม สะท้อนการแก้ปัญหาความยากจนของชาวอีสานในเรื่องร้านค้าไว้ กล่าวคือ เสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาเรื่องการซื้อสินค้าที่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ถ้าชาวบ้านสามารถจัด ตั้งสหกรณ์ร้านค้าได้เอง ชาวบ้านจะได้ซื้อสินค้าในราคาถูกลงและไม่ต้องเสียเวลาในการเดินทางไป ซื้อของ แต่การเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาไม่ได้ผล ระบบการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าเป็นเรื่อง

ที่ดีต่อชาวบ้าน แต่ไม่มีใครยอมเป็นผู้จัดการร้านค้าเพราะผู้จัดการร้านค้าต้องดูแลเรื่องเงิน ชาวบ้านที่ยากจนไม่เคยมีเงินจึงเกรงกลัวการถูกปล้นทรัพย์

คนหมู เมียนายโพธิ์ขาดสารอาหารจนไม่มีนมให้ลูกกิน เพราะความยากจนจากภาวะภัยแล้งติดต่อกันหลายปี ในบางครั้งได้รับการช่วยเหลือจากทางราชการแต่ไม่มากเพราะข้าวที่นำมาแบ่งกันนั้นมีน้อยมากเมื่อแบ่งกันจึงไม่ลงตัว ดังปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

ผู้ใหญ่บ้านกับทนายถียงกันแะอะ ไม่มีใครยอมลดราคาออก ผู้ใหญ่บ้านเสนอว่าควรจะใช้ขันตักแบ่งกัน ฝ่ายทนายถียงว่าต้องนับเมล็ดแจกจึงจะถูกต้อง “คนเป็นร้อย ๆ ข้าวสารกระสอบเดียวตักแบ่งเป็นขันมันจะครบกันได้ยังไง” ทนายร้องเสียงลั่น

(คนหมู . 2539 : 71)

ข่าวสารที่ทางราชการแจกมาให้ชาวอีสานนั้นมีค่ามาก แม้เพียงกระสอบเดียวแต่ชาวบ้านทุกคนต้องการที่จะได้รับส่วนแบ่ง หากรัฐบาลแก้ปัญหาด้วยวิธีนำข่าวสารมาแจกให้กับชาวบ้านตลอดไป ถ้าชาวบ้านประสบปัญหาภัยแล้งตลอดปี รัฐบาลต้องแจกข้าวให้ชาวบ้านตลอดปีเช่นกัน อาจส่งผลให้ชาวบ้านรอรับของแจกจากรัฐบาลเท่านั้น ไม่พยายามดิ้นรนเพื่อสร้างอาชีพให้กับตนเอง

เขียดคำคำ นายนาคต้องไปรับเงินช่วยเหลือจากทางการเพราะมีลูกตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป ลาว คำหอม สะท้อนให้เห็นความทุกข์ของชาวชนบทอีสานที่ต้องอดทนต่อความอดอยากและความยากจนซึ่งมีสาเหตุมาจากการหาอาหารที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติทำให้ต้องประสบกับสภาวะจากพิษภัยซึ่งเกิดจากสิ่งแวดล้อมนั่นเอง หากหน่วยงานของรัฐต้องการจะแก้ปัญหาต้องแก้ที่สาเหตุของปัญหา แต่การจ่ายเงินให้ครอบครัวละสองร้อยบาท เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ รัฐควรแก้ปัญหาเพื่อให้ชาวบ้านรอดพ้นจากความยากจนและอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่สามารถหาเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนที่สุด

จิตเภท เป็นเรื่องของการพัฒนาชนบท ซึ่งรัฐบาลพยายามสร้างถนนเพื่อให้ชาวบ้านเดินทางได้สะดวกสบายขึ้น ซึ่งเป็นการพัฒนาทางด้านวัตถุ แต่สำหรับคนชนบทแล้วสิ่งสำคัญที่ต้องการพัฒนาคือการพัฒนาจิตใจและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ดังข้อความว่า

...ตอนที่ถนนหนทางได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น การทำกิจอย่างเดียวกัน ใช้เวลามากที่สุดไม่เกินสาม ชั่วโมง นับว่าก้าวหน้าขึ้นมาก (แต่จะวิเศษยิ่งนักหากว่าชาวบ้านจะมีข้าวเปลือกมากขึ้นพอที่ขายได้ บ่อยๆ) ทว่าเมื่อสภาพชีวิตการทำมาหากินยังเหมือนเดิม(ความจริงฝืดเคืองลง) ปัญหาที่ไม่น่าจะเกิดขึ้น เช่นในเรื่องวันว่าง และความว่าง จึงดูเห็นชัดขึ้น...

(จิตเภท. 2518 : 129)

จากข้อความดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นว่าแม้รัฐบาลจะมุ่งพัฒนาด้านการคมนาคมให้ประชาชนเดินทาง สะดวกขึ้นแต่สิ่ง que ควรพัฒนาคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน กล่าวคือควรพัฒนาให้ชาวบ้านมี ข้าวเปลือกขายให้ได้มากขึ้นกว่าเดิม

นอกจากนี้ในเรื่องเดียวกันเมื่อการคมนาคมสะดวกสบายขึ้น ทำให้พ่อค้าจากในเมืองเดินทาง มาหารายได้จากชาวบ้าน ดังข้อความว่า

...บริษัทได้นำผลิตภัณฑ์อันสูงด้วยคุณภาพมาเสนอแก่พ่อแม่พี่น้อง ต่อจากนั้นก็ถึงรายการสารพัดอาการ ของโรค การวินิจฉัยโรคแล้วต่อท้ายด้วยชื่อยารักษาโรคอันสูงด้วยคุณภาพ แต่ความคึกคักดูเหมือนจะไต่ ระดับถึงขั้นสุดยอดเมื่อถึงรายการภาพยนตร์ที่ทางบริษัทภูมิใจนำมาให้ความบันเทิงแก่พ่อแม่พี่น้อง

(จิตเภท. 2518 : 129)

จะเห็นว่ายารักษาโรคเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตแต่ยาที่พ่อค้าจากในเมืองนำมา ขายนั้นเป็นยาที่มีลักษณะโฆษณาชวนเชื่อ เพราะคงไม่มียาชนิดใดที่รักษาได้ทุกโรค ดังนั้นจึงขึ้น อยู่กับการพิจารณาตัดสินใจของชาวบ้านเองเพราะเมื่อพัฒนาการคมนาคมทำให้พวกนายทุนมา ลงทุนค้าขายกับชาวบ้าน โดยนำภาพยนตร์มาฉายให้ดูควบคู่กับการโฆษณา ซึ่งการพัฒนาดัง กล่าวไม่ได้ทำให้ชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น แต่ทำให้ชาวบ้านต้องเสียดุลทางการค้า เพราะนายทุนนำสินค้ามาขายแต่ไม่ได้ซื้อผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านกลับไปเลย ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเป็นสิ่งที่ทำให้ดีขึ้น แต่การพัฒนาในบางเรื่องอาจไม่ใช่สิ่งที่ดีเสมอไป หาก ผลของการพัฒนานั้นไม่ได้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับ

คนพันธุ์ เป็นเรื่องของสามภรรยาคนหนึ่งที่ย้ายมาหากิน ต่อมาเจ้าหน้าที่ได้เชิญสามีไป รับรางวัลในฐานะเกษตรกรผู้มีความขยัน เขาได้รับรางวัลเป็นถ้วยรางวัลและลูกไก่พันธุ์ดีจากเมือง นอกหนึ่งตัว เมื่อกลับถึงบ้านภรรยาไม่เข้าใจว่าทางราชการมอบถ้วยมาให้เพื่อประโยชน์อันใด สามีจึงบอกว่าลูกไก่นั้นเป็นไก่พันธุ์จากอเมริกา เมื่อโตขึ้นจะมีขนาดเท่าอีแร้ง ซึ่งก็ทำให้เกิด ความสงสัย วันข้างหน้านางคงจะไม่ได้เห็นไก่พื้นเมืองไทยอีกแล้ว คงจะเห็นไก่ตัวเท่าอีแร้งเต็ม บ้าน หลังจากนั้นทางอำเภอได้จัดการประชุมอีก มีคนจากอเมริกามาที่อำเภอ ได้นำหมูพันธุ์และ

โคพันธุ์ใหม่จากอเมริกามาด้วย ทำให้สามีภรรยาเกิดความสงสัยต่อไปอีกว่าถ้าผู้หญิงไทยต้องผสมพันธุ์กับคนพันธุ์ในอเมริกาจะเป็นอย่างไร ดังข้อความว่า

“ท่านกรมเกษตรบอกว่า พ่อวัวนี้รัฐบาลท่านสั่งมาจากอเมริกา รัฐบาลเห็นว่าวัวของเรามันทันสมัย ไข่ไม่ได้ โตช้า ตัวเล็ก ไม่ทันกินทันสมัย ทำจะจริงของเขา”.... “ที่นี่ไม่เสียชาติเกิดแล้ว ได้ดูเจ้าอเมริกาเสีย เต็มหูเต็มตา ตัวย้งแจ๊แกเฮีย” เขาหันมาทาง ที่นางนั่ง “เอ จะเปรียบกับอะไรดีหนอ? แกจึงจะเข้าใจ เอ้อคิดได้แล้ว ก็ายเห็นหุ่นโลกา ไล่กใหม่ละ?” “...อ้ายเจ้าหุ่นไล่กนั้นเขาส่งมาทำไมเล่า?” “อือ” สามีของนางถอน หายใจลึก “เขาส่งมาทำพันธุ์เหมือนวัวใช้ไหม?”

(คนพันธุ์. 2539 : 37)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาทางด้านการเกษตรที่รัฐบาลสั่งแม่พันธุ์สัตว์เลี้ยงมาให้ชาวบ้าน ชาวบ้านยังไม่เข้าใจการพัฒนาที่รัฐบาลพยายามจะพัฒนาให้เท่าเทียมต่างประเทศ จนสงสัยว่าถ้าต่างประเทศส่งคนพันธุ์มาจะมีลักษณะอย่างไร

นิทานชาวบ้าน ชายคนหนึ่งเดินทางไปเยี่ยมเพื่อนในชนบทแล้วได้เห็นความเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานชีวิตให้ดีขึ้นในด้านการคมนาคม ดังข้อความ

“เดี๋ยวนี้อะไร ๆ ก็พัฒนา จะขี่จะเยี่ยว จะขุดดินถางหญ้าก็พัฒนา เดี่ยวชักชวนให้ทำ ไ้โน้นไ้โน้ ทำไปทำมาไรก็หายนาหัก โน่น คนที่ได้มันพวกขายปุ๋ยขายยา พวกผู้รับเหมา พวกเจ้าแก่งโรมันโรงปอ เจ้าแกรรถบรรทุกกับนายทุนเงินกูในเมืองโน่น เห็นเขาพัฒนาแล้วจะบ้าตาย”

(นิทานชาวบ้าน. 2546 : 17 - 18)

จากข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลพยายามพัฒนาชนบทในทุกด้าน แต่การพัฒนากลับทำให้พ่อค้า เจ้าแก่ง นายทุนจากในเมืองแสวงหาผลประโยชน์จากชาวบ้านมากขึ้น

ฟันผมหาย ผู้แต่งเสียดสีว่ารัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือแก้ปัญหาให้ชาวบ้าน แต่กลับทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน ดังนั้นการที่ชาวชนบทต้องยืมเพื่อต้อนรับคนในเมืองที่มาเยี่ยมเยียนถามทุกข์สุขและต้องการพัฒนาชนบทให้เจริญยิ่งขึ้นนั้น จึงเป็นกิจการที่ชาวบ้านต้องฝืนใจกระทำ เพราะชาวบ้านไม่รู้ว่าเป็นคนที่หวังดีหรือไม่ เนื่องจากชาวบ้านเคยต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมเยียนด้วยไมตรีจิต แต่กลับเป็นกลุ่มมิฉฉัพแฝงตัวมาปล้นทรัพย์สินของชาวบ้าน ซึ่งเป็นเงินและของมีค่าเพียงเล็กน้อยแต่ชาวบ้านก็ถูกทำร้ายจนพินเหลือ ซึ่งสอดคล้องกับชื่อเรื่อง ดังนั้นจึงทำให้ชาวชนบทต้องประสบกับความทุกข์อันเกิดจากการต้องการจะพัฒนาของรัฐบาลที่ส่งคนมา

สำรวจข้อมูลแต่ยังไม่เริ่มพัฒนา ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากแนวคิดในการพัฒนา
ชนบท ดังข้อความว่า

...จนแทบจะกล่าวได้ว่าแต่ละอาทิตย์แต่ละเดือน ต้องปั่นหน้ายิ้มกันไม่หุบปาก เหมือน คนบ้า ยิ้มรับใบหน้าที่
ยิ้มรำเข้าไปหา ไปตามทุกข์ตามสุขถึงกันครีว ไปทำความคุ้นเคยไป ตามไถ่เรื่องการทำมาหากิน ตาม
ตาม และตาม...

(พินชมหาย. 2543 : 98)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นการพัฒนาชนบทของรัฐบาล ที่ส่งเสริมการพัฒนาโดยให้เจ้าหน้าที่ไปสำรวจความเดือดร้อน ความต้องการของ
ชาวชนบท จนกระทั่งชาวบ้านต้องประสบกับปัญหากลุ่มมิจจาซีฟเข้ามาปล้นโดยแฝงตัวมาเป็น
เจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงทำให้ชาวบ้านต้องยิ้มแบบไม่จริงใจกับเจ้าหน้าที่ไปเยี่ยม เพราะชาวบ้านไม่มั่นใจ
ว่าเป็นเจ้าหน้าที่จริงหรือไม่

กลับบ้านเถอะเหลียง ทิดบุญไม่พอใจที่พวกนายทุนตัดถนนผ่านที่นาไปถึงเนินป่าช้า
เพื่อไปตัดไม้ทำลายป่ามาเผาถ่าน แล้วขนถ่านผ่านหน้าบ้านทิดบุญจนฝุ่นคลุ้งทุกวัน เมื่อฝนตกลง
มาทำให้น้ำขุ่น สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน ดังข้อความว่า

...เตาถ่านของท่านคนนั้น ของเจ้าแก่คนนี้ ก็พริบชั้นแข่งกับจอมปลวก เราก็ได้นั่งดูกันตาปริบ ๆ ชั่วไม่ทัน
ข้ามปีต้นไม้ก็เกลี้ยงป่า ฟินจะเผาผิก็ไม่มี โลกที่เคยเป็นทำเลเลี้ยงวัวเลี้ยงควายก็กลายเป็นไร่มันของพวก
เจ้าแก่ไปหมด ฉันทว่าจริง ๆ แหละ ถ้ารู้ยังงี้จะไม่ยอมแม่มันตัดผ่านนา...

(กลับบ้านเถอะเหลียง. 2546 : 115)

จากข้อความสะท้อนให้เห็นว่าการตัดถนนเข้าหมู่บ้าน สร้างความเจริญด้านการคมนาคม
ซึ่งเป็นความปรารถนาดีของรัฐบาล แต่ความเจริญดังกล่าวกลับมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของ
ชาวอีสานมากขึ้นเพราะเมื่อป่าถูกทำลายชาวบ้านก็ขาดแหล่งทำมาหากิน แหล่งที่อยู่อาศัยเลี้ยงชีพ
ของสัตว์เลี้ยง ในทางตรงกันข้ามผู้ที่ได้รับผลประโยชน์คือพวกนายทุน

การนำความเจริญก้าวหน้า และการให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาชนบทของรัฐบาลที่
ปรากฏในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม รัฐบาลต้องทำให้สอดคล้องกับความต้องการของชาวชนบท
เพราะปัญหาด้านเศรษฐกิจส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นเพราะธรรมชาติเป็นตัวกำหนด กล่าวคือชาวชนบท
อีสานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำมาหากินโดยอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
อาศัยน้ำฝนเป็นตัวกำหนดในการเพาะปลูก ดังนั้นถ้าปีใดฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลจะส่งผลกระทบต่อ

ให้เกิดปัญหาความยากจน ปัญหาการไร้ที่ดินทำกิน ปัญหาภาวะหนี้สินและปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ อันเป็นที่น่าสนใจเกิดว่าปัญหาในแต่ละด้านที่ผู้เขียนเสนอไว้ เกิดขึ้นจะมีความต่อเนื่องกัน กล่าวคือเมื่อเกิดปัญหาความยากจน จะทำให้ประสบกับปัญหาภาวะหนี้สินและปัญหาการไร้ที่ดินทำกินตามมา ดังนั้นการพยายามแก้ปัญหาของรัฐบาลควรให้สอดคล้องกับความต้องการของชนบท จึงเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 4

ลักษณะท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่กว้างใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีแม่น้ำสายสำคัญคือ แม่น้ำโขง แม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ซึ่งเป็นแม่น้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงคนหลายจังหวัดในภาคอีสาน แต่ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลจากแม่น้ำก็มีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือหากสภาพภูมิศาสตร์มีความอุดมสมบูรณ์ชาวบ้านจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีแหล่งทำมาหากินมาก แต่หากสภาพภูมิศาสตร์ขาดความอุดมสมบูรณ์ชาวบ้านจะมีสภาพความเป็นอยู่ที่อดขัดสน ซึ่งมีผลต่อการรวมกลุ่มของผู้คนเพราะถ้าแหล่งทำมาหากินอุดมสมบูรณ์จะทำให้ชาวบ้านมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

ในบางท้องถิ่นของภาคอีสานต้องประสบกับปัญหาความแห้งแล้งและปัญหาเรื่องสภาพดินที่มีคุณภาพต่ำไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก อย่างไรก็ตามการรวมกลุ่มของคนอีสานยังส่งผลให้เกิดลักษณะท้องถิ่นนิยม ดังที่ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ (2543 : 6) อธิบายว่าคำว่า ท้องถิ่นนิยมเป็นคำที่กล่าวถึงกันมากในสังคมไทย โดยเฉพาะช่วงหลังทศวรรษ 2500 และเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 จนทำให้ผู้นำรัฐบาลในช่วงยุคหลัง 2500 เล็งเห็นความจำเป็นที่จะจัดการและแก้ไขปัญหาของภาคอีสาน สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2539 : 1) กล่าวว่า ท้องถิ่นนิยมคือการพยายามเชื่อมโยงความคิดให้เป็นความรู้ ความจริงในท้องถิ่นคน ต้องมีวัฒนธรรมของคนซึ่งสามารถส่งเสริมให้โดดเด่นเสริมรับกับทรัพยากรที่มีอยู่รอบข้างโดยไม่เปลี่ยนแปลงจากท้องถิ่นเดิม ดังที่ยุรฉัตร บุญสนิท (2534 : 194 – 196) ได้อธิบาย ลักษณะสี่สันของท้องถิ่น คือ การแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับฉาก ภาษาถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีแห่งความคิด ความรู้สึกเป็นลักษณะพิเศษของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ พัทธมา กิติยาษา (2546 : 10) สรุปลักษณะท้องถิ่นนิยมไว้ว่า ท้องถิ่นนิยมเป็นปฏิบัติการทางสังคม วัฒนธรรม และมโนทัศน์หลักทางสังคมมีจุดเริ่มต้นจากพื้นที่ สถานที่ หรือท้องที่เฉพาะแห่ง ปรากฏอยู่ในรูปแบบอุดมการณ์ ความคิด พันธะผูกพันทางอารมณ์ สินค้า ทรัพยากร พิธีกรรม ความเชื่อ หรือการปฏิบัติการทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ท้องถิ่นนิยมอาจสอดแทรกในรูปแบบการจัดการทรัพยากร ความรู้และอำนาจในการนำเสนอประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมท้องถิ่นและชาติพันธุ์ ซึ่งมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นทั้งด้านภาษา ประชากร วิถีชีวิต พื้นที่ทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรม อันมีสาเหตุมาจากความยากจน ขาดอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจและการเมือง มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ถูกดูหมิ่น ไม่เป็นที่ยอมรับของชนชั้นผู้นำและผู้ปกครอง ขาดความภาคภูมิใจในความเป็นตัวของตัวเอง

จากลักษณะท้องถิ่นนิยมดังที่กล่าวมาแล้ว ปรากฏในบันเทิงคดีของลาว คำหอม 5 ประการ ได้แก่ ภาษาถิ่น วิถีชีวิต ความเชื่อ สภากฎุมิตศาสตร์และประเพณี ดังนี้

1. ภาษาถิ่น

ในท้องถิ่นอีสานมีภาษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นคือภาษาไทยอีสาน ซึ่งใช้สื่อสารให้เข้าใจกันระหว่างกลุ่มชน ในบันเทิงคดีของลาว คำหอม ได้เสนอภาษาถิ่นอีสานไว้เพียงเล็กน้อยในข้อความที่ต้องการเสนอให้เห็นลักษณะคำพูดและความรู้สึกที่แท้จริงของผู้พูด ซึ่งเป็นภาษาที่สุภาพ ใช้เป็น คำนาม คำสรรพนามเรียกบุคคล และคำวิเศษณ์เพื่อสื่อความรู้สึกนึกคิด ซึ่งปรากฏ 5 เรื่อง คือ เรื่องคนหมู ทิดมาไม่ไ้ เขียนชาคำ คติตามควายและฟ้าโปรด ดังตัวอย่างจากการวิเคราะห์ต่อไปนี้

คนหมู นายโพธิ์และชาวบ้านได้รับแจกข้าวสารจากกรมประชาสงเคราะห์ เนื่องจากข้าวสารมีน้อย จึงไม่สามารถตกลงกันได้ว่าจะแบ่งข้าวสารกันอย่างไรจึงจะพอดี แต่แล้วเมื่อเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์เป็นผู้แบ่งข้าวสารจึงทำให้ทุกคนได้ข้าวสารเท่าๆกัน ทำให้นายโพธิ์รู้สึกประทับใจ ข้อความที่ปรากฏภาษาถิ่นมีดังนี้

“มาคูลี นี้ใจข้าวสาร เกือบสองขันเทียบนะ เขาหัวเราะเอ๊กๆ” ข้าตาลุงทลายกขึ้นเสียงจนคอแหบว่า ข้าวจะได้ไม่พอคนละขัน จนแม่นางสงเคราะห์เป็นธุระแบ่งให้จึงเรียบริ้อย เล่นเอาตาผู้ใหญ่หน้าบาน แก้มแทบแตก

(คนหมู . 2539 : 72)

จากข้อความข้างต้น ลาว คำหอม ใช้ภาษาถิ่นในบทพูดนี้ โดยให้นายโพธิ์เรียกเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ว่า “แม่นาง” คำว่า “แม่นาง” เป็นภาษาถิ่นอีสานที่ใช้เรียกผู้หญิงที่อายุน้อยกว่าด้วยความสุภาพยกย่อง ส่วนคำว่า สงเคราะห์ ไม่ใช่ภาษาถิ่นอีสานแต่มาจากคำว่าเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ชาวอีสานเรียกเจ้าหน้าที่จากกรมประชาสงเคราะห์ว่า “แม่นางสงเคราะห์” แสดงถึงความรู้สึกปลาบปลื้มและยกย่องให้เกียรติผู้ที่เห็นอกเห็นใจในความทุกข์ยากของชาวบ้าน ซึ่งก็คือความทุกข์ของตนเอง จากเรื่องเดียวกันนี้ปรากฏการใช้ภาษาถิ่นที่สุภาพ ได้แก่ “แม่นางหมอน้อยๆ” ดังข้อความว่า

ตอนแรกๆเขาเต็มไปด้วยความหวั่นวิตกและหวาดกลัว เพราะไม่รู้ว่ามีท่าและไรคร้ายใดพาให้เป็นเช่นนั้น แต่เดี๋ยวนี้เขาไม่กลัวมันแล้วเพราะแม่นางหมอน้อยๆ คนนั้นบอกเขาวามันเป็นเพราะร่างกายของเขาขาดอาหารการกินไปบ้างเท่านั้น

(คนหมู. 2539 : 73)

คำว่า “แม่นางหมอน้อยๆ” เป็นคำที่ใช้เรียกบุคคลที่เคารพยกย่องเพราะผู้พูดรู้สึกประทับใจบุคคลซึ่งให้ความช่วยเหลือจนสามารถคลี่คลายปัญหาได้ โพรธีรู้สึกหวั่นวิตกที่ไม่รู้ว่าตนเป็นโรคอะไรแต่เมื่อหมอทำให้เข้าใจว่าเป็นโรคขาดสารอาหารแต่สามารถรักษาได้ นายโพรธีจึงยกย่องหมอด้วยคำพูดที่เป็นภาษาถิ่นอีสานว่า “แม่นางหมอน้อยๆ”

เรื่อง **ทิดมาไม่โง่** เป็นเรื่องราวของทิดมาที่จะขายที่นาของพ่อตาซึ่งยกให้เป็นมรดกของภรรยาตนเอง ทิดมาจะเอาไปขายเพื่อนำเงินไปเป็นค่าเช่าทำงานเป็นภารโรงในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ในเรื่องนี้ปรากฏภาษาถิ่นที่สุภาพอีกคำหนึ่งที่พบคือ “พ่อใหญ่” ใช้เรียกผู้ชายที่อาวุโสกว่าดังข้อความว่า

“อย่าลืมนานาผืนนั้นเป็นมรดกที่จะหาอีกไม่ได้ มันเป็นมรดกที่ พ่อใหญ่ (พ่อตา) ยกให้ลูกสาว แกลงหวังว่ามันจะตกทอดไปถึงลูกหลาน ”...

(ทิดมาไม่โง่. 2546 : 29)

คำว่า “พ่อใหญ่” ซึ่งเป็นคำสรรพนามใช้เป็นคำพูดยกย่องผู้อาวุโสแต่ในข้อความข้างต้น “พ่อใหญ่” หมายถึง พ่อของภรรยาซึ่งเป็นความหมายหนึ่งของคำนี้เช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีภาษาถิ่นที่เป็นคำนามดังปรากฏในเรื่อง **คดีตามควาย** ซึ่งเป็นเรื่องราวของความสามัคคีของคนในหมู่บ้านในชนบทอีสานที่ต้องมารวมกัน เมื่อได้ยินเสียงสัญญาณที่ผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุม หากมีผู้ร้ายมาขโมยของในหมู่บ้านชาวบ้านจะช่วยกันไปตามจับขโมย เมื่อได้ยินเสียง “กะล่อ” ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้

ตามประเพณีของหมู่บ้านที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน เมื่อได้ยินเสียงกะล่อจับใจ บรรดาชายในหมู่บ้านที่พอจะมีกำลังวังชาก็รีบเร่งแต่งตัวอย่างรัดกุม พร้อมกับหยิบฉวยมีดพร้าและอาวุธเท่าที่มีติดเรือน แล้วรีบรุดไปยังบ้านผู้ใหญ่บ้านต่อจากนั้นก็แข่งขันกันวิ่งแข่งกันออกติดตามสินทรัพย์ที่ถูกลักขโมย ซึ่งส่วนมากก็เป็นสัตว์เลี้ยงจำพวกวัวและควาย

(คดีตามควาย. 2546 : 41)

จากข้อความดังกล่าว คำว่า “กะล่อ” ปรีชา พิณทอง (2532 :67) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “กะล่อ” เป็นคำนาม หมายถึง “เกราะ” ที่ทำด้วยไม้กระดานหนาสี่เหลี่ยมสี่มุม หักด้วยขวานไว้ที่บ้านเจ้าบ้านเจ้าเมือง เมื่อมีเหตุการณ์เกี่ยวกับบ้านเมืองก็ตีเกราะนี้ ผู้เขียนใช้คำว่า “กะล่อ” เพื่อแสดงให้เห็นภาษาถิ่นที่เป็นสัญลักษณ์ของการเรียกประชุมของชาวอีสาน โดยได้แสดงทัศนะในด้านความสามัคคีของชาวอีสาน แม้จะต้องประสบกับปัญหาภัยจากผู้ร้าย แต่ความ

ร่วมแรงร่วมใจที่จะเอาชนะอุปสรรคความเดือดร้อน ทุกคนจึงพร้อมใจกันเมื่อได้ยื่นสัญญาที่แสดงออกถึงพลังแห่งความสามัคคี

เชียดชาคำ เมื่อโพธิ์พาลูกไปหาเชียดชาคำมาเป็นอาหารเขาได้เตรียมภาชนะสำหรับใส่เชียดชาคำไปด้วย เรียกว่า “ครุ” ดังนี้

“พอ ฐูกัดมือ” ฐูหาแม่แม่เบี่ยชูฟองๆ ได้สติเขากระโจนใช้ด้ามจอบหวดไปเต็มแรงสามครั้ง ฐูรำยก็ทางสันติๆ เขาหอบครุเชียดพร้อมกับลูกน้อยกลับเข้าบ้าน และไม่ลืมบอกให้ลูกอีกคนลากฐูไปด้วย

(เชียดชาคำ. 2539 : 63)

คำว่า “ครุ” เป็นคำนาม หมายถึง “ถัง” เป็นภาชนะสำหรับใส่ของ ลาว คำหอม ใช้คำว่า “ครุ” เพื่อให้ผู้อ่านรู้ว่าชาวอีสานใช้ถังเป็นภาชนะสำหรับใส่ของ รวมทั้งการจับสัตว์มาเป็นอาหารก็ใช้ “ครุ” เป็นภาชนะด้วย

ฟ้าโปรด เฒ่าชมได้สั่งสอนล้อมและเอียงว่า ควายมีประโยชน์ต่อชาวนาทำนาปลูกข้าวเลี้ยงคนทั้งประเทศแต่คนที่ไม่ได้เลี้ยงควายจะไม่รู้สึกเห็นใจควาย ความฉลาดความโง่ของคนไม่ได้อยู่ที่ความคิดความอ่านแต่อยู่ที่ชาติกำเนิด ดังนั้นบ่อยครั้งที่ชาวนามักจะถูกตำว่าโง่เหมือนควายแต่ไม่คิดตอบโต้กลับไป ล้อมและเอียงจึงตอบเฒ่าชมด้วยคำพูดที่ตลกขบขันด้วยคำพูดที่เป็นภาษาถิ่นตั้งข้อความว่า

“ตา ถ้าเราเกิดโมโหขึ้นบ้าง จะยอมมันว่าอายจัวได้ไหม?” “ไม่ได้ – ไม่ได้” เฒ่าชมรีบปฏิเสธ “ถ้ายังมันจะให้เรายังไง?” เจียบอยู่ครู่หนึ่งก่อนจะตอบเบาๆ “ก็...เอ้อ...ก็ต้องว่า พ่อมหาจาเวิญนะซีเล่า”

(ฟ้าโปรด. 2539 : 171 – 172)

จากข้อความนี้ ลาว คำหอม ได้แสดงให้เห็นอารมณ์ขันของชาวอีสานแม้จะได้รับการดูถูกเหยียดหยาม แต่ยังใช้คำที่เป็นภาษาที่ตลกกว่า “ตา ถ้าเราเกิดโมโหขึ้นบ้าง จะยอมมันว่าอายจัวได้ไหม” คำว่า “จัว” เป็นภาษาอีสาน หมายถึง วัวหรือโค

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้เสนอคำภาษาถิ่นที่เป็นคำวิเศษณ์จากเรื่อง เมื่อล้อมกับเอียงต้องแย่งอาหารกัน ทั้งสองต่างหาวิธีครอบครองกรรมสิทธิ์กองขี้ควาย แม้ล้อมจะเป็นเพื่อนกับเอียงแต่เพื่อไปให้ถึงกองขี้ควายก่อนเอียงจึงได้เตือนให้แม่ปลุกแต่เช้าเพื่อไปขุดแมลงกุดจี้จากกองขี้ควาย ถ้าล้อมตื่นสายอาจทำให้ไปขุดแมลงกุดจี้ได้ช้ากว่าเอียง ในเรื่องนี้ปรากฏคำภาษาถิ่นที่เป็นคำวิเศษณ์ ดังข้อความต่อไปนี้

“ล้อม ล้อม” แม่ยืนอยู่ที่พื้นดินโผล่หัวลอดชายคาเข้ามา เอื้อมมือเขย่าที่หัวไหล่ “ตื่นเสียเถอะ
แจ้งแล้ว ”

(ฟ้าโปรด. 2539 : 177)

ลาว คำหอม ใช้คำภาษาถิ่นอีสานว่า “ตื่นเสียเถอะ แจ้งแล้ว” คำว่า “แจ้ง” เป็นภาษาถิ่น
อีสานดังที่ ปรีชา พิณทอง (2532 : 256) ได้อธิบายว่า หมายถึง “สว่าง” หรือ พระอาทิตย์
สว่าง แต่คำว่า “แจ้ง” ในภาษาไทยหมายถึง “แจ้งให้รู้ บอกให้รู้” (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542 : 328)
ซึ่งเป็นการใช้คำที่เขียนเหมือนกันแต่ความหมายต่างกัน

คนพันธุ์ เป็นเรื่องของสามีภรรยาประกอบอาชีพเกษตรกรรมรายวันถึงอดีตที่นางมีลูก
หลายคน หลังจากหมอต้มยำทำคลอดแล้วลูกนางเสียชีวิต นางรู้สึกเสียใจมาก แต่พยายามทำใจ
ว่าเด็กคนนั้นคงไม่ใช่ลูกของนาง ดังปรากฏข้อความที่เป็นภาษาถิ่นดังนี้

“โอ ผู้ชาย ผู้ชายเสียด้วย” นางยังได้ยินเสียงแว่วๆ ของหมอต้มยำกลางคนพล่ำม “กรูๆ ถ้าแม่หลูก
สุเอาไปวันนี่ ต่อจากนี้ไปหน้าลูกกู”

(คนพันธุ์. 2539 : 31)

คำว่า “แม่” เป็นคำภาษาถิ่นหมายถึง “ไซ้” ผู้เขียนได้ใช้ภาษาถิ่นในบทพูดเพื่อ
สื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตัวละครเป็นการพูดกับผีสาวเทวดาว่าถ้าเป็นลูกของ ผีสาว
เทวดาก็ให้เอาคืนไป

แชมคำ เป็นเรื่องของเด็กหญิงกำลังเข้าสู่วัยสาว เมื่อมีหนุ่มเมืองกรุงมาชักชวนให้ไปอยู่
กรุงเทพฯ แชมคำจึงไปอยู่เมืองกรุง โดยไม่ได้ส่งข่าวคราวให้พ่อแม่ได้รับรู้เลย ก่อนที่จะไปเป็นช่วง
ที่ในหมู่บ้านจัดประเพณีบุญมหาชาติ หนุ่มชาวกรุงได้มาจีบแชมคำในขณะที่แชมคำกำลังทอผ้า
หนุ่มคนนั้นชมว่า แชมคำสวย แต่แชมคำเข้าใจคำว่า “สวย” ในความหมายอีกอย่างหนึ่งดังปรากฏ
ในข้อความว่า

“แชมคำเกิดมาสวย” คนที่ยืนเกาะราวก็พูด “ชายแชมคำเกิดมาสวย” เพื่อนของเขาลากเสียงย้า
ประโยค แม่หลังเล็ดตสันใจไม่ถูกว่าควรทำอย่างไร จะอยู่ที่นั่นหรือเตลิดขึ้นเรือน “ไม่ใช่ ฉันเกิดยาม
แลง” แชมคำตอบ

(แชมคำ. 2546 : 201)

“สวย” เป็นคำภาษาถิ่นอีสานหมายถึง สวย เวลาสวย แหมคำจึงตอบว่า “ไม่ใช่ ฉันเกิดยามแลง” คำว่า ยามแลง หมายถึงเวลาเย็น แสดงว่าตัวละครเข้าใจความหมายคำว่า “สวย” ต่างกัน เพราะในภาษาไทย ราชบัณฑิตยสถาน (2546 :1143) อธิบายคำว่า “สวย” หมายถึงงามน่าพึงพอใจ ดังนั้นจะเห็นว่าคำว่า “สวย” แม้จะออกเสียงเหมือนกันแต่มีความหมายที่แตกต่างกัน การใช้คำนี้จึงทำให้ให้อ่านรู้สึกตลกขบขัน

จากลักษณะภาษาถิ่นในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม ที่กล่าวไปแล้วจะเห็นได้ว่าภาษาถิ่นที่ปรากฏในบันเทิงคดีของลาว คำหอม มีเพียงส่วนน้อยและคำที่ปรากฏเป็นคำที่ต้องการเน้นความรู้สึกของผู้พูดที่เป็นคนอีสานและแสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องราวของคนในสังคมชนบท ประกอบด้วยคำที่เป็น คำนาม คำสรรพนามและคำวิเศษณ์

2. วิถีชีวิต

วิถีชีวิต หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นต่างๆ ดังเช่นที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพหรือสภาพความเป็นอยู่ปรากฏในบันเทิงคดีของลาว คำหอม 3 ประการ ดังนี้

- 2.1 ที่อยู่อาศัย
- 2.2 การประกอบอาชีพ
- 2.3 สภาพความเป็นอยู่

2.1 อยู่อาศัย

ด้วยสภาพความเป็นอยู่ของชาวอีสานที่ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ดังนั้น ที่อยู่อาศัยจึงเป็นลักษณะเรียบง่ายดังปรากฏในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม 5 เรื่อง ได้แก่ เรื่องคนหมู่ ชาวไร่เบี้ย หมอเถื่อน ฟ้าโปรดและ แหมคำ

คนหมู เป็นเรื่องราวของชาวอีสานที่มีฐานะยากจน การทำมาหากินเพื่อเลี้ยงปากท้องเป็นเรื่องที่สำคัญมากกว่าที่อยู่อาศัย ดังข้อความว่า

ค้อย่องจากที่นอน ฟันไม้ฟากตั้งออกแดดกระท่อมน้อยไหวยวบไปทั้งหลัง เขาอยากจะตักเอาน้ำสักขันหนึ่งเพื่อล้างหน้า ก็มองน้ำขาวนวลที่สงบนิ่งค่อนหม้อดินครู่หนึ่ง แต่แล้วก็ชะงักงันเมื่อคิดถึงระยะทาง และนั่นก็ไม่สำคัญถ้าหากว่าในบ่อมีน้ำพอโดยไม่ต้องเฝ้าคอยเป็นครั้งก่อนวันเหมือนทุกครั้งที่เขาไปหาบมันมา

(คนหมู. 2539 : 70)

จากข้อความข้างต้น ลาว คำหอม ได้แสดงให้เห็นว่าที่อยู่อาศัยของชาวชนบทมีลักษณะเป็นเพียงเรือนหลังเล็กๆ พอยู่ได้เท่านั้น ปลูกต้นไม้ยืนต้นไว้รอบบ้านเพื่อให้ร่มเงา ที่อยู่อาศัยของชาวอีสานเป็นพื้นไม้ฟาก ซึ่งไม้ฟากหมายถึง (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546 : 812) ไม้ที่ไม่เป็นต้นที่ผ่าแล้วสับให้แตกออกเป็นอันเล็กๆ แต่ไม้ขาดออกจากกัน แล้วแบคว่าออกเป็นแผ่น โดยมากใช้ปูเป็นพื้นเรือน เมื่อเดินบนพื้นไม้จะมีเสียงดังออดแอด แสดงว่าเป็นที่อยู่อาศัยที่ไม่มั่นคงแข็งแรง ส่วนภาชนะที่ใส่น้ำเป็นลักษณะหม้อดิน ชาวอีสานต้องใช้น้ำอย่างประหยัดเพราะขาดแคลนน้ำ ถ้าน้ำหมดต้องไปตักไกลมาก ลักษณะเรือนของชาวอีสานดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบ 1 เรือน

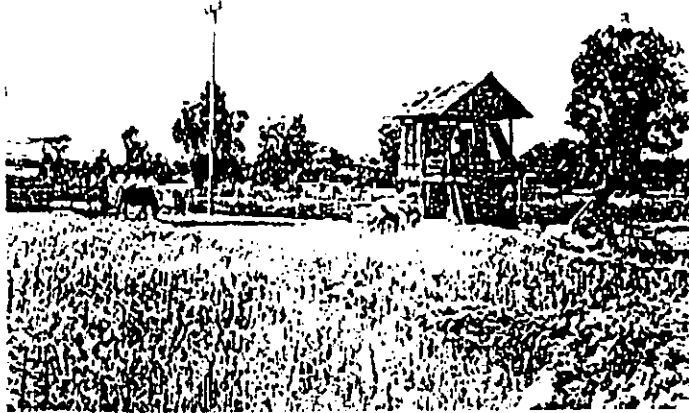
ที่มา : วิทยาลัยครูมหาสารคาม. (2521). เอือนอีสาน. หน้า 14

ชาวไร่เบ็ญ แสดงให้เห็นที่อยู่อาศัยของลุงมีซึ่งสร้างที่อยู่อาศัยไว้ในไร่เพื่อจะได้ดูแลผลผลิตดังข้อความต่อไปนี้

...เพราะถ้าหากว่าแกไม่คิดถึงเรื่องเหล่านี้ ปานนี้แกก็คงไปถึงกระท่อมกลางไร่ แล้ว แทนที่จะนั่งเหม่อมองดอกสีชมพูอ่อนๆ ของข้าวโพดและฝิ่นสีเขียวของต้นถั่ว ต่างๆที่แผ่กระจายรอบๆ กระท่อม

(ชาวไร่เบ็ญ. 2539 : 90)

ผู้เขียนได้บรรยายให้เห็นกระท่อมหลังเล็กๆ ที่เป็นที่อยู่อาศัยของชาวไร่ชาวนาที่ปลูกไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตจะได้ไปพักค้างที่กลางทุ่งได้เลย ไม่ต้องเสียเวลาเดินทางกลับบ้าน ลักษณะของกระท่อมกลางทุ่งดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบ 2 กระท่อมกลางไร่

ที่มา : วิถีความคิด - วิถีชีวิตชาวนาอีสาน. เอื้อนอีสาน. หน้า หน้า 5460

หมอเถื่อน กล่าวถึงที่อยู่อาศัยของชายแก่คนหนึ่ง ซึ่งเป็นเพิงหลังเล็กเพื่อให้นอนเฝ้าควาย ดังข้อความว่า

... ลูกชายกับลูกเขยช่วยกันปลูกเพิงเล็กๆ ให้แก่หลังหนึ่งตรงประตูคอกควายต่อแต่นั้นมา ไม่ว่าจะดีกดินก่อนคืน ชาวบ้านใกล้เรือนเคียงจะได้ยินเสียงชายแก่ตะบันหมากและกระแอมเกือบตลอดคืน

(หมอเถื่อน. 2539 : 83)

ผู้เขียนได้บรรยายลักษณะที่อยู่อาศัยของชายแก่ว่าเป็นลักษณะเพิง หมายถึง (ราชบัณฑิตยสถาน 2546 : 801) เป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีทั้งชนิดถาวรและชนิดชั่วคราว มีขนาดเล็ก ประกอบด้วยหลังคาปีกเดียว ถ้าเอียงลาดเรียกว่า “เพิงหมาแหงน” ถ้ามีแขนงค้ำคานหน้าเรียกว่า “เพิงแขนง” ในเรื่องนี้ผู้เขียนได้บรรยายให้เห็นว่าเพิงนี้มีขนาดเล็ก สร้างขึ้นเพื่อให้อยู่ได้เท่านั้นปลูกติดกับประตูคอกควาย เป็นลักษณะของที่อยู่อาศัยที่อยู่อย่างเรียบง่าย คำนี้ถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก คือเพื่อนอนเฝ้าสัตว์เลี้ยงในที่นี้คือวัวควาย ลักษณะของเพิงดังกล่าวประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบ 3 เพิง

ที่มา : สารานุกรมไทยภาคอีสาน. เอือนอีสาน. หน้า 5460

ฟ้าโปรด ล้อมและเอียงต้องแยงกองซี่ควายกันเพราะในกองซี่ควายนันมีสัตว์ชนิดหนึ่งอาศัยอยู่เรียกว่าแมลงกุดจี ล้อมเกรงว่าจะตื่นสายจึงให้แม่ปลุกตั้งแต่เช้า ในขณะที่แม่ไปปลุกล้อมได้แสดงให้เห็นลักษณะที่อยู่อาศัยดังข้อความว่า

...“ล้อม ล้อม ” แม่ยืนอยู่ที่พื้นดิน โผล่หัวลอดชายคาเข้ามา เอ้อมมือเขย่าที่หัวไหล่ “ตื่นเสียทีเถอะแจ้งแล้ว”...

(ฟ้าโปรด. 2539 : 177)

จากข้อความแสดงให้เห็นลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวอีสานเป็นกระท่อมที่ยกสูงจากพื้นเล็กน้อย ไม่มีฝาบานปิดกั้นที่แน่นอน ลักษณะกระท่อมที่ยกสูงจากพื้นเล็กน้อย ไม่มีฝากั้นดังภาพประกอบต่อไปนี้

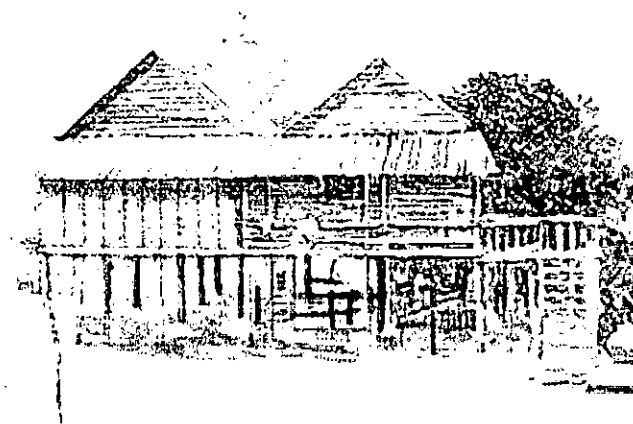
ภาพประกอบ 4 กระท่อมไม่มีฝากั้น
ที่มา : จังหวัดชัยภูมิ. (2545). ที่อยู่อาศัย. (ออนไลน์)

แชมคำ เป็นเรื่องของเด็กหญิงสาวที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่แล้ววันหนึ่งเมื่อความเจริญของถนนเข้ามาถึง จึงมีชายหนุ่มเข้ามาติดต่อกับแชมคำและให้แชมคำไปอยู่ด้วย พ่อกับแม่ คิดว่าเมื่อลูกไปแล้วคงจะมีความสุขสบายมากกว่าอยู่ที่บ้านตนเองเพราะสภาพบ้านหรือที่อยู่อาศัยของแชมคำเป็นบ้านปิดด้วยฝากระดานและมีฝาขัดแตะกันห้องดังข้อความว่า

แสงแดดยามบ่ายอ่อนโยน ช้องโบนั้นดังขึ้นอีกเสียงแทรกไปทั่วป่าโปร่ง ฟังนุ่มละไมวังเวง แม่ถอนสายตากลับสู่เรือน มองความว่างเปล่า รอบตัว มีผ้าห่มของบุญเพ็งลูกชายคนเล็กยังกอง อยู่บนที่นอนตรงกลางระเบียบ เลยไปเป็น ฝาขัดแตะกันห้องของพ่อ และตัวเอง ถัดไปอีกก็ถึงห้องฝากระดาน ประตูทับสนิท นางจ้องประตูนั้นนาน

(แชมคำ. 2539 : 199)

ผู้เขียนได้กล่าวถึงลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวอีสานว่ามีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายใช้ฝาขัดแตะและฝากระดาน ลักษณะของฝาขัดแตะสานด้วยไม้ไผ่ส่วนไม้กระดานเป็นไม้แผ่นขนาดใหญ่ใช้ทำผนังบ้านและกันห้องได้

ภาพประกอบ 5 เรือนผ้าขัดแตะ

ที่มา : มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (2545). **เอือนอีสานกับความเชื่อที่ปรากฏบนโบราณ.** (ออนไลน์)

ลาว คำหอม สะท้อนให้เห็นลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวอีสานว่านิยมปลูกเป็นลักษณะกระท่อมทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านและที่อยู่อาศัยกลางทุ่งนา โดยไม่คำนึงถึงความสวยงามมั่นคงแต่คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเพื่อดูแลผลผลิตในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว

2.2 การประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพทางการเกษตรของชาวอีสาน
ต้องอาศัยน้ำจากธรรมชาติ บางปีฝนแล้งทำให้ชาวอีสานต้องประสบกับปัญหาในการประกอบอาชีพ เช่น การทำนา ทำไร่ ดังปรากฏในบันทึกคติของลาว คำหอม 4 เรื่องได้แก่ เรื่องชาวไร่เบ็ญ ควายเขาแดง เขียดขาคำและหมอเถื่อน

ชาวไร่เบ็ญ ลุงมีประกอบอาชีพทำไร่แม้ผลผลิตที่ได้ต้องไปหักเป็นค่าดอกเบ็ญ แต่ลุงมีก็ยังภูมิใจในพืชไร่ของตนเองที่กำลังผลิดอกออกผล ดังปรากฏในข้อความว่า

บนโขดหินสูง ชายชรากำลังนั่งทอดสายตาไปตามแนวเขียวขจีที่ขึ้นแออัดอยู่ในกลุ่มเบ็ญหน้า แสงแดดยามบ่ายส่องจับทั่วแผ่นหลังอันเปล่าเปลือยของแกดูเป็นมัน ศีรษะขาวโพลนมีอาการอ่อนพับเล็กน้อย... “ถ้าเสียงนี้ได้ยินไปถึงสวรรค์มันก็ต้องได้ยินไปถึงนรกด้วย” แกพูดลอยๆเมื่อเสียงปีพาทย์ลาดตะโพนจากวัดแว้วมาเข้าหู แกสงสัยเหมือนกันว่าวันนี้แกออกจะคิดเรื่องบุญ บาป นรก สวรรค์ มากเกินไป เพราะถ้าหากว่าแกไม่คิดถึงเรื่องเหล่านั้น ป่านนี้แกก็คงไปถึงกระท่อมกลางไร่แล้ว...” ยี่สิบถึงยี่สิบห้าถึง หรืออาจถึงสามสิบถึง... ลุงมีเป็นคนอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้อพยพครอบครัวซึ่งมี

ภรรยาและลูกหนุ่มสองคนมาทำนสร้างถางไม้ ทำไร่หากินอยู่บริเวณชายดงพญาเย็นตั้งแต่เมื่อห้าปีก่อน...

(ชาวไร่เบีย. 2539 : 91)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นการประกอบอาชีพทำไร่ต้องใช้ความพยายาม ขยันและอดทนเพราะผลผลิตที่เกิดจากการทำไร่คือความหวังและกำลังใจเพื่อรอการเก็บเกี่ยวต่อไปในวันข้างหน้าซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวไร่ที่พยายามหาอาชีพเลี้ยงตนเอง แม้ต้องทำงานใช้หนี้ด้วยความอดทนแต่ยังภูมิใจในอาชีพของตนเพราะเป็นอาชีพที่หล่อเลี้ยงชีวิตของลูกมีและคนในครอบครัว

นอกจากนี้ในเรื่อง ยังกล่าวถึงการทำนาที่ชาวอีสานใช้ประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิตของทุกคนในครอบครัว ดังนี้

เพื่อนบ้านของลุงมีจะบอกกับคนที่มักจะมายืนมองดูชายชราที่มีผมสีขาวเหมือนปุยเมฆต้นฤดูหนาวกำลังเงอะจอบขึ้นพื้นดินอยู่ท่ามกลางแสงแดดกล้า “ไม่ใช่แกชอบทอดเสื่อทำงานตัวเป็น มันอย่างคุณว่าห rokok แต่เพราะแกไม่มีเสื่อนะครับ” เพื่อนบ้านรู้เรื่องราวความเป็นมาในชีวิตของแกดี “เดี๋ยวนี้แกเป็นคนจนเสียแล้ว เมื่อยังอยู่พุทไธสง แกมีนา มีวัว มีควายพร้อมแต่เพราะฝนตกๆหยุดๆมาหลายปี นาของลุงมีก็กลายเป็นป่าหญ้า วัวควายก็ขายซื้อข้าวกินบ้าง ขโมยแย่งไปฆ่ากินบ้าง เลยเหลือแต่ตัวเปล่าๆ”

(ชาวไร่เบีย.2539 : 91)

จากเนื้อเรื่องดังกล่าว แสดงให้เห็นการประกอบอาชีพทำนาของชาวอีสานที่ต้องรอฝนจากธรรมชาติ ถ้าปีใดฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ผลผลิตทางการเกษตรก็ไม่ได้ผล ทำให้ชาวอีสานต้องขายวัวควายอันเป็นสมบัติที่มีค่าเพื่อนำเงินมาซื้อข้าวและเป็นค่าใช้จ่ายในการยังชีพในแต่ละวัน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวอีสานที่ต้องอดทนโดยไม่ได้รู้สึกท้อแท้สิ้นหวัง

ควายเขาแดง นายสีและเพื่อนบ้านมีอาชีพทำนา ดังนั้นน้ำฝนและควายคือส่วนประกอบในการทำนาของเขา ดังข้อความว่า

เนื่องจากนายสีเป็นชาวนา อาชีพของเขาจึงเหมือนกับชาวบ้านทั้งหลาย โดยทั่วไปซึ่งก็ได้แก่การทำนา และเขาก็เฉกเช่นชาวนาส่วนใหญ่ ชีวิตจะสุขจะทุกข์ จะมีกินหรืออดอยากหิวโหยอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับน้ำฝน ฝนจึงเป็นเทพเจ้าที่แท้จริง ผู้จะคลบบันดาลทุกข์หรือสุขให้กับชีวิต

(ควายเขาแดง. 2546 : 48)

การทำนาเป็นอาชีพหลักที่ต้องอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ น้ำฝนจึงเป็นสิ่งที่สร้างความฝันสร้างชีวิตให้กับชาวนาเป็นอย่างมาก ชาวอีสานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา จึงให้ความสำคัญกับ

น้ำฝนเพราะถือว่าฝนคือเทพเจ้าแห่งชีวิตที่จะลดบันดาลให้ทั้งสุขและทุกข์ ดังที่จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530 : 6) ได้อธิบายถึงประเพณีการขอฝนของชาวอีสานว่า ฝนมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานมาก สายฝนเปรียบเสมือนเส้นชีวิตของชาวอีสาน เนื่องจากชีวิตของชาวอีสานขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ ชาวอีสานจึงมีพิธีการต่างๆ บวงสรวงบูชาเทพเจ้าผู้ควบคุมฝนคือ พระยาแถน เพื่อขอประทานฝนสำหรับทำไร่ทำนา จึงสะท้อนให้เห็นว่าชีวิตของชาวอีสานจะมีกินหรืออดอยาก หิวโหยก็ขึ้นอยู่กับน้ำฝน หากฝนไม่ตกตามฤดูกาล ชาวอีสานต้องทนรับสภาพเพราะชีวิตของพวกเขาขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นตัวกำหนดนั่นเอง

เขียนคำ นายนาค นางาม มีอาชีพทำนาได้รับความเดือดร้อน เพราะสภาพดินฟ้าอากาศไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก และยังถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐถูกเหยียดหยามด้วย ดังข้อความต่อไปนี้

“เกิดเป็นราษฎรชาวนานี่ช่างมีแต่กองทุกข์” เขาคิด อดอยากปากหมองก็สุดจะทุกข์อยู่แล้วหันหน้าไปหาเจ้านายก็มีแต่คำขู่เข็ญ

(เขียนคำ. 2539 : 66)

ในทัศนะของผู้เขียนการเกิดเป็นชาวนามีความทุกข์ ทั้งความทุกข์จากอาชีพทำนาซึ่งต้องประสบกับดินฟ้าอากาศที่แห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตาม ฤดูกาลและยังต้องทุกข์เพราะได้รับการดูถูกเหยียดหยามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

หมอเถื่อน ตาสามีลูกหลายคนแต่มีที่น่าน้อย ดังนั้นลูกๆของตาสาจึงทำนาร่วมกัน เมื่อถึงปลายปีเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ จึงแบ่งปันกันไป ดังข้อความว่า

ลูกชายกับลูกสาวคนเล็กทั้งสองต่างมีเมียมีผัวแล้ว และปลูกบ้านอยู่ติดๆ กันเพราะเหตุที่เขาไม่ใช่คนร่ำรวยลูกทั้งสองจึงยังคงทำนาเก่าแปลงเล็กๆด้วยกันเรื่อยมา ปลายปีเก็บเกี่ยวได้ผลแบ่งปันกันไป

(หมอเถื่อน. 2539 : 82)

ผู้เขียนแสดงความคิดเห็นว่าการทำนาเป็นอาชีพที่ลำบากต้องใช้ความอดทนสูง แต่เป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ชาวอีสานแม้จะจนมีที่ดินทำกินน้อย แต่พวกเขามีความสุขในการ ทำนาแล้วแบ่งข้าวให้ทุกคนได้พออยู่พอกินโดยไม่ได้หวังร่ำรวย

ภาพสะท้อนในเรื่องการประกอบอาชีพของชาวอีสานในบันเทิงคดีของ ลาว คำหอม พบว่าชาวอีสานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ถึงแม้บางปีจะได้ผลผลิตน้อยเพราะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวนาก็ยังรอความหวังว่าปีต่อไปอาจได้ผลผลิตมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าชาว

อีสานพอใจและยอมรับสภาพเช่นนี้ มีเพียงเรื่องเดียวคือ เรื่องเขียดขาคำ ที่แสดงภาพชาวอีสานมีความทุกข์กับอาชีพการทำนา เพราะประสบกับปัญหาความแห้งแล้งต่อเนื่องเป็นเหตุให้ต้องสูญเสียลูก

2.3 สภาพความเป็นอยู่ ชาวอีสานมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย การดำเนินชีวิตประจำวันขึ้นอยู่กับธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำมาหากินจะนำสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติมาประกอบอาหาร ดังปรากฏในบันทึกคติของ ลาว คำหอม 5 เรื่อง ได้แก่ ฟ้าโปรด เขียดขาคำ คติตามควาย ชาวไร่เบียดและคุณนายของหมู่บ้าน

ฟ้าโปรด ความแห้งแล้งทำให้ชาวนาได้รับความเดือดร้อนขาดแหล่งทำมาหากิน จึงต้องดำเนินชีวิตทำมาหากินอยู่ตามธรรมชาติ ดังข้อความว่า

... เด็กน้อยจ้วเจียลุกขึ้น ใช้หลังมือทั้งสองขยี้ตา เมื่อลืมนตาขึ้นพบแม่ยืนยิ้มเยือกเย็น ล้อมยิ้มตอบแม่ และยื่นมือไปรับเอาจอบเล็กๆกับกระป๋องใบเก่า เขาดึงผ้าขาวม้าออกจากที่นอนมาคลุมไหล่ แล้วก้าวลงบันได...

(ฟ้าโปรด. 2539 : 177)

จากข้อความแสดงให้เห็นว่าชาวอีสานมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ต้องออกไปหาอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มีอุปกรณ์เพียงจอบและกระป๋องเท่านั้น

เขียดขาคำ การขาดแหล่งทำมาหากินทำให้นายนาคน นางาม และลูกออกไปหาอาหารที่มีตามธรรมชาติ ต่างคนต่างช่วยกันจับเขียดขาคำเพราะเป็นอาหารที่จะหล่อเลี้ยงชีวิตของพวกเขา ดังข้อความว่า

เข้าน้องเขากับลูกเล็กๆ สองคนพากันออกไปหาเขียดเพื่ออาหารมื้อเช้าที่ทุ่งนาข้างบ้าน อากาศแสนหนาว ลูกน้อยทั้งสองคางสั่นกักๆ ขณะที่ก้มมองหาตาเขียดซึ่งซ่อนอยู่ตามรอยแตกกระแหวงของผืนนา ทุกครั้งที่มองเห็นตาใสๆในหลืบลึก ลูกน้อยจะเรียกเขาเสียงดัง “พ่อ นี่อีกตัว” “พ่อ หลืบนี้มีสอง เขียดขาคำเสียด้วย เร็วหน่อยซิพ่อ” เขาจะกะไผ่ลวกกะแผลกไปตามเสียงเรียก ใช้จอบจตรอยระแหง บางตัวเขาจับมันได้ทันที แต่บางตัวพอเริ่มจัดดินมันก็กระโดดแผลวไป เป็นหน้าที่ของลูกที่จะไล่ตะกรูบบางตัวก็ทัน บางตัวก็กระโดดลงไปในหลืบดินใหม่ ทำให้เขาต้องตามไป

(เขียดขาคำ. 2539 : 62 – 63)

จากภาพของพ่อกับลูกไปจับเขียดกลางทุ่งนา เป็นสภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายเพราะเพียงเขียดตัวเล็กๆ เป็นอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติแต่ก็สามารถประทังชีวิตพวกเขาได้

คติตามควาย ความแห้งแล้งทำให้แหล่งทำมาหากินของชาวอีสานลดน้อยลง ชาวบ้านยากจน จึงเกิดปัญหามิขโมยมาขโมยทรัพย์สินของชาวบ้าน ดังข้อความต่อไปนี้

จนกระทั่งในเวลาต่อมา อาจเป็นเพราะผู้คนในหมู่บ้านเพิ่มจำนวนมากขึ้น ห้วยหนองดินเขิน และไร่นาจืดจาง ทำให้ชีวิตและการทำมาหากินฝืดเคืองลงเรื่อยๆ ขณะเดียวกันกับที่ขโมยขโจรเกิดชุกชุมขึ้น

(คติตามควาย. 2546 : 42)

ชีวิตของชาวอีสานแม้ต้องประสบกับปัญหาภาวะภัยแล้ง การทำมาหากินฝืดเคืองเนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้นแต่แหล่งอาหารมีน้อย อย่างไรก็ตามพวกเขาก็ต้องอาศัยอยู่ที่บ้านตนเองเหมือนเดิม แม้โจรผู้ร้ายจะชุกชุม แต่ชาวบ้านก็ยังคงต้องต่อสู้กับสภาพความเป็นอยู่เช่นนั้นต่อไป

ชาวไร่เบี้ย ลุงมีและเพื่อนบ้านอพยพครอบครัวมาหาที่ทำกินใหม่ที่คิดว่าอุดมสมบูรณ์กว่าเดิมแต่บางคนต้องกลับไปเพราะต่อสู้กับอุปสรรคไม่ไหว ดังข้อความว่า

“...เมื่อลูกชายที่มารับจ้างกลับไปบอกว่าในดงหากินง่าย ลุงมีก็ทิ้งเรือนพาคครอบครัวมาที่นี่ แก่มากันหลายครอบครัวแต่ที่สู้ความเจ็บไม่ไหว สู้หญ้าที่ขึ้นเร็วกว่าพืชในไร่ไม่ไหว และส่วนมากสู้กับความจนและดอกเบี้ยไม่ไหว ก็ค่อยพากันหนีหายไปทีละครอบครัวสองครอบครัว จนเดี๋ยวนี้เหลือแต่ครอบครัวของลุงมีครอบครัวเดียว...”

(ชาวไร่เบี้ย. 2539 : 92)

ชาวอีสานอดทนอยู่กับสภาพการทำมาหากินที่ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก แต่เพราะความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายจึงทำให้สามารถอยู่ได้โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ แม้แหล่งทำมาหากินนั้นจะเป็นทำเลที่ไม่เหมาะสมก็ตาม

คุณนายของหมู่บ้าน เป็นเรื่องของสาวชาวบ้านชื่ออ่อนสา เธอเป็นผู้หญิงสวยได้ไปทำงานในกรุงเทพฯ แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นอรสา สามีเป็นเจ้าของร้านอาหารพื้นเมือง แล้วขยายกิจการใหญ่โตขึ้นเรื่อยๆ เมื่อชาวบ้านจากต่างจังหวัดมาเยี่ยมนอกจากจะนำลูกหลานมาฝากทำงานแล้วยังให้เธอช่วยทำบุญผ้าป่าอีกด้วย ดังข้อความว่า

ในระยะหลัง ๆ แยกจากบ้านเก่าที่มาเยือน นอกจากพ่อแม่และเพื่อนฝูงที่มักนำลูกมาฝากทำงานแล้วในช่วงฤดูแล้ง ครูเก่า เจ้าอาวาสและมรรคนายกจากหลายวัดก็มักจะแวะเวียนเข้ามาขอผ้าป่าจากนางเป็นประจำ จนอาจกล่าวได้ว่าไม่มีกองผ้าป่าใดที่กลับออกไปสู่อำเภอบ้านเกิดโดยไม่มีชื่อของคุณนายอรสาเป็นกรรมการ

(คุณนายของหมู่บ้าน 2546 : 108)

ชาวอีสานแม้จะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายแต่ด้วยความจำเป็นที่ต้องหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง จึงต้องเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ งานที่ทำแม้จะไม่ใช่งานที่ดีมีหน้ามีตาในสังคม แต่เพื่อความอยู่รอด ชาวอีสานไม่ย่อท้อ ทั้งยังแสดงให้เห็นว่าชาวอีสานมีน้ำใจ เมื่อมีฐานะดีขึ้นก็ยินดีช่วยเหลือเพื่อนบ้าน

ภาพสะท้อนในด้านสภาพความเป็นอยู่ของชาวอีสานในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม ส่วนใหญ่ชาวอีสาน มีสภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ถึงแม้การทำมาหากินจะฝืดเคืองเพราะแหล่งอาหารมีน้อย แต่ชาวบ้านก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ยังคงต่อสู้กับสภาพความเป็นอยู่ที่เป็นไปตามธรรมชาติ มีเพียงเรื่องเดียว คือเรื่องคุณนายของหมู่บ้าน ที่สะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานบางคนอพยพไปทำงานต่างถิ่นเพื่อความอยู่รอด แต่เมื่อชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นก็ยังให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน

3. ความเชื่อ

ความเชื่อ คือการยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน อาจมีอยู่จริงหรือไม่อยู่จริงก็ได้ กล่าวคือ ความเชื่อบางอย่างไม่สามารถพิสูจน์ได้แต่คนบางกลุ่มยอมรับและให้ความเกรงกลัว ความเชื่อที่ปรากฏในบันทึกคดีของลาวคำหอม มี 5 ประการ ได้แก่

- 3.1 ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม
- 3.2 ความเชื่อเรื่องยากกลางบ้าน
- 3.3 ความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
- 3.4 ความเชื่อเรื่องชาติภพ
- 3.5 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์

3.1 ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม

ชาวอีสานมีความเชื่อตามหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา คือ “ทำดี ได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ดังนั้นเมื่อใครที่ทำความชั่วจึงเชื่อว่าจะต้องตกนรก ส่วนคนที่ทำความดีเชื่อว่าจะได้ขึ้นสวรรค์ ปรากฏเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องชาวไร่เบ็ญ

ชาวไร่เบ็ญ เมื่อลุมมีฟังพระเทศน์ในงานฉลองกุฏิพระหลังใหม่ พระเทศน์ว่าใครที่ทำบุญมากก็จะได้ขึ้นสวรรค์ ส่วนใครที่ทำบาปหรือทำบุญน้อยก็จะต้องตกนรกหมกไหม้ ทำให้ลุมมีคิดว่าตนเองจะต้องตกนรกแน่นอนเพราะลุมมีไม่ได้ทำบุญ ดังข้อความว่า

“เราเป็นคนบาปหนา” แกคิดขึ้นมาอีก “ถ้าเป็นจริงอย่างที่พระท่านเทศน์” ชาติหน้าเราก็ต้องลงนรก เศรษฐีบุญจะได้ขึ้นสวรรค์คนเดียว” แต่เมื่อคิดถึงตรงนี้ชายชรา รู้สึกกลัวแล้วว่าบางทีเศรษฐีอาจไม่ได้ขึ้นคนเดียว ลูกของเขาอีกสิบกว่ากับเมียอีกสามก็อาจได้ขึ้นด้วย

(ชาวไร่เบ๊ย. 2539 : 96 –97)

ในเรื่องนี้แม้ว่า ลาว คำหอม จะสะท้อนให้เห็นความเชื่อของชาวอีสานในเรื่องกฎแห่งกรรมว่าใครที่ทำบุญจะได้ขึ้นสวรรค์ แต่ผู้เขียนแฝงข้อคิดไว้ว่า ถ้าคนที่ทำบุญมากมาเอาเงินของคนที่ทำบุญน้อยไปทำบุญก็เท่ากับว่าคนทำบุญน้อยจ้างคนทำบุญมากขึ้นสวรรค์ ดังข้อความว่า

“ดูเอาเถิด พระท่านก็ไม่รู้ นั้นเงินข้า เศรษฐีบุญมันเอามาจ้างขึ้นสวรรค์” แกพูดขึ้นเต็มเสียงและขึ้นไปที่เครื่องไทยทาน หลายคนหันมามองอย่างตกตะลึง เมื่อได้สติชายชรายกมือไหว้แล้วรีบกลับก่อนที่พระเทศน์จบ

(ชาวไร่เบ๊ย. 2539 : 98 – 99)

จากการที่ลุงมีเป็นหนี้เศรษฐีบุญ เมื่อเศรษฐีบุญไปทวงหนี้ ลุงมียังไม่มีให้ เศรษฐีบุญจึงให้ลุงมีร่วมทำบุญกฐินด้วยยี่สิบบาท เมื่อเงินยี่สิบบาทของลุงมีไปอยู่ในเครื่องไทยทาน ทำให้ลุงมีคิดว่า ถ้าเศรษฐีบุญจะได้ขึ้นสวรรค์ก็เท่ากับเศรษฐีบุญเอาเงินของลุงมีไปเป็นค่าจ้างขึ้นสวรรค์ ทั้งๆ ที่คนที่จะได้ขึ้นสวรรค์ คือลุงมีมากกว่า ลาว คำหอม ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมที่ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องการทำดีได้ดี แต่สิ่งที่แฝงไว้ในเรื่องของการทำบุญนั้น คือการเอาเปรียบของบุคคลที่มีอำนาจ

3.2 ความเชื่อเรื่องยากกลางบ้าน

ในสมัยก่อนการแพทย์ยังไม่เจริญก้าวหน้า เมื่อชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยต้องหาวิธีรักษาโรคภัยไข้เจ็บตามความเชื่อและการลองผิดลองถูก ซึ่งวิธีการรักษาจะแตกต่างกันออกไป ขั้นตอนการรักษานั้นผู้รักษาต้องตรวจสอบอาการของผู้ป่วย ซึ่ง 5 ลักษณะ ดังที่กิ่งแก้ว อัดถาวร กล่าวไว้ในหนังสือ ภาษา : คติชนสำหรับครู ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2537 : 680 – 681) ดังนี้

1. อาการป่วยไข้ด้วยโรคธรรมดา อาการป่วยที่เกิดขึ้นกับร่างกายอาจเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม เกิดจากความผิดปกติของร่างกาย หรืออาจเกิดจากอุบัติเหตุ เช่น เป็นไข้ตัวร้อน เป็นผลเพราะถูกอาวูช เป็นต้น
2. อาการป่วยเพราะถูกภูตผีวิญญาณ ทั้งนี้เพราะได้ละเมิดความเชื่อหรือไม่ปฏิบัติตามจึงทำให้ผีโกรธ ซึ่งผู้ป่วยจะมีอาการต่าง ๆ การรักษาอาการป่วยด้วยเหตุนี้ต้องให้หมอผีหรือผู้ที่สามารถติดต่อกับภูตผี วิญญาณ เป็นผู้รักษาจึงจะหาย

3. อาการป่วยเพราะถูกกระทำ อาการนี้เกิดจากการถูกผู้มีเวทมนตร์กระทำ เพราะผู้ป่วยอาจล่วงเกินหรืออาจจะเกิดจากการสร้างความไม่พอใจให้กับหมอไสยศาสตร์ อาการป่วยในลักษณะนี้ เช่น ถูกเสกตะปูเข้าท้อง หรือเสกแผ่นหนังเข้าท้อง เป็นต้น

4. อาการป่วยเพราะชะตาขาด อาการนี้เป็นที่น่าวิตกเป็นอย่างมาก เพราะหากประมาทอาจถึงตายได้

5. อาการป่วยที่เกิดจากหมดอายุขัย อาการป่วยในลักษณะนี้ผู้ป่วยต้องสิ้นอายุเพราะหมดบุญ

เมื่อตรวจพบอาการเจ็บป่วยผู้รักษาก็จะรักษาด้วยความเชื่อและไสยาสมุนไพรมหาที่หาได้ตามธรรมชาติ จากบันเทิงคติบันเทิงคติของลาว คำหอม ปรากฏความเชื่อเรื่องยากลางบ้านเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องเขียดชาคำ

เขียดชาคำ นายนาคพาลูกไปหาเขียดชาคำมาเป็นอาหาร ในขณะที่จ้ดรอยดินนั้น ลูกของนายนาคเอามือล้วงเข้าไปและถูกงูกัด นายนาจึงพาลูกกลับบ้านมารักษาตามความเชื่อที่ว่าให้เอาเขียดมาสับปิดปากแผลและบึงดบังให้คนที่ถูกงูกัดกิน แต่ในที่สุดลูกของนายนาจึงเสียชีวิต ดังข้อความว่า

ลูกของเขาร้องไห้และครางเบา ๆ ตลอดทางมือของเด็กคบที่หน้าอกบอกว่าหายใจไม่ออก เมื่อถึงบ้านทุกสิ่งก็ไกลหายไปหมด วิ่งหาหมอน้ำมันต์ หมอยากลางบ้าน เท่าที่เชื่อถือได้“เอาเขียดมาสับปิดที่แผล” เพื่อนบ้านคนหนึ่งร้องบอก “บึงดบังให้มันกิน” อีกคนตะโกนเสียงดัง เขาวิ่งไปที่ซากงูผ่าท้องหาตัว...

(เขียดชาคำ. 2539 : 64)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการรักษาด้วยความเชื่อเรื่องยากลางบ้าน ไม่สามารถรักษาให้หายทุกคนได้เพราะเป็นข้อที่สันนิษฐานซึ่งอาจจะผิดบ้าง ถูกบ้าง ถ้ารักษาให้หายได้ก็จดจำไว้รักษาครั้งต่อไป แต่ในเมื่อความเจริญด้านสาธารณสุขและการแพทย์ยังเข้าไม่ถึงชนบท ชาวอีสานจึงต้องใช้วิธีการรักษาแบบธรรมชาติซึ่งไม่ใช่การรักษาที่ถูกต้อง

3.3 ความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเป็นสิ่งที่มิอิทธิพลต่อชาวอีสานเพราะเชื่อว่าธรรมชาติจะทำให้เกิดสิ่งดีและไม่ดี ดังนั้นชาวอีสานจึงต้องสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติว่าจะมีผลกระทบอย่างไรในชีวิต อนึ่งการที่จะแน่ใจได้ว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาตินี้เป็นความจริง ชาวอีสานต้องสังเกตเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันหลายๆ ปี จนเชื่อว่าเหตุการณ์ที่คาดเดาไว้

จะเกิดขึ้นจริง ดังปรากฏในบันทึกคติของ ลาวคำ คำหอม เพียงเรื่องเดียว คือ เรื่อง เชียดชาคำ

เชียดชาคำ เมื่อนายนาค นางงามออกไปจับเชียดชาคำกับลูกชายในขณะที่เดินทางไป นายนาคได้มองเห็นลมพัดมา ชาวอีสานเรียกว่า ลมหัวกุด เขาารู้ได้ทันทีว่าความแห้งแล้งกำลังจะมาเยือน เพราะคนโบราณเชื่อว่าลมชนิดนี้ เป็นลมที่แสดงสัญลักษณ์ว่า ความลำบาก ความแห้งแล้ง และความตายกำลังจะมาถึงในไม่ช้า ดังข้อความว่า

นอกจากหญ้าและฟาง มันยังชอบเอาดินสีน้ำตาลลอยฟุ้งจนมีดมัวไปหมด มันเป็นลมหัวกุด หรือที่บางคนเรียกลมหัวด้วน เขารู้สึกหวาดขึ้นมาทันทีเมื่อคิดได้ว่าลมที่พัดตึง ๆ อยู่ นั้น ผู้ใหญ่เคยบอกว่ามันเป็นเครื่องหมายของความแห้งแล้ง ความอดอยาก ความวิบัติ และความตาย

(เชียดชาคำ. 2539 : 61-62)

ลาว คำหอม สะท้อนให้เห็นความเชื่อของชาวอีสาน ที่ได้รับคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาจึงมีความเชื่อว่า ลมหัวกุดเป็นลางบอกเหตุร้ายซึ่งอาจจะเป็นความจริงได้ ทำให้นายนาครู้สึกกลัวมาก สุดท้ายลูกชายของนายนาคก็ต้องเสียชีวิตลง

3.4 ความเชื่อเรื่องชาติภพ

การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นสังขารของชีวิต แม้ทุกคนไม่อยากให้มีการตายเพราะก่อให้เกิดความสูญเสียและความโศกเศร้าแต่เมื่อเลี่ยงไม่ได้ ชาวอีสานจึงมีความเชื่อว่าคนที่ตายไปแล้วจะไปเกิดใหม่ในชาติหน้า ดังนั้นจึงต้องพยายามอุทิศส่วนกุศลไปให้ พบความเชื่อเรื่องชาติภพปรากฏ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องลมแล้งและเรื่องประเวณี ดังนี้

ลมแล้ง ในวันที่พ่อของบุญกองเสียชีวิต ญาติของบุญกองได้จัดพิธีศพให้เมื่อเผาแล้วจึงนำซี้เถ้ามาปั้นเป็นหุ่นรูปคนเพื่อให้คนตายเมื่อเกิดในภพหน้าจะได้มีร่างกายที่สมบูรณ์ ลาว คำหอม ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชาวชนบทอีสาน ดังนี้

“คราวนี้จะได้กลับหัวกลับตีนเสียที” พุดพลางกอบมือเข้าที่ปลายมูลดิน ทิศตะวันออกทำเป็นรูปกลม ๆ เหมือนลูกมะพร้าวแห้ง จากนั้นก็เลื่อนมือไปตามความยาวของมูลดิน ระวังไปทางทิศตะวันตก “นี่แขน แล้วนี่ก็ขา” พุดพร้อมกับใช้คมฝ่ามือปาดสันเถ้าด้านแยกออกเป็นรูปแขนและขา เสร็จจากการตกแต่งหุ่นหยาบ ๆ ชายชราบัดฝ่ามือเถ้ากับขากางเกงสีคล้ำก่อนจะกลับไปรวมกลุ่มกับเพื่อนบ้านที่นั่งดูอยู่เงียบ ๆ สองสามอึดใจต่อจากนั้น เสียงสวดมาติกาบังสุกุลแหบ ๆ เหมือนเสียงนกเปิดปากของหลวงพ่อก็ดังขึ้น...

(ลมแล้ง. 2546 : 120)

จากข้อความดังกล่าวเมื่อเผาศพคนตายแล้วจะต้องปั้นขี้เถ้าให้เป็นลักษณะเหมือนคน ก่อนที่พระจะสวดมาติกาบังสุกุล เพราะเป็นความเชื่อที่คนตายจะได้เกิดใหม่ในชาติหน้า ดังที่ปรีชา พิณทอง กล่าวไว้ในหนังสือประเพณีโบราณไทยอีสาน (2534 : 50) ว่า ประเพณีการเก็บกระดูก เมื่อเผาศพครบ 3 วันแล้วจะเชิญญาติพี่น้องและนิมนต์พระสงฆ์ไปทำพิธีเก็บกระดูก จัดอาหารไป 1 ที่ เมื่อถึงป่าช้าหลุมฝังศพแล้ว นำอาหารไปเลี้ยงผีบอกเล่าว่าพรุ่งนี้ให้ไปกินข้าวแจก ลูกหลานจะทำบุญแจกข้าว พอบอกแล้วก็กองกระดูกให้เป็นรูปคนนอนหงาย สมมติว่าตาย หันหัวไปทางทิศตะวันตกแล้วนิมนต์พระมาบังสุกุลพอเสร็จแล้วลบลรูปหุ่นนั้นเสีย ทำรูปหุ่นใหม่หันหัวไปทางทิศตะวันออก สมมติว่าเกิดใหม่ เอากระดูกใส่หม้อวางไว้ตรงกลางรูปหุ่น แล้วนิมนต์พระมาบังสุกุล แล้วเขียนถ้ำถ่านที่เหลือนลงไปในหลุมฝังไว้ กระดูกจะนำไปวัด หรือจัดก่อเจดีย์แล้วแต่กรณีถึงฤดูปีหน้าก็มาบังสุกุลทำบุญให้ทานตามประเพณี

ประเพณี เป็นการตั้งชื่อเรื่องเสียดสีการกระทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา เนื้อเรื่องกล่าวว่า ทิดคำลึ่งของนายสมเดชไม่สบายกำลังจะตาย แต่ยังไม่สิ้นลมหายใจ ชาวบ้านทุกคนต่างมีความเชื่อว่าเป็นเพราะแกยังไม่หมดเวรหมดกรรม แม่ของนายสมเดชจึงขอร้องให้ชาวบ้านและนายสมเดชขอโทษกรรมในสิ่งที่ทิดคำเคยเป็นหนี้ไว้ แต่นายสมเดชไม่ทำเพราะว่าตนเองเป็นคนติดหนี้ลึ่ง ส่วนชาวบ้านทุกคนที่ทิดคำเคยเป็นหนี้ต่างก็กล่าวขอโทษกรรมให้ ดังข้อความว่า

เพราะเหตุที่ญาติผู้พี่ก็บขำมคิน แน่เน็งเหมือนตาย แต่ไม่ตาย ผู้คนทั้งหมู่บ้านต่าง ก็คิดกันว่าลุงเฒ่าคงจะยังมีห่วงค้างคาใจอยู่ ด้วยเจตนาอันเป็นกุศล อยากให้แกหมดเวรหมดกรรมจึงเกิดผู้ใจบุญพร้อมๆกันทั้งหมู่บ้านจนหญิงวัยเลขกลางคนจำไม่ได้ว่าใครเป็นคนปลงเสียงบุญครั้งแรกจำได้เพียงเลือนว่า ทันทึที่เสียงหนักๆ"ทิดคำเอ๋ย ค่ายาซุดแกปวดแกเมื่อยที่ยังเป็นหนี้กูอยู่ห้าสิบบาทนั้น กูยกให้ไม่ต้อง เป็นเวรเป็นกรรมกันต่อไปอีก "

(ประเพณี. 2546 : 35)

จากข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องชาติภพ กล่าวคือ ถ้าคนที่กำลังจะตายแต่ยังไม่ตาย คนที่มีชีวิตอยู่ต้องไปกล่าวให้อโหสิกรรมเพื่อคนที่ใกล้ตายจะได้ไปเกิดใหม่ในภพหน้าและเพื่อให้ผู้ตายสิ้นใจอย่างสงบ

3.5 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวอีสานมีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะดลบันดาลให้มีความสุขอยู่ดีกินดีและช่วยป้องกันสิ่งเลวร้าย พบเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องหลวงพ่อบึงเตย

หลวงพ่อบึงเตย เป็นเรื่องราวของชาวบ้านบึงเตยที่เคยอยู่อย่างสงบสุขมาตลอด แต่ต้องมีปัญหาเมื่อเศียรของพระพุทธรูปประจำวัดหายไป แล้วได้กลับคืนมาโดยมีเรื่องเล่าปากต่อปากว่าเศียรพระที่หายไปนั้นศักดิ์สิทธิ์มากแม้แต่ขโมยยังต้องมีอันเป็นไป จึงทำให้มรรคนายกวัดจัดงานฉลอง ผู้คนที่หลงมกมายต่างเดินทางมาสักการะเพื่อหวังโชคลาภ ดังข้อความว่า

อย่างไรก็ตามเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อยังไม่สิ้นสุดลงเพียงแค่นั้นต่อมา ก็มีผู้รู้เล่าต่อแตกแขนงออกไปอีกว่า ขณะที่ไอ้พวกหัวขโมยกำลังแบกเศียรของหลวงพ่อบึงไปอย่าง ทุกข์ทูลุเล่านั้นพวกเขาได้ยินเสียงดังแว่วไล่หลังจากมาจากในโบสถ์ว่า “ไอ้พวกบาปหนา จะเอาหัวของข้าไปไหน รีบเอาคืนมาให้ข้าซะดีๆ” ทำให้พวกไอ้โจรหัวร้ายโยนเศียรเข้าพุ่มสะแกแล้วเผ่นหนีอย่างไม่คิดชีวิต ดังนั้นด้วยเสียงเล่าลือเหล่านี้ วัดบึงเตยจึงได้กลายเป็นจุดหมายปลายทางของผู้แสวงบุญแสวงโชคลาภที่ยิ่งใหญ่อีกแห่งหนึ่ง...

(หลวงพ่อบึงเตย. 2546 : 37)

ลาว คำหอม ได้แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะคิดว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เกิดโชคลาภ คำพูดที่เล่ากันปากต่อปากไม่มีหลักฐานอ้างอิงทำให้บุคคลเฉพาะกลุ่มหลงเชื่อได้ จึงเดินทางไปแสวงโชคเพราะเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะดลบันดาลให้ชีวิตมีความสุขอยู่ดีกินดีได้

จากการศึกษาภาพสะท้อนชีวิตด้านความเชื่อของชาวอีสาน ในบันทึกคติของลาว คำหอม ปรากฏความเชื่อเรื่องภูแห่งกรรม เรื่องยากกลางบ้าน เรื่องปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องชาติภพและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้แต่คนอีสานบางกลุ่มให้การยอมรับ

4.สภาพภูมิศาสตร์

ภูมิศาสตร์ คือ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ในแต่ละท้องถิ่นมีสภาพภูมิศาสตร์แตกต่างกัน โดยเฉพาะในภาคอีสาน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีลักษณะเป็นที่ราบสูง มีปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยต่อปีน้อย ทำให้มีสภาพภูมิอากาศร้อน สภาพพื้นดินมีความแห้งแล้ง ในบันทึกคติ ของ ลาว คำหอม สภาพภูมิศาสตร์ปรากฏอยู่ใน ฉาก การดำเนินเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเห็นสภาพของท้องถิ่นอีสานและเข้าใจถึงสภาพความแห้งแล้ง ลาว คำหอม

บรรยายสภาพภูมิศาสตร์ในฉากต่างๆ ไว้ทั้งหมด 8 เรื่อง ได้แก่ เรื่องเขียดชาคำ คนหมู กลับบ้านเถอะเหลือง หุ่นส่วนเจ้าชีวิต ฟ้าโปรด ทิดมาไม่โง่ หลวงพ่อบึงเตยและแมว

เขียดชาคำ กล่าวถึงสภาพภูมิประเทศความแห้งแล้งของภาคอีสาน ดังข้อความว่า

แดดกล้าเริงแรงเหมือนจงใจจะแผดเผาทุกชีวิตบนทุ่งหญ้ากว้างให้ไหม้หมดจนสิ้นซาก สะแบง หลวงกับพยอมยืนโดดเด่น ทั้งไบแกสีเหลืองคล้ำร้อนลงดิน เป็นครึ่งคราว เขาหย่อนกายลงตรงโคนไม้ด้วยท่าทางที่เหนื่อยอ่อน เสื้อสีครามคล้ำเปิกขึ้นไปด้วยหยาดเหงื่อรอบตัวมีแต่ความอ้างว้างแห้งแล้ง

(เขียดชาคำ. 2539 : 61)

ผู้เขียนบรรยายสภาพความแห้งแล้งของภูมิประเทศที่เป็นความแห้งแล้งของผืนดินที่ร้อนระอุ เป็นความโหดร้ายทารุณของธรรมชาติที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ รอบตัวมีแต่ความแห้งแล้งและอ้างว้าง จนกระทั่งรู้สึกราวกับว่าไม่มีสิ่งมีชีวิตใดอาศัยอยู่ได้ นายนาค นางาม ในเรื่องเขียดชาคำ เป็นตัวแทนของชาวอีสาน ที่แสดงให้เห็นภาพชีวิตของชาวนาอีสานได้อย่างชัดเจนว่าความโหดร้ายทารุณจากธรรมชาติกำลังเข้ามาทำลายชีวิตของชาวนา

นอกจากนี้ในเรื่อง เขียดชาคำ ยังได้บรรยายให้เห็นสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่แห้งแล้งฝนไม่ตกตกลดติดต่อกันหลายปี จึงทำให้ นายนาค นางาม กับลูกไปจับเขียดชาคำ ซึ่งเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ตามรอยระแหงของดินในฤดูร้อนมาเป็นอาหาร ดังข้อความว่า

เขาเกาะไผลกกะผลกลงไปตามเสียงเรียก ใช้จอบจตรอยระแหง บางตัวเขาจับมันได้ทันที แต่มีบางตัวพอเริ่มจตดินมันก็กระโดดผลิวไป เป็นหน้าที่ของลูกที่จะไล่ตะครุบ บางตัวก็ทัน บางตัวก็กระโดดลงไปในหลืบดินใหม่ ทำให้เขาต้องตามไปจตรอยระแหงนั้นอีก บางครั้งถ้าโชคดี นอกจากจะได้เขียดยังพบหอยกาบ หอยจับแฉงที่หมกตัวรอฝน. ...

(เขียดชาคำ. 2539 : 14)

จากข้อความข้างต้นผู้เขียนได้บรรยายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความแห้งแล้ง ซึ่งชาวอีสานต้องอดทนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว เพราะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลจึงทำให้พื้นดินแฉกระแหง ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเขียดชาคำ เมื่อใช้จอบจตรอยแฉกระแหงทำให้สามารถจับเขียดที่ซ่อนตัวอยู่ได้ ภาพที่ปรากฏแสดงถึงความพยายามหาอาหารเพื่อความอยู่รอด .

จากสภาพความแห้งแล้งที่กล่าวมาแล้วทำให้สภาพภูมิอากาศร้อนมาก นายนาค นางามมองดูเท้าตนเองที่พองเพราะความร้อนของผืนดิน ทำให้รู้สึกโกรธดินฟ้าอากาศที่มีแต่ความแห้งแล้งดังข้อความว่า

เขามองดูฝ่าเท้าที่พองเพราะความร้อนไหม้ของพื้นทรายแล้วรู้สึกโกรธขึ้นมาอย่างบอกไม่ถูกโกรธดินฟ้าอากาศซึ่งช่างมีแต่ความทารุณไม่จบสิ้น เขานี้มันยังหนาวเหน็บจนถึงกระดูก แต่ขณะนี้กลับร้อนจนรู้สึกว่าจะแตกออกมาเป็นเสี่ยง เมื่อคิดถึงความเยือกเย็นยามเช้าตรู่ ก็ยังคิดถึงลูกน้อยมากขึ้น

(เขียนคำ. 2539 : 62)

ผู้เขียน ได้บรรยายสภาพภูมิอากาศของภาคอีสานว่าอากาศร้อนมาก ชาวนาที่เดินเท้าเปล่าต้องทนกับความร้อนที่เหยียบย่างบนพื้นดินที่มีลักษณะราวกับพื้นทราย ทำให้นึกเวทนาตนเอง และโกรธดินฟ้าอากาศที่มีความทารุณ ซึ่งตอนเช้าอากาศจะหนาวจัด แต่พอถึงเวลากลางวันกลับร้อนมาก บ่งบอกว่าชาวอีสานได้รับความเดือดร้อนจากสภาพภูมิอากาศที่มีความร้อน และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในแต่ละวัน ดังนั้นเมื่อสภาพภูมิอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกทำให้ขาดแหล่งอาหาร ชาวอีสานจึงต้องทุกข์ทรมานจากสภาพภูมิอากาศเช่นนี้ โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

คนหมู กล่าวถึงชาวอีสานต้องประสบกับสภาพความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ดังนั้นจึงต้องประหยัดน้ำ ดังข้อความว่า

ค่อยย่องจากที่นอน พื้นไม้ฟากตั้งถอดแอดกระท่อมน้อยไหวยวบไปทั้งหลัง เขาอยากจะตักเอาน้ำสักขันหนึ่งเพื่อล้างหน้า ก็มองน้ำขาวนวลที่สงบนิ่งค่อน หม้อดินครู่หนึ่ง แต่แล้วก็ชะงักงันเมื่อคิดถึงระยะทางและนั่นก็ไม่สำคัญถ้าหากว่าในบ่อมีน้ำพอโดยไม่ต้องเฝ้าคอยเป็นครึ่งค่อนวันเหมือนทุกครั้งที่เขาไปหาบมันมา

(คนหมู. 2539 : 70)

จากข้อความสื่อให้เห็นความทุกข์ยากของ นายโพธิ์ ที่อาศัยอยู่ในกระท่อมหลังเล็กๆ ไกลจะซำรุดแล้ว น้ำที่จะล้างหน้าก็แทบจะไม่มีและที่สำคัญคือเมื่อก่อนสามารถไปนั่งรอได้ เมื่อเกิดภาวะแห้งแล้ง น้ำในบ่อก็ไม่เหลือเพราะแห้งแล้งมากแต่ นายโพธิ์ก็ต้องทนอยู่บ้านสภาพเช่นนั้นต่อไปเพราะสภาพความแห้งแล้งทำให้ต้องอดทน เป็นภาพที่บ่งบอกว่าสภาพภูมิศาสตร์ที่แห้งแล้งส่งผลให้ชาวอีสานขาดน้ำดื่มมาใช้ ต้องหาน้ำจากบ่อที่ไกลมาก ดังนั้นจึงต้องใช้น้ำอย่างประหยัดคือใช้เพื่อดื่มเท่านั้น

สภาพความแห้งแล้งทำให้ชาวบ้านต้องนั่งมองคูท้องฟ้า เพื่อรอคอยความหวังว่าฝนจะตกลงมาเพราะเป็นช่วงฤดูฝนแล้วแต่ฝนยังไม่ตก ดังข้อความว่า

...โพธิ์เบ็งตามองฟ้า หมู่ดาวเด่นหยอย ๆ ในกลุ่มเมฆ มองดาวแล้วกลับไปดูเดือน "มีเดือนขึ้นแล้วยังมีเดือนแรม มีเดือนเจ็ดแล้วยังมีเดือนแปด แต่เมื่อมีหน้าแล้ง ทำไมจึงไม่มีหน้าฝนบ้าง?"

(คนหมู. 2539 : 79)

ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นการรอคอยแหล่งน้ำจากธรรมชาติของชาวชนบท เพราะน้ำฝนจากธรรมชาติเปรียบเสมือนน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตของมนุษย์ ทำให้มีอาหารเพิ่มขึ้นใน แต่สำหรับชาวอีสานแล้ว การรอคอยความหวังจากธรรมชาติเป็นความหวังลมๆ แล้งๆ ต้องรอคอยนานแสนนานเพราะความแห้งแล้งเป็นสิ่งเดียวที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง ชีวิตความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นของชาวอีสานจึงมีสาเหตุจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั่นเอง

นอกจากนี้ความโหดร้ายของสภาพดินฟ้าอากาศที่แห้งแล้งยังส่งผลกระทบต่อสัตว์เลี้ยง ดังข้อความว่า

.... เมื่อความแห้งแล้งกรายเข้ามา ควาย วัว หมู และไก่ก็ค่อยหายไป เหลือไว้แต่ความยากจนหมั่นหมองและความพิกลพิการของร่างกายที่เขากับภรรยาผลัดกันเล่าสู่กันฟัง ...

(คนหมู.2539 : 78)

ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานที่ต้องต่อสู้กับความแห้งแล้งทำให้ไม่มีอาหารประทังชีวิต ต้องนำสัตว์เลี้ยงมาเป็นอาหาร ความแห้งแล้งจากธรรมชาติจึงเป็นสาเหตุหนึ่งของความยากจน

กลับบ้านเถอะเหลียง นายบุญ ประกอบอาชีพทำนา เลี้ยงควายไว้หนึ่งตัวชื่อไอ้เหลียง นายบุญรู้สึกสงสารไอ้เหลียงที่ต้องอดน้ำเพราะสภาพความแห้งแล้ง ทุกครั้งที่เกิดเมฆครีมน นายบุญรู้สึกดีใจว่าฝนจะตก แต่แล้วเมฆก็ลอยหายไป ดังข้อความว่า

อากาศมั่ครีมนและลมก็สงบจนจุมูกได้กลิ่นอับแห้ง ของทุ่งนา บางคราว เมฆสีหม่นที่เกาะตัวเป็นรูปประหลาดๆ เรี่ยต่ำลงมา รำรำจะจรดยอดหญ้า เป็นผลให้จังหวะเต้นของหัวใจของนายบุญ ชวานาวัยเพิ่งจะเลยกลางคนเต้นแรงและถี่ จนเขาสุดลมหายใจแทบไม่ทัน ทว่าไม่นานเจ้ากลุ่มเมฆที่ยืดขึ้นยืดลงล่อหลอกๆ ติดต่อกันมาสองสามวันก็กลับพยุ่งตัวลอยสูงขึ้นไปได้อีก ซึ่งก็เป็นผลให้หัวใจของผู้ที่กำลังก้มๆ เงย ฝ้ามองด้วยใจจดจ่อกลับเต้นแผ่วลงๆ

(กลับบ้านเถอะเหลียง. 2546 :111)

ลักษณะอากาศที่เปลี่ยนแปลงเหมือนฝนจะตก ทำให้ชาวนามีความคิดว่าฝนจะต้องตกแน่นอนเพราะถ้าฝนตกลงมาจะทำให้ควายมีน้ำกิน หากฝนไม่ตกควายซึ่งถือว่าเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญในการทำนาต้องขาดน้ำ เมื่อเมฆลอยตัวหายไป นั้นหมายความว่า ชาวนาต้องประสบกับภาวะแห้งแล้งต่อไป

หุ่นส่วนเจ้าชีวิต น้ำฝนมีส่วนสำคัญต่อการทำการเกษตรของชาวบ้าน ถ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลจะทำให้ชาวนาไม่สามารถทำนาได้ ชาวนาจึงต้องรอน้ำฝนเพื่อนำมาใช้ในการเพาะปลูก ดังข้อความว่า

... แล้วผมก็มีอันเป็นโรคเอ๋อไปอีกคน รู้สึกวาบหวิวพานจะเป็นลมเมื่อได้ฟังคำตอเสียงแผ่ว ๆ “ยังไฉ่ ไฉ่ ก้อเสียงสักครั้งเถอะ เปรียบไปยามนี้ลู่เองก็เหมือนไข่นักจากโรคแล้งลู่เป็นชาวนา เคยฟังน้ำฝนทำนาเสียงลู่มาแต่ชั่วปู่ชื้อย่า ที่ชีวิตมันขัดสนไม่เห็นหน้าเห็นหลัง ก็เพราะฟ้าฝน ทำนไม่เป็นใจ มีแต่แล้งกับแล้ง เมื่อเขามาบอกว่าจะต่อน้ำเข้ามาให้ถึงในนา มันจึงเหมือนมีคนมาบอกสรรพคุณยาถูกกับโรคของตน ส่วนจะเป็นยาจริงยาปลอม จะหายจะตายอย่างไรก็ขอให้ลู่ได้เสียงสักครั้งเถอะ”

(หุ่นส่วนเจ้าชีวิต. 2543 : 115)

ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นความคับแค้น ขมขื่นของชาวนาที่ต้องอาศัยน้ำฝนเพื่อผลผลิตทางการเกษตร ความทุกข์ของชาวนาจึงเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นตัวกำหนดอิทธิพลของธรรมชาติมีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ทำให้ชาวอีสานมีสภาพชีวิตที่ยากจนขัดสน ดังนั้น เมื่อมีผู้ยื่นมือเข้ามาช่วยแก้ปัญหาเรื่องน้ำจึงเปรียบเหมือนมีผู้มารักษาโรคที่ถูกรักษาโรค ทำให้หายจากความทุกข์ได้

ฟ้าโปรด ล้อม และเอียงแยงกองขี้ควายเพราะมีแมลงกุดจีซึ่งเป็นอาหารอยู่ในนั้น เมื่อฝนตกลงมาจึงเลิกทะเลาะกันเพราะถ้าฝนตกพวกเขาไม่ต้องทะเลาะกันเพื่อแย่งอาหารอีก ดังข้อความว่า

... “อ้ายล้อม” “อ้ายเอียง” “อ้ายหน้าขี้โกง” “มิ่งลิขี้โกง” “ควายของกุนะเว้ย” “นาของกุนีหว่าควายของมิ่งทำไมไม่บังคับให้มันไปขี้ที่นาของมิ่งหือ?” “เอ๊ย อย่าอ้างนาๆ ให้มันมากนัก พ่อมิ่งเอาไปจ่านาเขาจะหลุดมิหลุดอยู่แล้วเว้ย อย่าทำเป็นอ้าง” “อ้าย...มิ่งเล่นถึงพ่อกูวี่วะ?” ขาดคำเอียงพุ่งหมัดตรงหมายเอาเข้าตาของฝ่ายตรงข้าม ล้อมถอยหลบ ฝ่ายที่พุ่งหมัดออกก่อนเสียหลักล้มหัวทิ่มล้อมเงือดำมจอบ พร้อมกับที่ชายแก่ถลาวิ่งออกไปฝนหลงฤดูพรุลงมาเหมือนเทน้ำ ทั้งสองผละออกจากกันโดยอัตโนมัติและวิ่งหัวซุนออกมาเด็กชะงักนึกหนึ่งเมื่อประจันหน้ากับชายแก่ ทั้งสองชำเลืองดูจอบในมือชายชราแวบเดียวแล้ววิ่งฝ่าสายฝนเตลิดเข้าหมู่บ้าน

(ฟ้าโปรด. 2539 : 178 -179)

จากข้อความนี้ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่า เด็กสองคนต้องทะเลาะกันเพราะแย่งอาหารมีสาเหตุมาจากสภาพดินฟ้าอากาศที่แห้งแล้ง แต่เมื่อฝนตกลงมาทำให้เด็กทั้งสองคนดีใจ มีอาหารกินโดยที่ไม่ต้องทะเลาะกันอีกต่อไป

ทิดมาไม่โง่ ทิดมาและเพื่อนบ้านต้องประสบกับปัญหาเรื่องการทำมาหากินโดยมีสาเหตุมาจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ดังข้อความว่า

... ตามปกติเมื่อชาวบ้านทั่วไป ประสบกับภาวะฝืดเคือง มีความยุ่งยากในเรื่องทำกินไม่พอกินอาจเนื่องมาจากฝนแล้งหรือน้ำท่วม หรือขัดสนทุนรอนในการทำไร่นา พวกเขา ก็มักจะพากันคิดถึงการไปกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

(ทิดมาไม่โง่. 2546 : 27-28)

ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นการต่อสู้กับธรรมชาติที่ทำให้ประสบกับภาวะฝืดเคือง ทั้งปัญหาฝนแล้งและน้ำท่วม อันเป็นความขัดสนอันเนื่องมาจากสภาพดินฟ้าอากาศส่งผลให้ชาวชนบทต้องคิดหาทางแก้ปัญหาได้โดยการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

หลวงพ่อบุ่งเตย หมู่บ้านบุ่งเตยเป็นหมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อประสบกับภาวะแห้งแล้งชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน จึงทำให้เกิดการลักเล็กขโมยน้อย ไปจนถึงขั้นขโมยเศียรพระ ดังข้อความว่า

เมื่อความอุดมสมบูรณ์สลายลง ความฝืดเคืองทะเล็กเข้ามา การลักเล็กขโมยน้อยก็ค่อย ๆ เพิ่มตกริขึ้น เป็นลักเล็กขโมยใหญ่ขโมยมาก แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่มีใครคาดถึงว่าการเบียดเบียนฉ้อฉลโจรกรรมจะลามเลยเข้าไปถึงในวัด

(หลวงพ่อบุ่งเตย. 2546 : 34)

ปัญหาจากธรรมชาติทำให้ชาวบ้านเกิดความคับแค้น ขมขื่นเพราะเป็นสาเหตุให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านฝืดเคือง ดังนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นเรื่อยมาตั้งแต่การลักเล็กขโมยน้อย จนกระทั่งขโมยของวัด ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่น่าเกิดขึ้น สาเหตุของปัญหานั้นมาจากความแห้งแล้งของสภาพดินฟ้าอากาศนั่นเอง

แมว เป็นเรื่องของปู่โสมอาศัยอยู่ในเพิงๆ เล็กกับแมวตัวหนึ่งซึ่งคิดว่าเป็นแมวนำโชค เพื่อรอคอยว่าวันหนึ่งฝนต้องตกมาและปราศจากความแห้งแล้ง แต่ปู่โสมก็ต้องรอดด้วยความหวัง

ลมๆ แล้งๆ เพื่อนบ้านและเด็กหนุ่มสาวไปทำงานต่างถิ่นกันหมด แต่ปู่โสมยังมีความหวังว่าสักวันฝนต้องตกลงมา แล้วความหวังของปู่โสมก็เป็นความจริง ดังข้อความว่า

...หยดน้ำที่เปียกเปรอะบนใบหน้า เปลี่ยนแววมองหม่นให้กลับกระปรี้กระเปร่ามีชีวิต เหมือนกับมันจะชดใช้ให้กับช่วงเวลาที่ขาดหาย เมฆที่บครวญครางบดบิบตัวเองอย่างเจ็บปวด เทน้ำทะเลกลงมาติดต่อกันกระทั่งเที่ยงก็ไม่มีท่าว่าจะหยุด ใบหน้าที่มีชีวิตชีวาสดสุขอยู่ได้ไม่ถึงครึ่งวันกลับหมองคล้ำ คินอิก เสียงพุดคุยเจียบหายมาเป็นชั่วโมง ทั้งสามหันไปมองรถโดยสารที่ยาวเยิ่นที่มองเห็นเพียงราง ๆ ลอยพะเยิบพะยาบเหนือผิวน้ำฝ่าเข้าไปทางหมู่บ้าน

(แมว. 2546 : 175)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการรอคอยของชาวอีสานเป็นความจริงไม่ต้องต่อสู้กับความขมขื่นจากสภาพความเป็นอยู่ที่มีแต่ความแห้งแล้ง ทุกคนดีใจที่ฝนตกลงมา แต่เมื่อฝนตกมากกลับทำให้น้ำท่วม ทำให้ชาวบ้านได้รับความทุกข์อีก ธรรมชาติที่ไม่พอดีจึงเป็นสาเหตุความทุกข์ของชาวอีสานอีกประการหนึ่ง

ลาว คำหอม ได้แสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านอย่างยิ่ง ด้วยเหตุที่ชาวบ้านต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด หากสภาพดินฟ้าอากาศมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านก็จะต้องมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี หากสภาพดินฟ้าอากาศมีความแห้งแล้ง ชาวบ้านก็ประสบกับปัญหาความอดอยากแต่เมื่อฝนตกลงมากก็ทำให้น้ำท่วม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการทำมาหากินของชาวบ้านอีก ความเดือดร้อนของชาวบ้านจึงมีสาเหตุมาจากสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ

5. ประเพณี

ประเพณีไทยเป็นประเพณีที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นอาจมีความเหมือนหรือแตกต่างกันบ้างในบางประเพณีและวิธีการปฏิบัติ สำหรับภาคอีสานมีประเพณีที่หลากหลายถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม ได้ปรากฏประเพณีที่ชาวอีสานให้ความสำคัญและยึดถือปฏิบัติ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องแชมคำและลมแล้ง

แชมคำ พ่อและแม่ของแชมคำจะนึกถึงลูกทุกครั้งเมื่อถึงวันจัดงานบุญมหาชาติเพราะเป็นวันที่ลูกออกจากบ้านไปอยู่กับหนุ่มกรุงเมื่อสามปีก่อน งานบุญประจำปีของชาวอีสานคือบุญมหาชาติ ชาวอีสานเรียกว่า บุญพระเวสสันดร ชาวบ้านจะตื่นตื่นเมื่อถึงวันงาน ทุกคนจะออกมาร่วมงานกันมากมาย อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาเปลี่ยนไปทำให้ประเพณีบางอย่างที่เคยปฏิบัติเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม ดังข้อความว่า

ถึงวันงาน วัดบ้านป่าที่เคียวอมแวมด้วยกะไต้รูปเทียน กลับเจ็ดจำด้วยไฟเครื่อง และอีกทีก็ด้วยผู้คน และเสียงเพลง ธรรมาสน์ที่เคียวอ้อมด้วยต้นกล้วย ลำอ้อย และดอกไม้ป่า และลานด้วยกระดาษแก้ว หลากสี คริวทานกัณฑ์หลอนก็แห่น้ำครึกรึกรื่นด้วยรตนยนต์ สังฆเจ้าเอ่ยเทศน์ลงในเครื่องกระจายเสียง ได้ยินไกลหลายหมู่บ้าน... พ่อหิ้วมุ้งเดินอยู่ตอนท้าย แม่เหม่อตามจนขบวนแห่เลี้ยวลับโค้งท้ายบ้าน ชั่วครู่ต่อมาเสียงกลองที่วัดดังกระหึ่มขึ้น เป็นการบอกให้ทราบว่างค์พระเวสสันดรกลับเข้าเมือง ต่อ จากกันถึง ดอก และใบไม้จากป่าคงจะรวมเสียบแซมประดับธรรมาสน์

(แหมคำ. 2539 : 205)

ประเพณีบุญมหาชาติเป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวชนบทอีสานซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงความศรัทธายึดมั่นในพุทธศาสนาซึ่งสวิง บุญเจิม(2536 : 558 — 562)กล่าวถึงประเพณีบุญพระเวสสันดรว่าจัดขึ้นหลังฤดูเก็บเกี่ยว จะนัดหมายวันโดยมีทายกวัดตีฆ้องป่าวประกาศรอบบ้าน ทุกครอบครัวจะไปวัดเพื่อเตรียมสถานที่ ทำธง ปักเสา ตอนกลางวันมีแห่กัณฑ์หลอน ตกเย็นจะเริ่มขบวนแห่ออกไปทุ่งนา เสมือนหนึ่งไปรับพระเวสสันดรกลับเข้าเมือง พอถึงชายทุ่งป่าละเมาะหลายแห่ง ก็จะหยุดพัก มีพระผู้ใหญ่ลงมาเทศน์ แล้วให้พรยกขบวนเก็บดอกไม้ของหอมติดมือแห่แห่นมาด้วยเรียกว่าอุปคุต ตกเย็นมีการเทศน์แหล่งเรื่องพระเวสสันดร ซึ่งชาวบ้านจะมีการจับฉลากกัณฑ์เทศน์ คนไหนจับได้กัณฑ์เทศน์ไหนก็จะรับผิดชอบกัณฑ์เทศน์นั้นไป เชื่อกันว่า ใครที่ได้ฟังเทศน์ครบทุกกัณฑ์จะมีบุญวาสนาได้ขึ้นสวรรค์ พอจบพิธี ก็ทำบุญเลี้ยงพระ ชาวอีสานถือว่าบุญมหาชาติ เป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่และสำคัญที่สุด

ลมแล้ง เมื่อพ่อของบุญกองเสียชีวิต ญาติของบุญกองได้จัดงานศพให้ตามประเพณีและบุญกองได้บวชหน้าไฟให้พ่อ ดังข้อความต่อไปนี้

ความจริงนั้นภิกษุที่กำลังสวดมนต์มิใช่มีเพียงหลวงพ่อกั๋ง รูปเดียว หากแต่มีสามเณรอายุประมาณสิบขวบเศษๆ นั่งอยู่ข้างๆ รูปหนึ่ง เหตุที่ไม่มีเสียงสวดจากปากสามเณรรูปนั้นก็เพราะว่าเขาเพิ่งจะบวชเมื่อสองวันก่อนเป็นการบวชหน้าไฟและสามเณรน้อยเป็นลูกชายคนเดียวของผู้ตาย

(ลมแล้ง. 2546 : 120)

จากข้อความดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า ประเพณีเกี่ยวกับการตายของชาวอีสานส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาคอื่นๆ กล่าวคือก่อนเผาศพจะนิมนต์พระสวดมาติกา ถ้าผู้ตายมีลูกหลานผู้ชายก็ให้บวชพระหรือเณร แม้พระหรือสามเณรที่บวชหน้าไฟจะไม่สามารถสวดมนต์ได้เพราะมีระยะเวลาในการบวชสั้น แต่ตามประเพณีถือว่า การบวชหน้าไฟเป็นการบวชเพื่อจูงศพไปป่าช้าและเป็นการสอนให้ลูกจูงพ่อแม่ขึ้นจากหลุมลึกและเกิดชาติหน้าจะได้มีศีลธรรม

จากการศึกษาประเพณีของชาวอีสานในบันทึกคติของ ลาว คำหอม พบประเพณีที่ชาวอีสานถือปฏิบัติ คือ ประเพณีบุญมหาชาติหรือบุญพระเวสสันดรและประเพณีการตาย ซึ่งเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ดังนั้นประเพณีที่ปรากฏในบันทึกคติของลาว คำหอม จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับประเพณีของพุทธศาสนิกชนภาคอื่น ซึ่งมีความแตกต่างกันบ้างในบางท้องถิ่นเท่านั้น

บันทึกคติของลาว คำหอม แสดงลักษณะสี่สันท้องถิ่นอีสาน 5 ประการ ได้แก่ ภาษาถิ่น วิถีชีวิต ความเชื่อ สภากฎมิตศาสตร์และประเพณี ในด้านภาษาถิ่น ลาว คำหอม ได้เสนอภาษาถิ่นไว้เพียงเล็กน้อยเพื่อแสดงความรู้สึกนึกคิดของผู้พูด ด้านวิถีชีวิตพบว่า ชาวอีสานมีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายและประกอบอาชีพทำไร่ทำนา ด้านความเชื่อ ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องยากกลางบ้าน ความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องชาติภพและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้านกฎมิตศาสตร์พบว่าลักษณะภูมิประเทศของภาคอีสานมีความแห้งแล้งและมีภูมิอากาศร้อน ทั้งมีความเปลี่ยนแปลงบ่อย ทำให้วิถีชีวิตของชาวอีสานต้องเผชิญกับความทุกข์ยากตลอดปี ด้านประเพณี ชาวอีสานถือว่าประเพณีบุญมหาชาติเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่และมีความสำคัญยิ่ง

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานในบ้านเทิงคดีของ ลาว คำหอม จากบ้านเทิงคดีทั้งหมด 6 เล่ม สามารถสรุปผลและอภิปรายผลได้ดังนี้

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานในบ้านเทิงคดีของ ลาว คำหอม พบว่า บ้านเทิงคดีของ ลาว คำหอม สะท้อนสภาพชีวิตของชาวอีสานและลักษณะท้องถิ่นนิยม มีรายละเอียดดังนี้

ชีวิตของชาวอีสานมีภาพสะท้อน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศาสนาและด้านบุคลิกลักษณะของคนอีสาน ในด้านเศรษฐกิจพบว่า ชาวอีสานส่วนใหญ่ต้องประสบกับภาวะภัยแล้ง การทำมาหากินฝืดเคือง ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน จึงทำให้เกิดปัญหาความยากจน ปัญหาการไร้ที่ดินทำกิน ปัญหาภาวะหนี้สินและปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ในด้านการศึกษาพบว่า ชาวอีสานขาดโอกาสทางการศึกษาและขาดบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัญหาความยากจนและโรงเรียนห่างไกลความเจริญ ด้านการเมืองการปกครองพบว่า ชาวอีสานต้องประสบกับปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐวางอำนาจและใช้อำนาจในทางมิชอบ ปัญหาระบอบประชาธิปไตย มีการหาเสียงการเลือกตั้งในทางที่ผิดและการใช้อำนาจของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในทางมิชอบ ปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มผู้มีอิทธิพลมีสาเหตุมาจากผู้มีอิทธิพลที่เป็นผู้นำกลุ่มและผู้มีอิทธิพลที่เป็นนายทุน ด้านศาสนาพบว่า ชาวอีสานส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ยึดมั่นในประเพณีอันดีงาม แต่มีคนบางกลุ่มนอกจากจะไม่เลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาแล้วยังแสวงหาผลประโยชน์จากศาสนาอีกด้วย ด้านบุคลิกลักษณะของคนอีสานพบว่า ชาวอีสานส่วนใหญ่เป็นคนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น เป็นคนซื่อเป็นมิตรกับทุกคน และตื่นกลัวเจ้านาย

ในส่วนของลักษณะท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในบ้านเทิงคดี ของ ลาว คำหอม พบว่ามี 5 ประการ ได้แก่ ภาษาถิ่น วิถีชีวิต ความเชื่อ สภามุมิศาสตร์และประเพณี ในด้านภาษาถิ่นพบว่า ภาษาถิ่นของชาวอีสานมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นซึ่งผู้เขียนได้เสนอไว้เพียงเล็กน้อย ประกอบด้วย คำนาม คำสรรพนามและคำวิเศษณ์ เพื่อแสดงความคิด ความรู้สึกของผู้พูด ด้านวิถีชีวิตพบว่า ชาวอีสานมีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา มีที่อยู่อาศัยซึ่งค้ำเนินถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ด้านความเชื่อพบว่า ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องยากลางบ้าน ความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องชาติภพและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้านสภามุมิศาสตร์พบว่า ท้องถิ่นอีสานมีสภาพแห้งแล้งกันดาร อากาศแปรปรวน ชาวอีสานต้องต่อสู้กับสภาพภูมิอากาศร้อนที่เปลี่ยนแปลงบ่อย ทำให้ชาวอีสานเฝ้ารอความหวังจากฝนซึ่งจะทำให้

ชาวนามีแหล่งทำมาหากิน ด้านประเพณีพบว่า ชาวอีสานถือประเพณีบุญมหาชาติเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่และมีความสำคัญต่อชาวอีสาน ส่วนประเพณีเกี่ยวกับการตายเป็นประเพณีที่ปฏิบัติในพุทธศาสนาซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับภูมิภาคอื่น

อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า

บันทึกคดีของ ลาว คำหอม ทั้ง 6 เล่ม แสดงความขัดแย้งของชาวอีสานซึ่งส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเอง ชาวอีสานต้องประสบกับภาวะแห้งแล้งเพราะสภาพภูมิประเทศที่ไม่เหมาะสม มีปริมาณน้ำฝนน้อย ไม่เอื้อต่อการเพาะปลูก ทำให้ชาวอีสานต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ทั้งด้านการทำมาหากิน และการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ชาวอีสานยังถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอิทธิพลทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้นำกลุ่มแม้ว่าจะต้องประสบปัญหามากมายเพียงใด แต่ชาวอีสานยังคงสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้เพราะความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย การเข้าใจชีวิตและยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของตนเองซึ่งแสดงความรู้สึกนึกคิดและลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างจากภาคอื่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อย่างไรก็ตามการนำเสนอความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับชาวอีสานนั้นผู้เขียนได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาไว้ด้วยว่ารัฐบาลพยายามแก้ปัญหาดังกล่าวแล้วแต่ยังเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ชาวอีสานยังคงมีฐานะยากจนต่อไป หากรัฐบาลให้ความสนใจและพยายามแก้ปัญหาที่ต้นเหตุแล้ว ย่อมทำให้ชาวอีสานมีความรู้และสามารถนำความรู้นั้นไปประกอบอาชีพเพื่อพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานในบันทึกคดีของ ลาว คำหอม ผู้ศึกษาเห็นว่ายังมีวรรณกรรมที่เสนอภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนภาคอื่นๆ ที่น่าสนใจและควรศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กมล ทองธรรมชาติ. (2531). *กฎหมายน่ารู้*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- กาญจนา ประสงค์เงิน. (2527). *การศึกษาเรื่องสั้นไทยที่เสนอปัญหาสังคมชนบทอีสาน 2501-2525*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- โฆษิต บันเปี่ยมวัชร. (2524). *ชนบทอีสาน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- งามทิพย์ อนุวัตรเกษม. (2548). *การใช้สัญลักษณ์ในเรื่องสั้นไทย พ.ศ. 2500-2545*. ศิลปศาสตรบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2523). *ชนบทธรรมเนียมประเพณีของอีสาน*. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2543, พฤษภาคม-สิงหาคม). *พัฒนาการประวัติศาสตร์ของ "ท้องถิ่นนิยม" และ "ภูมิภาคนิยม" ในอีสานช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2547*. วารสารธรรมศาสตร์. 262 : 6-44.
- ธานีนท์ กรัยวิเชียร. (2518). *ระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ : โรงเรียนรักษาความปลอดภัย ศูนย์รักษาความปลอดภัย. กระทรวงกลาโหม.
- บรรจง บรรเจิดศิลป์. (2544). "ฟ้าบ่กั้นของ ลาว คำหอม" ในงานและความคิดของ ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ลาว คำหอม. กรุงเทพฯ : พี.10. ลิฟวิ่ง.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, มล. (2517). *วิเคราะห์วรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยธรรมศาสตร์, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ประเสริฐ ไสววรรณ. (2533). *วิเคราะห์นวนิยายเรื่องสั้นที่สะท้อนชีวิตของชาวชนบทอีสาน ของคำพูน บุญทวี*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ปรีชา พิณทอง. (2532). *สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ*. อุบลราชธานี : ศิริธรรม.
- _____. (2534). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*. อุบลราชธานี : ศิริธรรม.
- ปรียาภรณ์ หนูสนั่น. (2532). *การสะท้อนปัญหาสังคมชนบทในนวนิยายไทย (2519-2529)*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- พัฒนา กิติอาษา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไพฑูริย์ ธัญญา. (2537). "ความประทับใจจากการอ่านฟ้าบ่กั้น" ใน *หอมคำ..ลาว คำหอม*.
มหาสารคาม : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครู
มหาสารคาม.
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (2545). *เชื่อนอีสานกับความเชื่อที่ปรากฏบนใบลาน*. สืบค้นเมื่อ
20 เมษายน 2548 จาก <http://www.msu.ac.th>
- มารศรี สอทิพย์. (2542). *ลีลาเสียดสีในวรรณกรรมของลาว คำหอม*. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน*. กรุงเทพฯ
: ธนาคารไทยพาณิชย์.
- จังหวัดชัยภูมิ. (2545). *ที่อยู่อาศัย*. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2548 จาก <http://www.easan.org>.
- ยุรัตน์ บุญสนิท. (2534). *วรรณวิจารณ์*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
_____. (2534). "สีสันเฉพาะถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้าน". ใน *ปากกาชนน*. กรุงเทพฯ :
ต้นอ้อ.
- รีนฤทัย สัจจพันธ์. (2523). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
ลาว คำหอม. (2518). *กำแพง*. กรุงเทพฯ : ปอซุชน.
_____. (2539). *ฟ้าบ่กั้น*. กรุงเทพฯ : กำแพง.
_____. (2546). *กำแพงลม*. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์.
_____. (2546). *แมว*. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์.
_____. (2546). *ลมแล้ง*. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์.
- ลาวัญญ์ สังขพันธ์. (2529). *ภาพสะท้อนสังคมไทยจากเรื่องสั้นร่วมสมัย*.
ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. พิษณุโลก. ถ่ายเอกสาร.
- วิทยาลัยครูมหาสารคาม. (2521). *มรดกอีสาน*. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.
- สายทิพย์ นุกุลกิจ. (2537). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทยและ
ภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.
_____. (2543). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทยและภาษา
ตะวันออก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.
- สวิง บุญเจิม. (2536). *มรดกอีสาน*. อุบลฯ : ศิริวรรณ.
- สุนา ประสิทธิ์พันธ์. *การศึกษามหาบัณฑิต*. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- สุธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2539, มกราคม-มิถุนายน). ท้องถิ่นศึกษากับท้องถิ่นนิยม.
บัณฑิตศึกษานาน 2(2) : 1-4.
- สำนักงานวิจัยสถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร. (2541). *คุณภาพชีวิตของคนในเขตเมือง
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช. (2537). *ภาษา : คติชนวิทยาสำหรับครู หน่วยที่ 8-15*.
นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช.

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ สกุล	นางสาวจุไรรัตน์ ไสพัฒน
วัน เดือน ปีเกิด	2 กรกฎาคม 2517
สถานที่เกิด	อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	802/997 หมู่บ้านวังทองริเวอร์ปาร์ค หมู่ 12 ตำบลลุมพดี อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี 12130
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	อาจารย์ 1 ระดับ 5
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนประชาอุทิศ (จันทาบอนุสรณ์) สำนักงานเขต ดอนเมือง กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2536	มัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนกำแพง จังหวัดศรีสะเกษ
พ.ศ. 2539	ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2548	การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ